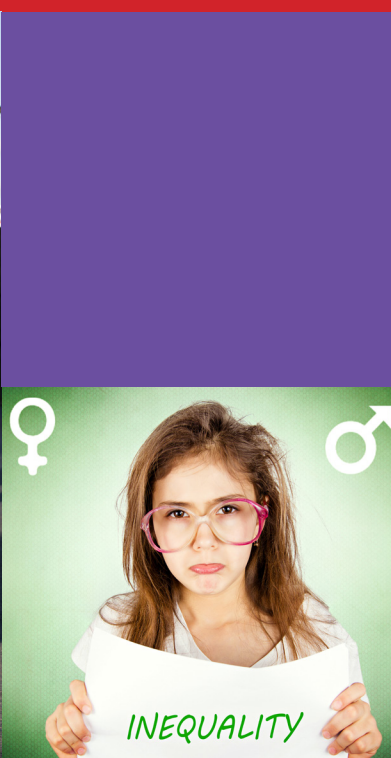

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Εργαλείο που απευθύνεται σε σχολικούς διευθυντές και ανώτερα διευθυντικά στελέχη, με θέμα τη διαχείριση των αντιπαραθέσεων και τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία. Ο οδηγός αυτός δημιουργήθηκε με τη συμμετοχή της Αυστρίας, της Κύπρου, της Ιρλανδίας, του Μαυροβουνίου και του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και με την υποστήριξη της Αλβανίας, της Γαλλίας και της Σουηδίας.

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ
ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Εργαλείο αυτοαξιολόγησης
για διευθυντές σχολείων
και διευθυντικά στελέχη

Τίτλος πρωτοτύπου:
Managing Controversy
Developing a strategy for handling
controversy and teaching
controversial issues in schools
ISBN: 978-92-871-8307-1

Η παρούσα έκδοση πραγματοποιήθηκε με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο της φέρουν οι συγγραφείς και οι απόψεις που εκφράζονται δεν αντανακλούν απαραίτητα εκείνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή εκείνες του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Με την επιφύλαξη κάθε δικαιώματος. Κανένα μέρος αυτής της έκδοσης δεν μπορεί να μεταφραστεί, αναπαραχθεί ή μεταδοθεί με οποιαδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό (CD-Rom, διαδίκτυο κλπ.) ή μηχανικό, συμπεριλαμβανομένης της φωτοτυπίας και της εγγραφής ή από οποιοδήποτε σύστημα αποθήκευσης και ανάκτησης πληροφοριών, χωρίς τη γραπτή συγκατάθεση της Διεύθυνσης Επικοινωνίας (F-67075 Strasbourg Cedex ή publishing@coe.int).

Σχέδιο εξωφύλλου: Τμήμα Παραγωγής Εγγράφων και Εκδόσεων (SPDP), Συμβούλιο της Ευρώπης

Φωτογραφίες εξωφύλλου: Shutterstock
Layout: Jouve, Paris

Έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

© Συμβούλιο της Ευρώπης,
Ιανουάριος 2017
Τυπώθηκε στο Συμβούλιο της Ευρώπης

Μεταφρασμένος Τίτλος:
Διαχείριση της Αντιπαράθεσης
Καταρτίζοντας μια στρατηγική για
τη διαχείριση και τη διδασκαλία
αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία

Το κείμενο προέρχεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης και χρησιμοποιείται με την άδειά του. Η παρούσα μετάφραση εκδίδεται σε συμφωνία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά με αποκλειστική ευθύνη του μεταφραστή.

© ANTIGONE - Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη-Βία

Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία -
Μη κυβερνητική οργάνωση

Πτολεμαίων 29Α, 546 30, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: +30 2310 285 688
Email: info@antigone.gr
Website: www.antigone.gr

Δεκέμβριος 2018 για την ελληνική γλώσσα

Εκτύπωση: Θεσσαλονίκη

ISBN: 978-618-82604-5-0

Ο παρών οδηγός διανέμεται δωρεάν

Η έκδοση αυτή αποτελεί συνέχεια του εκπαιδευτικού πακέτου *“Living with controversy: teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights”* («Ζώντας με τις αντιπαράθεσεις: Διδασκαλία των αμφιλεγόμενων θεμάτων μέσω της διδασκαλία της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»), που σκοπό έχει να παράσχει στους εκπαιδευτικούς έναν ολοκληρωμένο πόρο επαγγελματικής εξέλιξης για την πολύπλευρη υποστήριξη των σχολείων στο συγκεκριμένο πεδίο.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ	17
2. ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ	23
3. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ	27
4. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ	31
5. Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ	35
6. ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	39
7. ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	43
8. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	47
9. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ	51
ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ 1 - ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΠΙΘΑΝΩΝ ΜΕΤΡΩΝ	55
ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ 2 - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΑ ΣΤΕΛΕΧΗ - ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ	59
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ	69

Ευχαριστίες

Το έργο *Διαχείριση Αντιπαράθεσης* δημοσιεύεται στο πλαίσιο των Προγράμματος Πιλοτικών Έργων της Ευρωπαϊκής Ένωσης/του Συμβουλίου της Ευρώπης «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δημοκρατία σε Δράση», το οποίο αποσκοπεί να εφαρμόσει τις αρχές του Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αγωγή του Πολίτη στη Δημοκρατία και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Συγγραφείς

Ted Huddleston και David Kerr

Συνεργάτες του προγράμματος

Susanne Reitmair-Juárez, Κέντρο Δημοκρατίας, Βιέννη, Αυστρία

Sigrid Steininger, Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας και Γυναικείων Θεμάτων, Βιέννη, Αυστρία

Παυλίνα Χατζηθεωδούλου-Λοϊζίδου και Δέσπω Κυπριανού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Κύπρος

Aidan Clifford και Mary Gannon, Μονάδα κατάρτισης προγράμματος σπουδών της Επιτροπής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης του Δήμου του Δουβλίνου, Ιρλανδία

Bojka Djukanović, Έδρα UNESCO για τη διδασκαλία της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Πανεπιστήμιο του Μαυροβούνιου, Μαυροβούνιο

David Kerr και Ted Huddleston, Citizenship Foundation, Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο

Συνεργάτες

Tommy Eriksson, Σουηδική Εθνική Υπηρεσία Εκπαίδευσης, Σουηδία

Astrit Dautaj, Ινστιτούτο Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης, Αλβανία

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Yulia Pererva, Marc Hory

Πρόλογος

Οι αντιπαραθέσεις και τα αμφιλεγόμενα ζητήματα βρίσκονται στο επίκεντρο των δημοκρατικών κοινωνιών μας. Αυτό σημαίνει ότι η εκμάθηση τρόπων αντιμετώπισης τέτοιων ζητημάτων πρέπει επίσης να βρίσκεται στο επίκεντρο μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΔΑΠ / ΔΑΔ). Όπως επισημαίνει ο καθηγητής Sir Bernard Crick στην έκθεση αναφοράς του 1998 με τίτλο “Education for citizenship and the teaching of democracy in schools” (Η αγωγή του πολίτη και η διδασκαλία του δημοκρατικού πολιτεύματος στα σχολεία), η οποία οδήγησε στην εισαγωγή του μαθήματος της αγωγής του πολίτη ως υποχρεωτικού μαθήματος στην Αγγλία το 2002:

Η εκμάθηση του τρόπου διεξαγωγής διαλόγου και του σεβασμού ανθρώπων με αξίες διαφορετικές από τις δικές μας είναι κρίσιμη για τη δημοκρατική διαδικασία, την προστασία και ενίσχυση της δημοκρατίας και την καλλιέργεια μιας νοοτροπίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. (Crick 1998)

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει εξαιρετικές επιδόσεις στην προώθηση της διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διαπολιτισμικού διαλόγου, καθώς και στην προώθηση και τη διδασκαλία της σημασίας της δημοκρατικής νοοτροπίας. Επομένως, το Συμβούλιο της Ευρώπης, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, δικαίως συνέβαλε –μέσω του προγράμματος πιλοτικών έργων στον τομέα της διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 2015– στη διευκόλυνση της δημιουργίας ενός νέου πακέτου επαγγελματικής ανάπτυξης από διάφορους εταίρους σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η παρούσα έκδοση είναι άκρως επίκαιρη. Υπάρχουν πολλά ζητήματα στην κοινωνία, τις κοινότητες και την καθημερινή ζωή που θέλουν να συζητήσουν οι νέοι στην Ευρώπη. Ωστόσο, συχνά δεν τους δίνονται τέτοιες ευκαιρίες στα σχολεία, επειδή η διδασκαλία αυτών των ζητημάτων στην τάξη θεωρείται ιδιαίτερα δύσκολη, όπως άλλωστε και η διαχείρισή τους σε επίπεδο σχολικής μονάδας ως συνόλου. Αντίθετα, οι νέοι και οι νέες παραμένουν μπερδεμένοι/ες, θυμωμένοι/ες και αμήχανοι/ες, καθώς κανείς δεν τους βοηθά να κατανοήσουν αυτά τα ζητήματα παρέχοντάς τους καθοδήγηση στο πλαίσιο της διαδικασίας εμπέδωσης, διαλόγου και μάθησης.

Γνωρίζουμε ότι ένταξη των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολικό πρόγραμμα θέτει δύσκολες παιδαγωγικές προκλήσεις –όπως τον τρόπο προστασίας των ευαίσθητων μαθητών και μαθητριών από διαφορετικά υπόβαθρα και πολιτισμούς, την πρόληψη εντάσεων στην τάξη και τη μέθοδο διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων θεματικών με τρόπο ισότιμο, αποφεύγοντας τις επικρίσεις και τις προκαταλήψεις. Θέτει επίσης ερωτήματα σχετικά με την ακαδημαϊκή ελευθερία και τον ρόλο των πεποιθήσεων και των αξιών του δασκάλου.

Γνωρίζουμε εξάλλου ότι θέτει ζητήματα πολιτικής και στους προϊσταμένους και τους διευθυντές των σχολείων –όπως το πρόβλημα της κατάλληλης υποστήριξης προς τους διδάσκοντες κατά τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, την παροχή πρόσθετων ευκαιριών για διάλογο εντός της σχολικής κοινότητας, π.χ. μέσω δημοκρατικών μορφών σχολικής διακυβέρνησης, την προώθηση υποστηρικτικής σχολικής δεοντολογίας, την παρακολούθηση της συνολικής ποιότητας της διδασκαλίας και την αντιμετώπιση των ανησυχιών των γονέων και διάφορων εξωσχολικών παραγόντων.

Η παρούσα δημοσίευση παρέχει συνδρομή και στα δύο επίπεδα. Στηρίζεται στο πακέτο κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς «Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις: διδάσκοντας αμφιλεγόμενα ζητήματα μέσω της διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» για να προσφέρει πρακτική υποστήριξη στους επικεφαλής των σχολείων και στα ανώτερα στελέχη όσον αφορά την ενεργή διαχείριση και τον χειρισμό των αμφιλεγόμενων θεμάτων εντός και εκτός του σχολείου.

Εμείς και όλοι οι εταίροι που εμπλέκονται σε αυτό το πακέτο επαγγελματικής εξέλιξης ελπίζουμε ότι με την πάροδο του χρόνου η Διαχείριση της αντιπαραθέσεως θα χρησιμοποιηθεί παράλληλα με το Ζώντας με τις αντι-

παραθέσεις για την ενίσχυση της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε επίπεδο σχολικής μονάδας ως συνόλου, καθώς και για την ενίσχυση της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε τάξεις σε όλη την Ευρώπη. Αυτό θα ωφελήσει τους νέους και τις νέες και θα συμβάλει επίσης στην αποτελεσματικότερη ΔΑΠ / ΔΑΔ και στην προστασία και εδραίωση των δημοκρατικών κοινωνιών μας.

Ted Huddleston

David Kerr

Citizenship Foundation (H.B.)

Οκτώβριος 2016

Εισαγωγή

Είναι προφανές ότι τα οφέλη από τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι πολύ σημαντικά και ποικίλα και ότι η συμπερίληψη αμφιλεγόμενων θεμάτων στη διδασκτέα ύλη είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική διδασκαλία της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους τους νέους και τις νέες σε μια σύγχρονη κοινωνία. (Διευθυντής σχολείου, Μαυροβούνιο)

Πρέπει να αντιμετωπίσουμε τα περίπλοκα και δύσκολα αμφιλεγόμενα ζητήματα που προκύπτουν στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις με και μεταξύ των μαθητών και των μαθητριών και να τους παρέχουμε έναν ασφαλή χώρο διερεύνησης ιδεών, αμφισβήτησης απόψεων και ανάπτυξης και τελειοποίησης της γλώσσας και της τέχνης της κριτικής σκέψης. (Σχολικός προϊστάμενος, Σουηδία)

Η αντιπαράθεση είναι αναπόφευκτο και ολοένα αυξανόμενο μέρος της ζωής –επομένως και της σχολικής ζωής– στην Ευρώπη. Ωστόσο, λίγοι προϊστάμενοι/ες σχολείων ή ανώτερα εκπαιδευτικά στελέχη στις ευρωπαϊκές χώρες λαμβάνουν οποιαδήποτε επίσημη κατάρτιση σχετικά με τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο. Τα προγράμματα εξέλιξης των αυριανών προϊσταμένων και διευθυντών/τριών σπανίως θίγουν το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο αντιμετωπίζεται σπανίως –έως καθόλου– και στο πλαίσιο της συνεχούς επαγγελματικής εξέλιξης.

Η *Διαχείριση της αντιπαράθεσης* είναι ένα εργαλείο αυτοαξιολόγησης για τους/τις προϊστάμενους/ες των σχολείων και τις διευθυντικές ομάδες που έχουν συγκροτηθεί για να καλύψουν αυτό το κενό. Το εργαλείο βοηθά τους/τις επαγγελματίες να αναζητήσουν τρόπους χειρισμού των αντιπαραθέσεων στα σχολεία τους και προσφέρει πρακτικές προτάσεις για την πιο ενεργή και στρατηγικά προσανατολισμένη αντιμετώπισή τους.

Το κεντρικό του μήνυμα είναι, αφενός, ότι η αντιπαραθέσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με φόβο, καθώς αποτελούν φυσικό μέρος της σχολικής ζωής και, αφετέρου, ότι η ορθή διαχείριση των αντιπαραθέσεων συνεπάγεται σημαντικά κοινωνικά και εκπαιδευτικά οφέλη.

Τι εννοούμε με το τον όρο «αμφιλεγόμενα ζητήματα»;

Ως «αμφιλεγόμενα ζητήματα» νοούνται θέματα που «προκαλούν έντονα συναισθήματα και διχογνωμίες στις κοινότητες και την κοινωνία».¹ Διαφέρουν σε τοπικό και σε παγκόσμιο επίπεδο –από τους μινιρέδες έως το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Διαφέρουν επίσης από τόπο σε τόπο. Ο γάμος των ομοφυλόφιλων, για παράδειγμα, είναι σχετικά αποδεκτός σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, αλλά προκαλεί έντονες αμφισβητήσεις σε άλλες. Ορισμένα αμφιλεγόμενα ζητήματα έχουν μακρά ιστορία, όπως οι «ταραχές» στη Βόρεια Ιρλανδία και το «κουρδικό ζήτημα» στην Τουρκία. Ενώ άλλα, όπως ο διαδικτυακός εκφοβισμός και η απειλή της ριζοσπαστικοποίησης των νέων, εμφανίστηκαν σχετικά πρόσφατα.

Πού προκύπτουν αμφιλεγόμενα ζητήματα στα σχολεία;

Αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να προκύψουν σε κάθε πτυχή της σχολικής ζωής. Για λόγους ευκολίας, μπορούμε να τα κατατάξουμε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες.

- ▶ **Πρόγραμμα σπουδών** - όταν προκύπτει κάποια αντιπαράθεση όσον αφορά τα μαθήματα ή τις δραστηριότητες που παρέχει το σχολείο (είτε πρόκειται για μεμονωμένο θέμα είτε για θέμα που αφορά το σύνολο του προγράμματος σπουδών ή είναι εξωσχολικής φύσεως ή αποτελεί συνδυασμό αυτών), για παράδειγμα στα μαθήματα των φυσικών επιστημών προκύπτει αντιπαράθεση σχετικά με τη διδασκαλία της θεωρίας της εξέλιξης.

¹ Kerr and Huddleston (2015), σελ. 8.

- ▶ **Νοοτροπία** - όταν προκύπτουν αντιπαραθέσεις σχετικά με κάποια πτυχή της καθημερινής ζωής στο σχολείο (τους κανόνες και τους κανονισμούς του, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τον κώδικα συμπεριφοράς, κ.λπ.), για παράδειγμα διαφωνίες σχετικά με το hijab.
- ▶ **Κοινότητα** - όταν προκύπτει αντιπαραθέση στο σχολείο για κάποιο ζήτημα ή γεγονός εξωσχολικής φύσεως (όπως θέματα που αφορούν τους γονείς, ομάδες στο πλαίσιο της τοπικής κοινότητας, εθνικά και διεθνή γεγονότα), για παράδειγμα δημόσιες αντιπαραθέσεις σχετικά με την κυβερνητική μεταναστευτική πολιτική, οι οποίες επηρεάζουν την αντιμετώπιση των παιδιών μεταναστών από τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους στο σχολείο.

Τα πεδία αυτά είναι μερικές φορές γνωστά ως «τα τρία C» της διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη (ΔΑΠ): πρόγραμμα σπουδών (curriculum), νοοτροπία (culture) και κοινότητα (community). Ενώ έχουν διακριτό χαρακτήρα, συχνά αλληλεπικαλύπτονται. Ειδικότερα, η επίδραση των συγκρούσεων και των αντιπαραθέσεων που προέρχονται από την ευρύτερη κοινωνία είναι ιδιαίτερα σημαντική στη ζωή του σχολείου.

Αμφιλεγόμενα ζητήματα στο πρόγραμμα σπουδών

Το πρόγραμμα σπουδών είναι μια συνήθης πηγή αντιπαραθέσεων στα σχολεία. Ορισμένα μαθήματα, όπως τα παρακάτω, συνδέονται στενότερα με αντιπαραθέσεις από άλλα.

- ▶ **Ιστορία** – αμφισβητούμενες αφηγήσεις του παρελθόντος
- ▶ **Θρησκευτική εκπαίδευση** – ηθικά προβλήματα και ερωτήσεις σχετικά με τον σκοπό και το νόημα της ζωής
- ▶ **Αγωγή υγείας** – ζητήματα προσωπικής ευαισθησίας
- ▶ **Αγωγή του πολίτη και κοινωνική εκπαίδευση** – αντικρουόμενα πολιτικά προγράμματα και ιδεολογίες
- ▶ **Λογοτεχνία** – ηθικά και κοινωνικά προβλήματα και διλήμματα σε εικονικό περιβάλλον
- ▶ **Φυσικές επιστήμες** – ανταγωνιστικές θεωρίες και εφαρμογές

Η αντιπαραθέση είναι απρόβλεπτη, καθώς αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να προκύψουν ανά πάσα στιγμή στη διδασκαλία σχεδόν κάθε θέματος ή μαθήματος ή σε οποιαδήποτε σχολική δραστηριότητα.

Γιατί η αντιπαραθέση γίνεται ένα ολοένα πιο πιεστικό πρόβλημα της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Ευρώπη;

Ενώ ανέκαθεν ανέκλυπταν αντιπαραθέσεις στα σχολεία, οι προκλήσεις που συνδέονται με την αντιμετώπιση αμφιλεγόμενων ζητημάτων στη σχολική ζωή έχουν για πολλούς λόγους ενταθεί τα τελευταία χρόνια. Μεταξύ των εν λόγω προκλήσεων περιλαμβάνονται οι εξής: τα ταχέως αυξανόμενα επίπεδα πολυμορφίας στα σχολεία, η αυξημένη ευαισθησία σε θέματα ταυτότητας και η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της άμεσης ηλεκτρονικής επικοινωνίας.

Ταχέως αυξανόμενα επίπεδα ποικιλομορφίας στα σχολεία

Τα σχολεία στην Ευρώπη δεν ήταν ποτέ πιο διαφοροποιημένα, η δε ποικιλομορφία τους ποτέ δεν ήταν τόσο ευρεία, καθώς αφορά διαφορές που δεν συνδέονται μόνο με τον πολιτισμό και τη θρησκεία, αλλά καλύπτουν και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τις αναπηρίες και πολλές άλλες μορφές ατομικής και ομαδικής ταυτότητας.

Αυξημένη ευαισθησία σε θέματα ταυτότητας

Ο συνδυασμός της διάχυτης ανησυχίας που προκαλούν περιστατικά ακραίας βίας και κοινωνικές αναταραχές σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, της αυξημένης ευαισθησίας για τα δικαιώματα του ατόμου και των ανησυχιών σχετικά με την αύξηση των κοινωνικών τριβών έχει αυξήσει κατακόρυφα τη σημασία που αποδίδεται στις κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Όλα αυτά έχουν οδηγήσει στην εμφάνιση νέων και απροσδόκωτων μορφών αντιπαραθέσεων στα σχολεία.

Ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της άμεσης ηλεκτρονικής επικοινωνίας

Στην εποχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της άμεσης ηλεκτρονικής επικοινωνίας μέσω φορητών συσκευών, όπως τηλέφωνα και φορητοί υπολογιστές, που εξασφαλίζουν άμεση πρόσβαση στο διαδίκτυο, οι μαθητές και οι μαθήτριες βρίσκονται συχνά αντιμέτωποι/ες με τις συγκρούσεις και τις αντιπαραθέσεις των ενηλίκων τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο. Η συγκεκριμένη μορφή έκθεσης δεν είναι δυνατόν να διακοπεί από τα σχολεία.

Πώς αντιμετωπίζεται καλύτερα η αντιπαράθεση;

Αναμφισβήτητα, η καλύτερη αντιμετώπιση της αντιπαράθεσης δεν είναι η αποφυγή της, αλλά η αποδοχή της ως πρόβλημα που αποτελεί φυσικό μέρος της σχολικής ζωής και επιλύεται μέσω συζήτησης και διαλόγου. Αυτός είναι ο δημοκρατικός τρόπος. Η συζήτηση και ο διάλογος τίθενται στο επίκεντρο της σχολικής ζωής όχι ως τυπική εκπαιδευτική άσκηση αλλά ως προεπιλεγμένος τρόπος επίλυσης διαφορών και συγκρούσεων απόψεων εντός της εν γένει σχολικής κοινότητας.

Για τους μαθητές και τις μαθήτριες, αυτό σημαίνει την αναγνώριση ότι οι συζητήσεις επί αμφιλεγόμενων ζητημάτων –ανεξαρτήτως του αν αυτές πραγματοποιούνται στην τάξη, στα σχολικά συμβούλια, σε συμβούλια μαθητών, σε ομαδικές δραστηριότητες επικοινωνίας (“circletime”) ή λέσχες συζητήσεων– έχουν διπλό σκοπό. Αφενός, είναι μια ευκαιρία για τους μαθητές και τις μαθήτριες να συζητήσουν και να αντιπαραθέσουν τις απόψεις τους. Αφετέρου, αποτελεί μέσο μάθησης –όχι μόνο ακαδημαϊκής μάθησης, αλλά και μάθησης για την αντιμετώπιση των αντιπαραθέσεων και της διαφορετικότητας στο σχολείο και στη ζωή γενικότερα. Αποτελούν έκφραση και μέσο μάθησης στο πλαίσιο της διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη.

Ποια είναι τα οφέλη της αποδοχής των αμφιλεγόμενων ζητημάτων με αυτόν τον τρόπο;

Για κάποιους, η σκέψη της αντιμετώπισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων μπορεί να μοιάζει τρομακτική. Η αποφυγή ή η υποτίμηση των διαφορών μπορεί να φαντάζει ως η ευκολότερη ή η ασφαλέστερη επιλογή. Ωστόσο, είναι μία επιλογή που γίνεται όλο και πιο δύσκολο να διατηρηθεί και να δικαιολογηθεί. Στην Ευρώπη, οι νέοι άνθρωποι είναι περισσότερο ενημερωμένοι από ποτέ για ό,τι συμβαίνει στον κόσμο, καθώς και αποφασισμένοι να επιμένουν στην άσκηση του δικαιώματός του να έχουν λόγο για το μέλλον τους. Δεδομένης της σχεδόν παγκόσμιας πρόσβασης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν είναι πλέον εφικτό για τα σχολεία να προσπαθούν να καταπιέσουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ή να προσποιούνται ότι δεν υπάρχουν ή ότι συμβαίνουν μόνον εκτός, και όχι εντός, του σχολικού περιβάλλοντος.

Ωστόσο, το κύριο επιχείρημα εδώ δεν είναι ότι η αποφυγή των αμφιλεγόμενων ζητημάτων δεν είναι πλέον δυνατή, αλλά ότι, ακόμη και αν ήταν δυνατή, θα ήταν ανεπιθύμητη. Αυτό θα ισοδυναμούσε με απόρριψη της πληθώρας των πλεονεκτημάτων –κοινωνικών και εκπαιδευτικών– που προκύπτουν από την ανοικτή αποδοχή των αμφιλεγόμενων ζητημάτων και την αναγνώριση της σοβαρότητάς τους, όταν αυτά προκύπτουν στη σχολική ζωή. Τα πλεονεκτήματα αυτά περιλαμβάνουν: τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος διδασκαλίας, ένα πιο ασφαλές, πιο δίκαιο και πιο σεβαστό σχολείο και μία πιο δίκαιη, πιο ανοικτή και πιο δημοκρατική κοινωνία.

Βελτίωση του προγράμματος μάθησης και επίτευξη στόχων

Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα βρίσκονται ήδη ενσωματωμένα σε ένα πλήθος σχολικών μαθημάτων. Παραδείγματος χάριν, στην ιστορία, την οποία χωρίς την αμφισβήτηση αφηγήσεων που αφορούν γεγονότα του παρελθόντος θα καθίστατο απλή προπαγάνδα. Η παρότρυνση προς τους μαθητές και τις μαθήτριες να εξερευνήσουν και να συζητήσουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, τα οποία ενυπάρχουν ή ορίζουν ποικίλα μαθήματα, διευκολύνει τη διεύρυνση και την εμπάθυση των γνώσεών τους στο εκάστοτε μάθημα. Επιπλέον, βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναπτύξουν και να εξασκήσουν βασικές διαθεματικές συλλογιστικές δεξιότητες, όπως: αναγνώριση προκαταλήψεων, αξιολόγηση των αποδείξεων και των επιχειρημάτων, αναζήτηση εναλλακτικών ερμηνειών και θεωρήσεων καθώς και ευφυή ενασχόληση με τις διαδικτυακές και άλλες ενημερωτικές πηγές και πόρους. Εν κατακλείδι, τα αμφιλεγόμενα ζητήματα καθιστούν τη διαδικασία μάθησης συναφή με την πραγματικότητα. Μπορούν να ζωντανέψουν στείρα μαθήματα και θεματικές, ενώ παρακινούν τους μαθητές και τις μαθήτριες να εφαρμόσουν στην καθημερινή ζωή εκτός σχολείου ό,τι μαθαίνουν μέσα στην τάξη.

Ένα πιο ασφαλές, πιο δίκαιο και πιο σεβαστό σχολείο

Η ενθάρρυνση των μαθητών και των μαθητριών να συζητούν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα που προκύπτουν στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να συμβάλει στην εκτόνωση των εντάσεων που συχνά ενέχουν τα εν λόγω ζητήματα και να αποτρέψει την περαιτέρω όξυνσή τους. Επίσης, η συζήτηση βοηθά στην επίλυση και στον περιορισμό των ήδη υπαρχόντων σχολικών προβλημάτων – όπως: εκφοβισμός, ομοφοβία, διακρίσεις και λεκτική βία. Ενθαρρύνει τους μαθητές και τις μαθήτριες να ακούν και να σέβονται ο ένας τον άλλον, ώστε να αναγνωρίζουν την αξία της συζήτησης, και όχι της επιθετικότητας, ως μέσου επίλυσης των διαφορών που μπορεί να έχουν μεταξύ τους ή και με άλλους στο σχολικό περιβάλλον.

Μία πιο δίκαιη, ανοικτή και δημοκρατική κοινωνία

Η ενασχόληση με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ενισχύει τις γνώσεις πολιτικής αγωγή των μαθητών και των μαθητριών, τις αξίες και τις δεξιότητες που τους επιτρέπουν να γίνουν ενημερωμένοι/ες, ενεργοί/ές και υπεύθυνοι/ες πολίτες. Τα παραπάνω είναι συχνά γνωστά και ως «ικανότητες για την απόκτηση δημοκρατικής νοοτροπίας».² Οι μαθητές και οι μαθήτριες μαθαίνουν να υπερασπίζονται τα δημοκρατικά τους δικαιώματα και τα δικαιώματα των άλλων, να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους και να αγωνίζονται για την εξάλειψη των διακρίσεων, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο τις βάσεις για μία πιο δίκαιη, ισότιμη και ενεργή κοινωνία.

Ποιες είναι οι συνέπειες μία τέτοιας προσέγγισης για τη διοίκηση των σχολείων;

Σήμερα στην Ευρώπη η προσέγγιση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία έχει κατά κανόνα χαρακτήρα αντίδρασης και ad hoc αντιμετώπισης των εμφανιζόμενων προβλημάτων. Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα κρίνονται με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως και όταν αυτά προκύπτουν. Σπάνια πραγματοποιούνται συνδέσεις μεταξύ διαφορετικών αμφιλεγόμενων ζητημάτων ή μεταξύ αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο πρόγραμμα μαθημάτων και εκείνων που προκύπτουν μέσα από τη σχολική ζωή ή σε σύνδεση με εξωτερικά γεγονότα. Ενώ λοιπόν η συζήτηση και ο διάλογος μπορεί να θεωρούνται σημαντικά χαρακτηριστικά της ακαδημαϊκής μάθησης, η δυναμική τους χρησιμότητα στην επίλυση προβλημάτων στο σχολείο συχνά παραβλέπεται. Η ιδέα της δημιουργίας συνδέσεων μεταξύ της συζήτησης στην τάξη και άλλων χώρων διαλόγου μέσα στα σχολεία, όπως είναι τα μαθητικά συμβούλια ή τα κοινοβούλια μαθητών, σπανίως λαμβάνεται υπόψη.

Παρότι η προσέγγιση αυτή στο παρελθόν αποτελούσε ενδεχομένως τον κανόνα, η σημερινή κατάσταση στην Ευρώπη υποδεικνύει ότι η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία δεν μπορεί πλέον να αφήνεται στην τύχη. Υπάρχει ανάγκη για μία δυναμικότερη προσέγγιση. Το τι σημαίνει αυτό πρακτικά, ποικίλλει από σχολείο σε σχολείο και από χώρα σε χώρα.

Εντούτοις, η εφαρμογή μιας τέτοιας προσέγγισης απαιτεί την ανάπτυξη διάφορων στρατηγικών διαχείρισης. Αυτές περιλαμβάνουν: τη δημιουργία υποστηρικτικής σχολικής νοοτροπίας, τη σύνδεση του προγράμματος μαθημάτων με τη νοοτροπία και την κοινότητα, τη συμμετοχή όλου του προσωπικού –διδασκτικού και μη διδασκτικού–, τη διαχείριση κινδύνων και τον καθορισμό αυτοτελούς τομέα διαχειριστικής ευθύνης.

Δημιουργία υποστηρικτικής σχολικής νοοτροπίας

Μία σχολική νοοτροπία που ενθαρρύνει τη συζήτηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων αναδεικνύει την έκφραση όλων των απόψεων και επιτρέπει σε κάθε μεμονωμένο άτομο –είτε πρόκειται για μέλος του προσωπικού είτε για μαθητή/τρια είτε για γονέα– να αισθάνεται ότι μπορεί να προβάλει την άποψή του χωρίς φόβο. Είναι μία νοοτροπία στο πλαίσιο της οποίας η κοινωνική και εκπαιδευτική αξία τέτοιων συζητήσεων είναι ευρέως αναγνωρισμένη και αποδεκτή. Η δημιουργία μίας τέτοιας νοοτροπίας σημαίνει την προώθηση της αίσθησης του «ανήκειν» και της ευθύνης μέσα στη σχολική κοινότητα, διαμέσου της έμφασης στην αποδοχή, τη φυλετική ισότητα, τη δημοκρατία, τη συμμετοχή των μαθητών και των μαθητριών, την ευεξία και των συναφών αρχών. Επιπλέον, περιλαμβάνει τον εντοπισμό και την προσπάθεια αποδυνάμωσης ή εξουδετέρωσης των παραγόντων που λειτουργούν υπονομευτικά ως προς τα παραπάνω, όπως η περιθωριοποίηση ατόμων και μειονοτικών ομάδων.

Σύνδεση του προγράμματος μαθημάτων με τη νοοτροπία και την κοινότητα

Η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων δεν αφορά απλώς τη διδασκαλία συγκεκριμένων «καυτών θεμάτων» στο πρόγραμμα μαθημάτων –μπορεί να συνδέεται με κάθε πτυχή της σχολικής ζωής. Συνεπάγεται

² www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

επίσης την αναγνώριση του γεγονότος ότι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα συχνά επικαλύπτουν διάφορες πτυχές της σχολικής ζωής –το πρόγραμμα σπουδών, τη σχολική νοοτροπία και τους δεσμούς μεταξύ σχολείου και ευρύτερης κοινωνίας («Πρόγραμμα σπουδών, Νοοτροπία, Κοινότητα / «τα τρία C της ΔΑΠ»). Αυτό θα χρειαστεί, ενδεχομένως, να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της λήψης αποφάσεων σχετικά με την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων.

Συμμετοχή όλου του προσωπικού - διδακτικού και μη διδακτικού

Εάν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να συσχετιστούν με κάθε τομέα της σχολικής ζωής, τότε εύλογα μπορούν να συσχετιστούν και με κάθε μέλος του προσωπικού, διδακτικού ή μη διδακτικού. Ο τρόπος, επομένως, με τον οποίο το σχολείο διαχειρίζεται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα αφορά το σύνολο του προσωπικού, στο πλαίσιο δε αυτό όλοι διαδραματίζουν κάποιον ρόλο –για παράδειγμα, αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα στο μάθημα που διδάσκουν ή συμβάλλοντας στην εδραίωση ενός πιο ανεκτικού και υποστηρικτικού κλίματος.

Διαχείριση κινδύνων

Το να είσαι διορατικός/ή σημαίνει επίσης να προβλέπεις πιθανές αρνητικές εξελίξεις και να είσαι έτοιμος/η να τις αντιμετωπίσεις. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η εκτίμηση των κινδύνων. Μία στρατηγική προσέγγιση στα αμφιλεγόμενα ζητήματα ενδέχεται να προβλέπει ένα σχολείο διαθέτει μια δέσμη εφαρμοστέων βασικών διαδικασιών, ώστε να είναι σε θέση να αντιδράσει έγκαιρα σε περίπτωση που προκύψει κάποιο πρόβλημα –για παράδειγμα, ένα εξωτερικό αμφιλεγόμενο ζήτημα να επηρεάζει τη συμπεριφορά των μαθητών/τριών ή τη σχολική δεοντολογία, προκαλεί τις διαμαρτυρίες ενοχλημένων γονέων ή την εχθρική αντιμετώπιση των μέσων ενημέρωσης.

Καθορισμός αυτοτελούς τομέα διαχειριστικής ευθύνης

Η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων πρέπει να αποτελεί αυτοτελή τομέας της σχολικής διαχείρισης. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει τουλάχιστον να προβλέπεται η διάθεση του αναγκαίου χρόνου άσκησης διοικητικών καθηκόντων και των απαιτούμενων πόρων, καθώς επίσης, κατά πάσα πιθανότητα, ανάθεση της ευθύνης εποπτείας του εν λόγω τομέα και της κατάρτισης της επίσημης πολιτικής του σχολείου –όχι απαραίτητα γραπτής– σε συγκεκριμένο πρόσωπο. Ως αυτοτελής τομέας διοίκησης, εύλογο είναι να υπάγεται, όπως και οι άλλοι τομείς, στις διαδικασίες αξιολόγησης και εξέλιξης στελεχών που εφαρμόζει το σχολείο.

Ποιος είναι ο ρόλος της σχολικής ηγεσίας;

Ο ρόλος της σχολικής ηγεσίας σε κάθε τομέα της σχολικής πολιτικής είναι η ανάπτυξη ενός κοινού οράματος σχετικά με τους στόχους που πρέπει να επιτευχθούν και τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν για την επίτευξή του. Μια καλή αρχή για την αντιμετώπιση των αμφιλεγόμενων θεμάτων είναι η κατάρτιση δήλωσης προοπτικής.

Ως δήλωση προοπτικής νοείται μια περίληψη των βασικών αρχών που αποτελούν τα θεμέλια του τομέα της πολιτικής. Ο αναστοχασμός όσον αφορά το περιεχόμενο μιας τέτοιας δήλωσης οφείλει να διασαφηνίζει τον τρόπο σκέψης, ακόμη και αν τα σχετικά συμπεράσματα δεν διατυπώνονται εγγράφως. Οι προτάσεις που ακολουθούν θα μπορούσαν να διευκολύνουν την εν λόγω διαδικασία.

Δήλωση προοπτικής: ενδεικτικές προτεινόμενες αρχές

- ▶ Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα δεν πρέπει να γίνονται αντιληπτά ως προβλήματα αλλά ως ένα φυσικό κομμάτι της ζωής στο πλαίσιο της δημοκρατικής διαδικασίας.
- ▶ Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα δεν πρέπει να αποφεύγονται αλλά να συζητούνται ανοικτά σε κάθε δυνατή ευκαιρία.
- ▶ Οι συζητήσεις που αφορούν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα αποτελούν ουσιώδες τμήμα της δημοκρατικής εκπαίδευσης.
- ▶ Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να προκύψουν οπουδήποτε στο σχολείο και οποιαδήποτε στιγμή.
- ▶ Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα δεν αφορούν μεμονωμένα άτομα, αλλά το σύνολο του σχολικού προσωπικού.

Η ύπαρξη σαφούς εικόνας του ρόλου που διαδραματίζουν οι αντιπαραθέσεις και τα αμφιλεγόμενα θέματα στη σχολική ζωή είναι απαραίτητη για τη χάραξη πολιτικής σε αυτόν τον τομέα, καθώς αποτελεί το λογικό προαπαιτούμενο για την κατάρτιση στρατηγικής και τη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων. Ειδικότερα, βοηθά τους/τις σχολικούς διευθυντές/τριες να εντοπίζουν τα θέματα που χρήζουν αντιμετώπισης.

Με σκοπό τη χάραξη πολιτικής για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, έχουμε εντοπίσει εννέα ζητήματα-κλειδιά, τα οποία ενδεχομένως χρήζουν αντιμετώπισης. Το καθένα έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο. Η σχετική σημασία του καθενός ενδέχεται να ποικίλλει από σχολείο σε σχολείο, τόσο από την άποψη της υφιστάμενης κατάστασης όσο και από την άποψη των αντιλήψεων της σχολικής διοίκησης σχετικά τον τρόπο αντιμετώπισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Για παράδειγμα, εάν το σχολικό προσωπικό στερείται αυτοπεποίθησης κατά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στην τάξη, η διδασκαλία και η μάθηση ενδέχεται να αποτελούν σημαντικό πεδίο που χρήζει αντιμετώπισης. Εάν οι μαθητές/τριες δεν αντιλαμβάνονται το προς συζήτηση θέμα, η ποιότητα της εν γένει φωνής των μαθητών/τριών στο σχολείο χρήζει, ενδεχομένως, αντιμετώπισης. Εάν η συζήτηση προσκρούει σε έλλειψη ανεκτικότητας ή σε προκαταλήψεις, χρήζει, ενδεχομένως, αντιμετώπισης η σχολική νοοτροπία.

Ένα κατά κανόνα σημαντικό ζήτημα είναι η εξέλιξη και η κατάρτιση του προσωπικού. Δεν πρόκειται για ένα ακόμη ζήτημα που χρήζει αντιμετώπισης, αλλά συνήθως αποτελεί το μέσον αντιμετώπισης όλων των άλλων ζητημάτων:

Στρατηγική προσέγγιση της διαχείρισης αντιπαραθέσεων: εννέα ζητήματα-κλειδιά

- ▶ Σχολική διοίκηση
- ▶ Σχολική δεοντολογία και νοοτροπία
- ▶ Διδασκαλία και μάθηση
- ▶ Πρόγραμμα μαθημάτων
- ▶ Η φωνή των μαθητών
- ▶ Καθοδήγηση και υποστήριξη
- ▶ Γονική συμμετοχή
- ▶ Διαχείριση κινδύνων
- ▶ Εξέλιξη και κατάρτιση του προσωπικού

Πώς η Διαχείριση αντιπαραθέσεων υποστηρίζει τη χάραξη πολιτικής;

Η Διαχείριση αντιπαραθέσεων υποστηρίζει τη χάραξη πολιτικής μέσω του εντοπισμού και της ανάλυσης του φάσματος των πολιτικών επιλογών των σχολικών διευθυντών/τριών και του ανώτερου διοικητικού προσωπικού όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων θεμάτων. Λειτουργεί ως υποβοήθεια για να σας βοηθήσει να αναλογιστείτε τα συμπεράσματά σας και να ελέγξετε τις ιδέες σας. Επιπλέον, λειτουργεί ως κατάλογος ελέγχου των ζητημάτων που ενδεχομένως πρέπει να αντιμετωπίσετε ηγούμενοι της αλλαγής και διαμορφώνοντας κατάλληλη ατμόσφαιρα για την αντιμετώπιση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο σας.

Χρήση του εργαλείου

Σε ποιον απευθύνεται το εργαλείο;

Το παρόν εργαλείο απευθύνεται στους/στις σχολικούς διευθυντές/τριες και τα ανώτερα διοικητικά στελέχη των σχολείων στην Ευρώπη.

Ποια είναι η χρήση του;

Πρόκειται για εργαλείο αυτοαξιολόγησης, το οποίο έχει σχεδιαστεί για να σας βοηθήσει να αναλογιστείτε τον τρόπο διαχείρισης των αντιπαραθέσεων και των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο σας, καθώς και την ενδεχόμενη μετεξέλιξή του.

Ποια είναι η δομή του;

Το εργαλείο αποτελείται από εννέα μέρη, καθένα από τα οποία ασχολείται με ένα διαφορετικό τομέα της σχολικής ζωής, ο οποίος θα μπορούσε να έχει αντίκτυπο στη διαχείριση των αντιπαραθέσεων και των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Κάθε μέρος περιέχει μία περιγραφή του τομέα με τον οποίο ασχολείται, μία επεξήγηση του ρόλου του εκάστοτε τομέα στη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων, μία περιπτωσιολογική μελέτη κάποιου ευρωπαϊκού σχολείου και μία πρακτική πρόταση που μπορείτε να εφαρμόσετε στο σχολείο σας.

Επίσης, περιέχει μία σειρά από σύντομες κινητήριες ερωτήσεις για να αναλογιστείτε τις δικές σας ιδέες και την κατάσταση στο σχολείο σας. Ο ρόλος των ερωτήσεων αυτών είναι καίριος, καθώς σας βοηθούν να χαρτογραφήσετε τις βασικές επιλογές πολιτικής που έχετε στη διάθεσή σας.

Με ποιον τρόπο το χρησιμοποιείτε;

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το εργαλείο ποικιλοτρόπως, για παράδειγμα:

- ▶ να εξοικειωθείτε με τα σημαντικότερα ζητήματα και τον τρόπο σκέψης σε αυτόν τον τομέα
- ▶ να αξιολογήσετε την τρέχουσα κατάσταση στο σχολείο σας
- ▶ να σχεδιάσετε την περαιτέρω εξέλιξη
- ▶ να καθοδηγήσετε την επαγγελματική εξέλιξη.

Η ανάγνωση της εισαγωγής και της ενότητας που αφορά τη σχολική διοίκηση, ενδεχομένως δε και ο αναστοχασμός των απαντήσεών σας στις κινητήριες ερωτήσεις θα πρέπει να αρκούν προκειμένου να εξοικειωθείτε με τα βασικά ζητήματα. Για μία πιο διεξοδική διερεύνηση των ζητημάτων θα πρέπει μελετήσετε και τις υπόλοιπες ενότητες, αναστοχαζόμενοι/ες τις ερωτήσεις καθώς προχωράτε.

Εάν το εργαλείο χρησιμοποιηθεί από τη διοικητική ομάδα στο πλαίσιο της διαδικασίας αξιολόγησης του σχολείου και της διαδικασίας εξέλιξης, το κάθε μέλος της ομάδας είναι ενδεχομένως σκόπιμο να απαντήσει πρώτα αυτοτελώς τις κινητήριες ερωτήσεις, ώστε ακολούθως να συζητήσουν μεταξύ τους τις απαντήσεις τους ως βάση διαλόγου.

Στο Παράρτημα I θα βρείτε σύντομο κατάλογο ελέγχου πρακτικής δράσης, τον οποίο οι σχολικοί διευθυντές/τριες και οι διοικητικές ομάδες θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν για την εκπόνηση στρατηγικής όσον αφορά την αντιμετώπιση των αντιπαραθέσεων και τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Η εν λόγω προτεινόμενη δράση προκύπτει από τις εννέα ενότητες του εργαλείου και συνοψίζει τα ζητήματα και τις ερωτήσεις του τίθενται εκεί. Προσφέρεται ως ένας επιπλέον οδηγός αναστοχασμού και αρωγής στο πλαίσιο της διαδικασίας χάραξης πολιτικής.

Για να κατανοήσετε καλύτερα το θεωρητικό υπόβαθρο του εργαλείου, μπορείτε επίσης να διαβάσετε τη διερευνητική μελέτη που παρατίθεται στο Παράρτημα II. Εναλλακτικά, η διερευνητική μελέτη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αρχικό ερέθισμα για τη δρομολόγηση δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης.

Πώς αναπτύχθηκε το εργαλείο;

Το εργαλείο αναπτύχθηκε μέσω του κοινού Προγράμματος Πιλοτικών Έργων «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δημοκρατία σε Δράση» του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχεδιάστηκε και δοκιμάστηκε πιλοτικά από αντιπροσώπους των Ευρωπαϊκών χωρών που συμμετείχαν στο συγκεκριμένο πιλοτικό πρόγραμμα.

Το εργαλείο αξιοποιεί το “Living with controversy” («Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις»), ένα επαγγελματικό πακέτο κατάρτισης για δασκάλους και δασκάλες που δημιουργήθηκε στο πρώτο στάδιο του έργου.³ Αντλεί την έμπνευσή του από τον Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αγωγή του Πολίτη στη Δημοκρατία και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁴ και Δήλωση για την προαγωγή της ιδιότητας του πολίτη και των κοινών αξιών της ελευθερίας, της ανοχής και της αποφυγής των διακρίσεων μέσω της εκπαίδευσης» (Δήλωση του Παρισιού).⁵ Αντικατοπτρίζει τις βασικές αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης –τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου– και το πρόσφατο έργο του σχετικά με τις πρόσφατου έργου του σχετικά με τις ικανότητες για την ανάπτυξη του δημοκρατικού πνεύματος.⁶

³ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

⁴ www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

⁵ <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ac875>.

⁶ www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Κεφάλαιο 1

Σχολική ηγεσία

Η συμμετοχή και η δέσμευση των σχολικών διευθυντών/τριών και των διοικητικών στελεχών είναι ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει τον τρόπο προσέγγισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία. Το κατά πόσον τα ζητήματα αυτά αντιμετωπίζονται κατά περίπτωση, μέσω της εξέτασης μεμονωμένων θεμάτων, ή ως μέρος μίας ευρύτερης σχολικής στρατηγικής, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους σχολικούς διευθυντές/τριες και τις διοικητικές ομάδες.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο των σχολικών διευθυντών και των διοικητικών στελεχών με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Πώς ξεκινάει η κατάρτιση στρατηγικής;

Το πρώτο βήμα για την κατάρτιση στρατηγικής είναι η ευαισθητοποίηση στο πλαίσιο της σχολικής σας κοινότητας –τι είναι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, πού μπορούν να προκύψουν, γιατί είναι σημαντικά και πώς μπορούν να επιλυθούν. Αυτό σημαίνει ότι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα πρέπει να περιληφθούν στο εκπαιδευτικό θεματολόγιο του σχολείου σας. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα όχι με την «ενημέρωση» των ενδιαφερομένων, αλλά με την ενθάρρυνση συζητήσεων που θα παρέχουν ευκαιρίες στα μέλη της σχολικής κοινότητας να μιλήσουν ανοιχτά για κάθε ζήτημα του προγράμματος μαθημάτων που τα απασχολεί.

Καταρχάς, το εκάστοτε ζήτημα πρέπει να τίθεται προς συζήτηση σε επίπεδο διδακτικού προσωπικού, είτε σε συνεδριάσεις όλου του προσωπικού είτε σε τμηματικές ή ετήσιες συνεδριάσεις. Οι διδάσκοντες και οι διδάσκουσες μπορούν να ενθαρρυνθούν να εντοπίζουν τα θέματα που τους απασχολούν περισσότερο, να τα συζητούν και να εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο προσπαθούν να τα αντιμετωπίσουν στην πράξη. Αφού το εκάστοτε θέμα τεθεί και επισημανθούν οι βασικότερες ανησυχίες, ομάδες διδασκόντων μπορούν να ενθαρρυνθούν να πειραματιστούν σε εθελοντική βάση εφαρμόζοντας νέες πρακτικές –για παράδειγμα, να δοκιμάσουν διαφορετικές μεθόδους ή τεχνικές διδασκαλίας, να συνεργαστούν με συναδέλφους που διδάσκουν διαφορετικά μαθήματα ή να συντονίσουν τις πρακτικές που εφαρμόζονται στο πλαίσιο ενός τμήματος ή κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού έτους.

Μετά τη δρομολόγηση της εν λόγω διαδικασίας, το ζήτημα μπορεί να συζητηθεί και με άλλους/ες ενδιαφερόμενους/ες, όπως είναι οι μαθητές/τριες και οι γονείς, οι οποίοι μπορούν να ενθαρρυνθούν να εντοπίσουν ζητήματα τα οποία θεωρούν αμφιλεγόμενα και να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους όσον αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης αυτών των ζητημάτων στο σχολείο. Τα πορίσματα της σχετικής συζήτησης μπορούν να ανατροφοδοτήσουν τη συνολική εν εξελίξει διαδικασία αντιμετώπισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Αυτές οι διαδικασίες, όσο άτυπες και αν είναι, χρειάζονται χρόνο και πόρους –ειδικά εάν κριθούν αναγκαίες η κατάρτιση και επαγγελματική εξέλιξη του προσωπικού. Ως εκ τούτου, η διάθεση εύλογου χρόνου και κατάλληλων πόρων αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την κατάρτιση στρατηγικής. Αυτός είναι ένας μόνον από τους λόγους που συνηγορούν υπέρ της ένταξης της σχετικής διαδικασίας στο πλαίσιο του τυπικού σχολικού προγραμματισμού και του συναφούς κύκλου εξέλιξης, καίτοι αυτό δεν είναι απολύτως αναγκαίο.

” Στο πλαίσιο του σχολείου σας, ποιο νομίζετε ότι είναι το καλύτερο μέρος για να ξεκινήσει η εκστρατεία ευαισθητοποίησης σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα; Γιατί;

Τι πρέπει να γνωρίζετε προτού ξεκινήσετε;

Προτού ξεκινήσετε, είναι σημαντικό να έχετε σαφή εικόνα του τρόπου με τον οποίο το σχολείο σας ήδη χειρίζεται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα.

Αυτό σημαίνει, καταρχάς, την αξιολόγηση των δεξιοτήτων και των στάσεων του διδακτικού προσωπικού – για παράδειγμα, του επιπέδου αυτοπεποίθησης και της ικανότητάς τους να αντιμετωπίζουν αμφιλεγόμενες

απόψεις. Ωστόσο, η διδασκαλία στην τάξη αποτελεί μέρος μόνο της διαδικασίας. Η διαχείριση των αντιπαραθέσεων είναι μία υπόθεση που αφορά όλο το σχολείο. Το τι συμβαίνει μέσα στην τάξη συνδέεται στενά με το τι συμβαίνει στο σχολείο ως όλον, αλλά και στην κοινότητα πέραν του σχολείου –εξίσου θετικά και αρνητικά.

Για παράδειγμα, ο διάλογος στην τάξη μπορεί να οξυνθεί και να προκαλέσει συγκρούσεις στη σχολική κοινότητα, οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να προκαλέσουν περισσότερες συγκρούσεις ή να κινήσουν το ενδιαφέρον εξωσχολικών παραγόντων. Οι καλές σχέσεις μεταξύ των ομάδων εκτός της τάξης διευκολύνουν τη συζήτηση σχετικά με τη διαφορετικότητα μέσα στην τάξη. Επομένως, κατά την αξιολόγηση της τρέχουσας κατάστασης σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στο σχολείο σας θα χρειαστεί επίσης να συνυπολογίσετε ένα ευρύ φάσμα ενδοσχολικών και εξωσχολικών παραγόντων που επηρεάζουν τη ζωή στο σχολείο.

Τι χρειάζεται να γνωρίζετε για το διδακτικό σας προσωπικό;

Στην ουσία, όσα χρειάζεται να γνωρίζετε για το διδακτικό σας προσωπικό μπορούν να συνοψισθούν σε τρία πράγματα: τις στάσεις τους κατά τη διδασκαλία θεμάτων που προκαλούν αντιπαραθέσεις, τις εμπειρίες τους στο πλαίσιο της διδασκαλίας και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν. Τέτοιες πληροφορίες μπορούν να συγκεντρωθούν ατύπως στο πλαίσιο των αρχικών δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης, ή, εάν κριθεί προτιμότερο, μέσω των απαντήσεων που θα δοθούν στο πλαίσιο μιας σύντομης τυπικής διαβούλευσης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επισημανθεί, για παράδειγμα, εάν κάποιος/α είναι σαφώς προκατειλημμένος/η σχετικά με ένα ζήτημα και εάν το άτομο αυτό ενδεχομένως μεταλαμπαδεύει τις προκαταλήψεις του στους μαθητές και τις μαθήτριες.

Διδακτικές δεξιότητες και στάσεις: πιθανές ερωτήσεις αξιολόγησης

- ▶ Πόσο εξοικειωμένο είναι το διδακτικό προσωπικό με τον όρο «αμφιλεγόμενα ζητήματα» και τη σημασία του;
- ▶ Ποια ζητήματα αναγνωρίζει το διδακτικό προσωπικό ως αμφιλεγόμενα;
- ▶ Πόσο καλά κατανοεί το διδακτικό προσωπικό την εκπαιδευτική λογική σχετικά με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- ▶ Πόση αυτοπεποίθηση επιδεικνύει το διδακτικό προσωπικό σχετικά με τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στην τάξη;
- ▶ Πώς το διδακτικό προσωπικό αντιλαμβάνεται τον ρόλο του όσον αφορά τις αμφισβητούμενες θεωρίες και απόψεις;
- ▶ Τι είδους διδακτικές μεθόδους και προσεγγίσεις χρησιμοποιεί το διδακτικό προσωπικό;
- ▶ Πόσο συνεπής είναι η προσέγγιση μέσα στο σχολείο;
- ▶ Ποια παραδείγματα ορθών πρακτικών μπορεί να υιοθετήσει το διδακτικό προσωπικό;
- ▶ Ποια παραδείγματα συμμάχων και συνεργασιών μπορεί να υιοθετήσει το διδακτικό προσωπικό;
- ▶ Τι είδους προγράμματα κατάρτισης ή επαγγελματικής εξέλιξης, εάν υπάρχουν, έχουν προσφερθεί στο διδακτικό προσωπικό όσον αφορά τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

” Πώς θα αξιολογούσατε ατύπως τις ικανότητες του διδακτικού προσωπικού του σχολείου σας όσον αφορά τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Ποιοι νομίζετε ότι είναι οι κύριοι τομείς που χρήζουν αξιολόγησης και βελτίωσης;

Ποιους ευρύτερους σχολικούς παράγοντες πρέπει επίσης να λάβετε υπόψη;

Ο εντοπισμός του συνόλου των ευρύτερων σχολικών παραγόντων που επηρεάζουν τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι κατά κανόνα πιο δυσχερής. Καταρχάς, οι εν λόγω παράγοντες ποικίλλουν από σχολείο σε σχολείο. Επιπλέον, ο εντοπισμός τους είναι κατά κανόνα δύσκολος.

Είναι σημαντικό να ερωτάται συναφώς το διδακτικό προσωπικό. Ωστόσο, για λόγους πληρέστερης και ουσιαστικότερης κατανόησης, θα ήταν ενδεχομένως σκόπιμο να συμβουλευτείτε και το μη διδακτικό προσωπικό, τους μαθητές, τις μαθήτριες και τους γονείς, καθώς και να ξαναδιαβάσετε τα εγχειρίδια που περιγράφουν τις επίσημες σχολικές πολιτικές.

Ευρύτεροι σχολικοί παράγοντες: πιθανές ερωτήσεις αξιολόγησης

- ▶ Διαθέτει ήδη το σχολείο κοινή πολιτική, τυπική ή άτυπη, για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα;
- ▶ Αναφέρονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα σε άλλες σχολικές πολιτικές;
- ▶ Αναφέρονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στις σχολικές κοινοποιήσεις, όπως είναι η δήλωση αποστολής, η δήλωση περί δεοντολογίας και αξιών, το σύνθημα ή η ιστοσελίδα του σχολείου;
- ▶ Πόσο υποστηρικτική είναι η δεοντολογία και η νοοτροπία του σχολείου ως προς τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- ▶ Τι ρόλο διαδραματίζει η φωνή των μαθητών/τριών στη σχολική διοίκηση και στη λήψη αποφάσεων;
- ▶ Πόσο ανοιχτά αισθάνονται οι μαθητές/τριες ότι μπορούν να συζητήσουν και να μοιραστούν τις διαφορές τους μέσα στο σχολείο;
- ▶ Πώς είναι οι σχέσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων στο σχολείο και στην τοπική κοινότητα;
- ▶ Ποια αμφιλεγόμενα ζητήματα προέκυψαν πρόσφατα στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας αλλά και σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο;
- ▶ Η ύπαρξη αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο πρόγραμμα μαθημάτων έχει προκαλέσει πρόσφατα κάποια ανησυχία όσον αφορά την ευημερία των μαθητών/τριών, των δασκάλων ή των γονέων;
- ▶ Ποιες ανησυχίες, εάν υπάρχουν, έχουν οι γονείς στην περιοχή;
- ▶ Ποιες ανησυχίες, εάν υπάρχουν, έχουν οι τοπικές κοινωνικές οργανώσεις;
- ▶ Έχει προκαλέσει ποτέ αρνητική δημοσιότητα η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο;

” Ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν, θετικά ή αρνητικά, τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο σας;

Ποιες διοικητικές ικανότητες απαιτούνται για την εδραίωση της αλλαγής σε αυτόν τον τομέα;

Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ενδέχεται να αγγίζουν τα βαθύτερα εδραιωμένα πιστεύω και τις αξίες των ανθρώπων. Η αμφισβήτηση αυτών των πεποιθήσεων και απόψεων μοιάζει ενίοτε με επίθεση στο αίσθημα της προσωπικής ταυτότητας ατόμων ή ομάδων με τις οποίες ταυτίζονται μεμονωμένα άτομα. Κανείς στη σχολική κοινότητα δεν εξαιρείται από αυτά τα αισθήματα –ακόμη και οι σχολικοί διευθυντές/τριες και τα στελέχη. Επομένως, η εδραίωση της αλλαγής σε αυτόν τον τομέα απαιτεί ιδιαίτερες διοικητικές ικανότητες.

Σημαντικές διοικητικές ικανότητες

- ▶ Η βούληση να αναλογιστεί κανείς τις δικές του/της πολιτισμικές εικασίες και προκαταλήψεις –τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν την καθοδήγηση της αλλαγής σε διάφορους τομείς
- ▶ Ευαισθησία απέναντι στη διαφορετικότητα –κατανόηση και σεβασμός απέναντι στις αξίες και τις πεποιθήσεις των άλλων
- ▶ Συμμετοχική διοίκηση –ευήκοον ους προς τις εναλλακτικές απόψεις, δημιουργία και ενίσχυση ομάδων
- ▶ Ικανότητα αντιμετώπισης των αντιστάσεων χωρίς τη χρήση απειλών –προετοιμασία της εκάστοτε ομάδας ανθρώπων για την αλλαγή με σεβασμό για την ιστορία και τον πολιτισμό της
- ▶ Ικανότητα αναλογικής απόκρισης στις αντιπαραθέσεις –ορθή αντίληψη του κατάλληλου χρόνου παρέμβασης καθώς και ικανότητα έγκαιρης λήψης μέτρων πρόληψης κρίσεων
- ▶ Ηγεσία μέσω παραδείγματος –χρήση γλώσσας που δεν εισάγει αποκλεισμούς και είναι ευαίσθητη απέναντι σε πολιτισμικές διαφορές ενώ παράλληλα παραμένει πιστή στις αξίες του χρήστη
- ▶ Γνώση της οικείας σχολικής κοινότητας –του φάσματος των αξιών και των πεποιθήσεων που συμμερίζεται, των διάφορων ομάδων συμφερόντων που συνυπάρχουν στους κόλπους της και των σημαντικών αριθμητικών στοιχείων

” Στο πλαίσιο των διοικητικών ικανοτήτων που απαιτούνται για την εδραίωση της αλλαγής όσον αφορά τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων, ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι βασικές αδυναμίες και ποια τα δυνατά σημεία;

Περιπτώσιολογική μελέτη: New-Bridge Integrated College (Διαπολιτισμικό Κολλέγιο του New-Bridge), Βόρεια Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο

Το Διαπολιτισμικό Κολλέγιο του New-Bridge είναι ένα μεικτό σχολείο για παιδιά ηλικίας 11 έως 18 ετών, στη Βόρεια Ιρλανδία. Το σχολείο έχει μαθητές/τριες που ανήκουν στο καθολικό και στο προτεσταντικό δόγμα, καθώς και μαθητές από διάφορες εθνοτικές μειονοτικές ομάδες. Η ανάγκη για ανάπτυξη μίας πιο στρατηγικής προσέγγισης όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο επισημάνθηκε από ένα πρόβλημα, το οποίο προέκυψε στο τμήμα αγγλικής γλώσσας.

Η χρήση του μυθιστορήματος *The Bog Child* στο μάθημα των Αγγλικών κίνησε τις υποψίες κάποιων γονέων και τοπικών πολιτικών, οι οποίοι αμφισβήτησαν την καταλληλότητά του ως σχολικό κείμενο. Το μυθιστόρημα εκτυλίσσεται την περίοδο των «ταραχών» και των απεργιών πείνας στη Βόρεια Ιρλανδία, στη δεκαετία του 1980. Θεωρήθηκε ότι οι μαθητές/τριες θα είχαν διστάμενες απόψεις σχετικά με τα ζητήματα που θέτει το βιβλίο, γεγονός που θα μπορούσε να προκαλέσει εντάσεις στην σχολική τάξη και στο σχολείο γενικά, εάν δεν αντιμετωπιζόταν δεόντως.

Ο διευθυντής του σχολείου θεώρησε τη διδασκαλία και την μάθηση σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ως έναν πολύ σημαντικό τρόπο προώθησης του σεβασμού στη διαφορετικότητα και της ένταξης στο σχολείο. Η παροχή ευκαιριών στους μαθητές και στις μαθήτριες να συζητήσουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον θα τους έδινε τη δυνατότητα να κατανοήσουν καλύτερα τόσο τις δικές τους απόψεις, όσο και των άλλων. Επιπλέον, θα τους έδινε τη δυνατότητα να αναπτύξουν τις επικοινωνιακές τους ικανότητες και να μάθουν πώς να διαφωνούν σεβόμενοι το πρόσωπο του συνομιλητή ή της συνομιλήτριάς τους.

Ως εκ τούτου, ο διευθυντής και τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη αναγνώρισαν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ως έναν τομέα συνολικής εξέλιξης του σχολείου στο πλαίσιο της διαδικασίας ετήσιας αξιολόγησης και του αναπτυξιακού προγραμματισμού του σχολείου. Η επιλογή αυτή αποτελούσε έκφανση του ευρύτερου σκοπού προώθησης της διαφορετικότητας και της ένταξης.

Το πρώτο στάδιο της διαδικασίας ήταν η συλλογή πληροφοριών. Αρχικά, προβλεπόταν η διοργάνωση συνεδριών με τους επικεφαλής των τομέων αγγλικής γλώσσας, ιστορίας, τοπικής και παγκόσμιας αγωγής του πολίτη και θρησκευτικής εκπαίδευσης. Εν συνεχεία, ακολούθησε διαβούλευση μεταξύ άλλων διδασκόντων και μαθητών προκειμένου να καταγραφούν οι απόψεις τους σχετικά με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Ταυτόχρονα, διενεργήθηκε έλεγχος των πρακτικών που εφαρμόζονται σε όλα τα μαθήματα, ενώ η δήλωση αποστολής του σχολείου, οι στόχοι και οι θεμελιώδεις αξίες του επανεξετάστηκαν προκειμένου να διερευνηθεί η συνάφειά τους με τη διαχείριση των αντιπαραθέσεων στο σχολείο. Η αυτοαξιολόγηση του σχολείου αποκάλυψε σημαντικούς τομείς για την εφαρμογή ορθών πρακτικών και ένα φάσμα δυνατοτήτων διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε όλα τα μαθήματα. Εντούτοις, διαπίστωσε έλλειψη κοινής κατανόησης όσον αφορά την έννοια του αμφιλεγόμενου ζητήματος, καθώς και έλλειψη συνέπειας όσον αφορά την προσέγγιση διδασκαλίας και μάθησης. Περαιτέρω, διαπίστωσε την έλλειψη ρητής αναφοράς για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στις πολιτικές του σχολείου, καθώς και την αμηχανία ή την έλλειψη αυτοπεποίθησης ή/και ικανοτήτων αρκετών διδασκόντων κατά τη διδασκαλία συγκεκριμένων θεμάτων.

Στο πλαίσιο της επισκόπησης, ο διευθυντής και τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη αναγνώρισαν τρεις κύριους τομείς της σχολικής λειτουργίας που επιδέχονται εξέλιξη.

- ▶ Διαφάνεια όσον αφορά τις διδακτικές διαδικασίες και τους ρόλους και τις αρμοδιότητες του διδάσκοντος
- ▶ Συνέπεια στην προσέγγιση των μαθημάτων
- ▶ Επαγγελματική εξέλιξη και κατάρτιση

Αξιοποιώντας την πρακτική που ήδη εφαρμόζε το σχολείο, ανέλαβαν σειρά πρωτοβουλιών για τη βελτίωση της λειτουργίας των ανωτέρω τριών τομέων. Αυτές περιλάμβαναν τα παρακάτω μέτρα:

- ▶ Αξιολόγηση και αναθεώρηση των πολιτικών του σχολείου που συνδέονται με αμφιλεγόμενα ζητήματα, για παράδειγμα, ποιμενική φροντίδα.
- ▶ Συνεργασία μεταξύ των επικεφαλής των τομέων και των διδασκόντων και διδασκουσών με στόχο την ανάπτυξη μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης για τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο, για παράδειγμα μέσω της δημιουργίας ανοικτής και υποστηρικτικής ατμόσφαιρας στη σχολική τάξη.
- ▶ Δημιουργία σχολικών οδηγιών σχετικά με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων και αποδέκτες τους διδάσκοντες, τις διδάσκουσες, τους μαθητές, τις μαθήτριες, τους γονείς και το διοικητικό προσωπικό.

- ▶ Δημιουργία υποστηρικτικού υλικού για τους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες, για παράδειγμα «καρτών άμεσης αντίδρασης» (prompt cards) που διευκολύνουν την άμεση απόκριση και αντιμετώπιση συγκεκριμένων ζητημάτων.
- ▶ Ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ των μαθημάτων, για παράδειγμα διασύνδεση της ιστορίας, της αγγλικής γλώσσας, της πληροφορικής και της ιστορίας της τέχνης για την υλοποίηση έργου με θέμα της «ταραχές».
- ▶ Παροχή ευκαιριών επαγγελματικής εξέλιξης, για παράδειγμα, μέσω ημερών κατάρτισης και συνεδριών των θεματικών τομέων.⁷

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν ενδιαφέρεστε για την ανάπτυξη των επαγγελματικών σας ικανοτήτων όσον αφορά τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων, μια καλή αφετηρία αποτελεί ο αναστοχασμός των πεποιθήσεων και των αξιών σας, καθώς και του αντίκτυπού τους στον τρόπο με τον οποίο ασκείτε τις διοικητικές σας αρμοδιότητες στον συγκεκριμένο τομέα στο σχολείο σας. Διακόψτε για λίγο ό,τι κάνετε και αναδιψήστε στον εαυτό σας. Επισημάνετε τυχόν προκαταλήψεις που θεωρείτε ότι μπορεί να έχετε για τους ανθρώπους εξαιτίας του φύλου, της θρησκείας, της εθνικότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού ή άλλων μορφών ταυτότητας. Επισημάνετε επίσης κάθε άλλο ζήτημα στο οποίο έχετε ιδιαίτερος έντονες απόψεις. Μία ειλικρινής εκτίμηση των πεποιθήσεων και αξιών σας είναι το πρώτο βήμα για αποτελεσματική ηγεσία σε αυτόν τον τομέα.⁸

⁷ http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/NewBridge_CaseStudy.pdf.

⁸ Βλ. «Έλεγχος αποσκευών», δραστηριότητα 1.5 στο πακέτο κατάρτισης: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

Κεφάλαιο 2

Σχολική δεοντολογία και νοοτροπία

Η σχολική νοοτροπία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στα σχολεία. Η συζήτηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων μπορεί να αποβεί δυσάρεστη και δύσκολη εμπειρία για διδάσκοντες/ουσες και μαθητές/τριες. Μπορεί επίσης να αποτελέσει αιτία ανησυχίας για τους γονείς. Η εδραίωση, επομένως, περιβάλλοντος στο πλαίσιο του οποίου ενθαρρύνεται ενεργά και υποστηρίζεται η συζήτηση για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα αποτελεί είναι ζωτικής σημασίας για την ενίσχυση της πρακτικής σε αυτόν τον τομέα.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο που διαδραματίζει η σχολική νοοτροπία με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Τι είδους σχολική νοοτροπία ευνοεί την επίτευξη αυτού του σκοπού;

Η νοοτροπία που φέρεται να ενθαρρύνει και να υποστηρίξει τη συζήτηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. Είναι:

- ▶ ασφαλής – ο καθένας και η καθεμία μπορεί να εκφράζει τις απόψεις του/της δημοσίως χωρίς να γίνεται στόχος χλευασμού ή να δέχεται απειλές θυματοποίησης ή σχολικού εκφοβισμού
- ▶ δεκτική – ο καθένας και η καθεμία αναγνωρίζεται ως αυτοτελές άτομο και νιώθει ότι αποτελεί μέλος της σχολικής κοινότητας
- ▶ ανοιχτή – ο καθένας και η καθεμία επιτρέπεται να διαμορφώνει ελεύθερα τις απόψεις του/της, να δοκιμάζει νέες ιδέες και να συζητά δημόσια θέματα που προκαλούν αντίλογο
- ▶ χωρίς αποκλεισμούς – ο καθένας και η καθεμία μπορεί να συμμετέχει σε όλες τις σχολικές δραστηριότητες, περιλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρίες και διαφορετικά υπόβαθρα, και να λαμβάνει τη δέουσα βοήθεια, όταν τη χρειάζεται
- ▶ δημοκρατική – ο καθένας και η καθεμία έχει λόγο κατά τη λήψη αποφάσεων που αφορούν το σχολείο και ενθαρρύνεται να συνεισφέρει στην επίλυση των προβλημάτων του σχολείου
- ▶ βασισμένη στα δικαιώματα – τα δικαιώματα όλων είναι σεβαστά. Ως τέτοια δικαιώματα νοούνται η ελευθερία του λόγου, η ελευθερία των πεποιθήσεων και η ανεξιθρησκεία, η ισότητα, η ιδιωτική ζωή και η προστασία έναντι εξευτελιστικής μεταχείρισης

Περιπτωσιολογική μελέτη: δημοτικό σχολείο Löwenzahl, Γερμανία

Το δημοτικό σχολείο Löwenzahl, στο Neukölln του Βερολίνου, βρίσκεται σε μία περιοχή όπου ζουν πολλές οικογένειες μεταναστών, κυρίως τουρκικής και αραβικής καταγωγής. Έχουν υπάρξει περιστατικά βίας ανάμεσα σε μαθητές/τριών και μέλη της τοπικής κοινότητας. Ο αυλόγυρος του σχολείου δεν προστατευόταν από περίφραξη η πρόσβαση σε αυτόν ήταν εύκολη. Διαφωνίες εκδηλώθηκαν και μεταξύ του διδακτικού προσωπικού, ιδίως όσον αφορά τις καταλληλότερες διδακτικές μεθόδους για τους μαθητές και τις μαθήτριες της συγκεκριμένης περιοχής.

Η διεύθυνση του σχολείου συναντήθηκε με εκπροσώπους του ιδρύματος Amadeu Antonio για να συζητήσει πιθανά μέτρα για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Το Ίδρυμα Amadeu Antonio αγωνίζεται για την προώθηση της δημοκρατικής νοοτροπίας μέσω της προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Τελικά, η διεύθυνση του σχολείου αποφάσισε λάβει μέτρα για την εδραίωση των δικαιωμάτων των παιδιών και την αναμόρφωση του κανονισμού λειτουργίας του σχολείου, με στόχο την κατοχύρωση του δικαιώματος συμμετοχής των μαθητών/τριών και της ελευθερίας της άποψης στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σχετικά με τον κανονισμό λειτουργίας του σχολείου.

Το ίδρυμα διοργάνωσε σειρά εργαστηρίων για διάφορους/ες ενδιαφερόμενους/ες, περιλαμβανομένων των γονέων και των μελών της κοινότητας, σχετικά με την υιοθέτηση μιας πιο δημοκρατικής προσέγγισης για τη θέσπιση κανόνων, η οποία προέβλεπε μεγαλύτερη συμμετοχή των μαθητών/τριών. Στο πλαίσιο αυτό προβλέφθηκε η διοργάνωση μαθητικών εργαστηρίων για όλες τις τάξεις του βου έτους (5 τάξεις). Κάθε ομάδα κατέληξε σε μια δέσμη προτάσεων για τη θέσπιση κανόνων μέσω διαδικασίας δημοκρατικής διαβούλευσης

- η ψηφοφορία χρησιμοποιήθηκε μόνον ως έσχατη λύση.

Οι προτάσεις στις οποίες κατέληξαν με αυτόν τον τρόπο κοινοποιήθηκαν ως υλικό ανατροφοδότησης στις διάφορες ομάδες. Οι εκπρόσωποι των μαθητών και των μαθητριών τις συζήτησαν στις τάξεις τους και πρότειναν αλλαγές που έκριναν αναγκαίες. Το τελικό στάδιο προέβλεπε την έγκριση των κανόνων το όργανο διοίκησης του σχολείου.

Πάνω από 40 κανόνες θεσπίστηκαν στο πλαίσιο συζητήσεων που πραγματοποιήθηκαν σε αυτά τα εργαστήρια. Το προσωπικό και οι μαθητές/τριες επικρότησαν την προσέγγιση και υποστήριξαν ότι συνεισέφερε στη βελτίωση των σχέσεων και στην ανάπτυξη μιας πιο ανοιχτής και χωρίς αποκλεισμούς σχολικής νοοτροπίας.⁹

” Σε ποιον βαθμό θα λέγατε ότι η νοοτροπία που επικρατεί στο σχολείο σας ενθαρρύνει τη συζήτηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων που προκύπτουν τόσο από το πρόγραμμα μαθημάτων όσο και από την ίδια τη σχολική κοινότητα;

Υπάρχουν αμφιλεγόμενα θέματα τα οποία η επικρατούσα στο σχολείο σας νοοτροπία αποθαρρύνει μαθητές/τριες και προσωπικό να συζητούν; Εάν ναι, ποια και γιατί;

Πώς προσδιορίζετε την επικρατούσα σχολική σας νοοτροπία;

Η σχολική νοοτροπία αποτελείται από τις αξίες, τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τη συμπεριφορά που χαρακτηρίζουν ένα σχολείο. Καίτοι τα παραπάνω δεν είναι πάντοτε εύκολο να εντοπισθούν επακριβώς, υπάρχουν ποικίλες μέθοδοι που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε για να σχηματίσετε μια γενική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στο σχολείο σας. Είναι ένα ζήτημα το οποίο μπορείτε να θέσετε στο διδακτικό προσωπικό κατά την αρχική εξέταση του προβλήματος της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, είτε ατύπως είτε, εάν το προτιμάτε, μέσω απαντήσεων στο πλαίσιο σύντομης τυπικής διαβούλευσης.

Προκειμένου να μη σχηματιστεί μια μονόπλευρη εικόνα, είναι επίσης σημαντικό να διατυπωθούν οι απόψεις των μαθητών/τριών και των γονέων. Έρευνες σχετικά με τις στάσεις των μαθητών και των μαθητριών είναι ευρέως διαθέσιμες, όπως άλλωστε και τα μέτρα σχολικής δεοντολογίας. Ωστόσο, αν δεν στοχεύετε στην ολοκληρωμένη αξιολόγηση της σχολικής νοοτροπίας, θα ήταν ενδεχομένως απλούστερο να επικεντρωθείτε στις πτυχές που σχετίζονται πιο άμεσα με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα. (Μία πλήρης επισκόπηση θα μπορούσε να προκύψει ακόμη και από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα). Για τον σκοπό αυτόν θα πρέπει να επιλεγεί ένας μικρός αριθμός εύστοχων ερωτήσεων που ενδεχομένως αφορούν όλους τους ενδιαφερόμενους και τις ενδιαφερόμενες και να συγκεντρωθούν οι απαντήσεις, είτε ατύπως στο πλαίσιο μιας μικρής ομάδας εστίασης είτε ατομικά γραπτώς.

Σχολική νοοτροπία: πιθανές ερωτήσεις αξιολόγησης

Στο σχολείο σας:

- ▶ Πώς σας συμπεριφέρονται οι άλλοι;
- ▶ Πόσο ασφαλείς αισθάνεστε;
- ▶ Όταν υπάρχει κάποιο πρόβλημα, γνωρίζετε σε ποιον/α να απευθυνθείτε;
- ▶ Πόσο καλά πιστεύετε ότι σας καταλαβαίνουν;
- ▶ Ποιες ευκαιρίες σας παρέχονται για να εκφράσετε την άποψή σας;
- ▶ Πόσο συχνά έχετε την ευκαιρία να συζητήσετε τις απόψεις σας με άλλους;
- ▶ Έχετε λόγο κατά τη θέσπιση των σχολικών κανόνων και τη λήψη αποφάσεων;
- ▶ Πόσο καλά πιστεύετε ότι συγχρωτίζονται μαθητές και μαθήτριες από διαφορετικά υπόβαθρα;
- ▶ Πόσο δεκτικό είναι για άτομα με αναπηρίες, άτομα διαφορετικού φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού ή από διαφορετικές εθνικότητες ή θρησκευτικές ομάδες;

⁹ Frank and Huddleston (2009), σελ. 34-5.

Ποιες αξίες προωθούνται στο πλαίσιο της νομιμότητας στα σχολεία;

Καίτοι τα σχολεία εν γένει καλούνται να παραμένουν ουδέτερα έναντι των αξιών των κατά περίπτωση ενδιφερομένων μερών, προκύπτουν καταστάσεις όπου αυτό δεν είναι πάντοτε εφικτό. Από καιρού εις καιρόν πρέπει να λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το τι είναι και τι δεν είναι αποδεκτό – όσον αφορά την ελευθερία του λόγου, τα πρότυπα συμπεριφοράς, τη σχολική ενδυμασία, κ.λπ. Ευλόγως προκύπτει το ερώτημα: σε τέτοιες καταστάσεις, ποιες αξίες επιτρέπεται να προωθούνται νομίμως;

Στις Ευρωπαϊκές χώρες, η απάντηση είναι: οι αξίες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η δημοκρατία και τα ανθρωπίνια δικαιώματα δεν θεωρούνται ως κτήμα μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων, αλλά ως κοινό κτήμα της ανθρωπότητας. Οι ίδιες αξίες κατοχυρώνονται επίσης από τον Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αγωγή του Πολίτη στη Δημοκρατία και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα,¹⁰ τον οποίο έχουν εγκρίνει όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και προώθησε περαιτέρω η υπογραφή από τους ευρωπαϊκούς Υπουργούς Παιδείας Δήλωση του Παρισιού.¹¹ Η εφαρμογή αυτών των αξιών δεν είναι πάντα εύκολη καθώς στην πράξη ενίοτε συγκρούονται, παρέχει όμως την απαιτούμενη νομιμότητα για τη λήψη αποφάσεων στο σχολείο, η οποία ενδεχομένως δεν θα υπήρχε σε ένα διαφορετικό πλαίσιο.

Μεταξύ των αξιών που σχετίζονται με τη δημοκρατία και τα ανθρωπίνια δικαιώματα περιλαμβάνονται οι εξής:

- ▶ ισότητα
- ▶ δικαιοσύνη και αμεροληψία
- ▶ αξιοπρέπεια
- ▶ σεβασμός
- ▶ απαγόρευση των διακρίσεων
- ▶ ελευθερία έκφρασης
- ▶ συμμετοχή

” Σε ποιον βαθμό θα υποστηρίζατε ότι η σχολική σας νοοτροπία βασίζεται στις αξίες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;

Γίνεται ρητή αναφορά στη δημοκρατία και στα ανθρωπίνια δικαιώματα στην πολιτική του σχολείου σας; Εάν ναι, σε ποιο πλαίσιο;

Γιατί είναι σημαντικό να διατυπώνονται ρητά και να κοινωνούνται αυτές οι αξίες;

Η διαφάνεια σχετικά με αυτές τις αξίες παρέχει στους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες ένα μέτρο βάσει του οποίου κρίνουν τι είναι και τι δεν είναι αποδεκτό στην τάξη και μπορούν να προσεγγίσουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα με περισσότερη αυτοπεποίθηση. Καθοδηγεί την εν γένει συμπεριφορά των μαθητών/τριών και τη συμπεριφορά τους στις σχέσεις τους με τους άλλους. Η διάδοση αυτών των αξιών στους γονείς και στην ευρύτερη σχολική κοινότητα τους βοηθάει να αναγνωρίσουν τα πρότυπα με βάση τα οποία λειτουργεί το σχολείο και να διαπιστώσουν ότι δεν υπάρχει «κρυφή ατζέντα».

Για αυτούς τους λόγους, είναι σημαντικό να καταβάλλονται προσπάθειες διάδοσης αυτών των αξιών και να αναλύεται η προέλευσή τους σε κάθε ευκαιρία. Για παράδειγμα, στη δήλωση αποστολής του σχολείου, στη δήλωση θεμελιωδών αξιών ή στο σχολικό μότο.

” Πόσο ενήμερα είναι τα μέλη της σχολικής σας κοινότητας –διδάσκοντες/ουσες, μαθητές/τριες, γονείς και λοιποί– σχετικά με τις διακηρυγμένες αξίες του σχολείου σας; Πώς πιστεύετε ότι θα τις περιέγραφαν, εάν τους ζητούσαν;

¹⁰ www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

¹¹ http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf.

Πώς βοηθά η θέσπιση βασικών κανόνων;

Οι βασικοί κανόνες που διέπουν το διάλογο και τη συζήτηση αμφιλεγόμενων ζητημάτων παρέχουν στους/στις διδάσκοντες/ουσες και στους μαθητές και τις μαθήτριες αυξημένο αίσθημα ασφάλειας όταν προσεγγίζουν αμφιλεγόμενα ζητήματα, είτε στην τάξη είτε σε κάποιο άλλο πλαίσιο, π.χ. το σχολικό συμβούλιο. Ενισχύουν την αυτοπεποίθησή τους, ώστε να αναλάβουν πιο τολμηρές πρωτοβουλίες –για παράδειγμα, οι μεν διδάσκοντες/ουσες να αντιμετωπίσουν περισσότερο προκλητικά ζητήματα, οι δε μαθητές/τριες να συζητήσουν με πιο ανοιχτό πνεύμα τις απόψεις τους. Σε γενικές γραμμές, οι βασικοί κανόνες τείνουν να είναι πιο αποτελεσματικοί στο συγκεκριμένο πλαίσιο όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν συμμετάσχει στη διαδικασία θέσπισής τους.

” Πόσο συχνή είναι η πρακτική της θέσπισης βασικών κανόνων για τη διεξαγωγή διαλόγου στο σχολείο σας; Εφαρμόζεται σε όλα τα μαθήματα ή τα σχολικά έτη, ή μόνο σε κάποια;

Θεωρείτε ότι αυτό θα έπρεπε να είναι ένα θέμα της πολιτικής του σχολείου ή να αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε διδάσκοντος;

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν ενδιαφέρεστε για την ανάπτυξη βαθύτερης κατανόησης της σχολικής σας νοοτροπίας και της πιθανής επίδρασής της στη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων, μια καλή αφετηρία θα ήταν ένας περίπατος γύρω από το σχολείο με μία αντιπροσωπευτική ομάδα ενδιαφερομένων –π.χ., ένα δάσκαλο ή μία δασκάλα, ένα μαθητή ή μία μαθήτρια και ένα γονέα –προκειμένου να συλλέξετε τις εντυπώσεις τους από όσα βλέπουν και να τις αποκωδικοποιήσετε αναζητώντας την υποβόσκουσα νοοτροπία. Μπορείτε επίσης να εφαρμόσετε την ίδια πρακτική με διαφορετικές ομάδες, όπως υποψήφιους γονείς ή παλιότερους/ες μαθητές/τριες. Οι γνώμες των μαθητών/τριών είναι ιδιαίτερος σημαντικές. Θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο το να έχετε μαζί σας ένα ερωτηματολόγιο με απλές ερωτήσεις (βλ. ανωτέρω).

Κεφάλαιο 3

Διδασκαλία και μάθηση

Η συνέπεια της διδασκαλίας και της μάθησης δημιουργεί ένα κλίμα που επιτρέπει σε διδάσκοντες, διδάσκουσες και μαθητές και μαθήτριες να γνωρίζουν εκ των προτέρων τι πρέπει να περιμένουν και πώς να συμπεριφέρονται. Οικοδομεί ένα μαθησιακό περιβάλλον, το οποίο είναι συγχρόνως ασφαλές και δεκτικό, παρέχοντας στους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες την αυτοπεποίθηση που απαιτείται για να αντιμετωπίσουν νέα και πιο ακανθώδη προβλήματα και ενθαρρύνοντας του μαθητές και τις μαθήτριες να είναι πιο ανοιχτοί/ες στις απόψεις τους και πρόθυμοι/ες να τις συζητήσουν και να δεχθούν αντίλογο.

Επίσης, η συνέπεια αποτελεί ταυτόχρονα μια δικλείδα ελέγχου ποιότητας και διαχείρισης κινδύνων. Αναβαθμίζει τα μαθησιακά πρότυπα και μειώνει τον κίνδυνο της εμφάνισης προβλημάτων στην τάξη ή της διάχυσής τους στο σχολείο ή στην ευρύτερη κοινότητα.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο της συνέπειας στη διδασκαλία και τη μάθηση με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Τι σημαίνει η συνέπεια σε σχέση με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα;

Το σημασιολογικό περιεχόμενο δεν ταυτίζεται με την πρόταση ότι οι διδάσκοντες και οι διδάσκουσες θα πρέπει να είναι ίδιοι/ες από κάθε άποψη. Οι διδάσκοντες/ουσες είναι άτομα και η ατομικότητά τους πρέπει να είναι σεβαστή. Πρέπει να είναι ελεύθεροι/ες να αναπτύξουν το επαγγελματικό ύφος που αρμόζει καλύτερα στην ατομική τους προσωπικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, επομένως, ως συνέπεια νοείται η ανάπτυξη κοινών ιδεών και πρακτικών που συνεπάγονται οφέλη για το σύνολο της σχολικής κοινότητας –διδάσκοντες/ουσες, μαθητές/τριες και γονείς.

Όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, η συνέπεια έχει ευεργετικές επιδράσεις στα ακόλουθα ζητήματα:

- ▶ τι είναι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα
- ▶ τι καθιστά ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο
- ▶ λόγοι διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων
- ▶ προωθούμενες αξίες
- ▶ βασικοί κανόνες που διέπουν τη συζήτηση
- ▶ συμπεριφορά στην τάξη
- ▶ ανταλλαγή διδακτικών μεθόδων και στρατηγικών
- ▶ διαχείριση της συζήτησης και της διαλεκτικής αντιπαράθεσης
- ▶ διαχείριση των συναισθηματικών αποκρίσεων των μαθητών/τριών
- ▶ κρίσεις για ευαίσθητα ζητήματα

” Σε ποιον βαθμό θα υποστηρίζατε ότι το διδακτικό προσωπικό στο σχολείο σας επιδιώκει την επίτευξη κοινών στόχων στο πλαίσιο της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Υπάρχουν πτυχές της διδασκαλίας και της μάθησης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων που πιστεύετε ότι χρήζουν μεγαλύτερης συνέπειας; Εάν ναι, ποιες και γιατί;

Πώς ενισχύεται η συνέπεια;

Ο αποτελεσματικότερος τρόπος ενίσχυσης της συνέπειας στο πλαίσιο της διδασκαλίας και της μάθησης είναι η παροχή ευκαιριών συνεργασίας στο προσωπικό, ο κοινός προγραμματισμός της διδακτέας ύλης και η από κοινού κατάρτιση στρατηγικών. Οι διδάσκοντες/ουσες μπορούν να αλληλοϋποστηρίζονται και να ανταλλάσ-

σουν πρακτικές σε επίπεδο τάξης, τομέα και σχολικού έτους. Η επίτευξη των στόχων αυτών μπορεί να ενθαρρυνθεί με διάφορες τεχνικές.

Ενισχύοντας τη συνέπεια στο πλαίσιο της διδασκαλίας και της μάθησης: πιθανές τεχνικές

- ▶ Κοινός σχεδιασμός – όταν ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα έχει διαμαθησιακό χαρακτήρα, διδάσκοντες/ουσες διαφορετικών μαθημάτων σχεδιάζουν από κοινού τη διδασκαλία του
- ▶ Ομαδική διδασκαλία – διδάσκοντες/ουσες με διαφορετικές απόψεις σχετικά με ένα ζήτημα διδάσκουν από κοινού το επίμαχο ζήτημα
- ▶ Παρακολούθηση από ομότιμους – περισσότερο και λιγότερο έμπειροι διδάσκοντες παρακολουθούν ο ένας τον άλλον κατά τη διδασκαλία ενός μαθήματος που αφορά το ίδιο ζήτημα
- ▶ Συνδιδασκαλία με συναδέλφους άλλης βαθμίδας – διδάσκων/ουσα σε δημοτικό σχολείο υποστηρίζει νεοπροσληφθέντα/νεοπροσληφθείσα συνάδελφο του ή συνάδελφο ο/η οποίος/α, καίτοι διαθέτει διδακτική εμπειρία, έχει προαχθεί σε βαθμίδα ή βαθμό χωρίς να έχει διδάξει για κάποιο χρονικό διάστημα
- ▶ «Κριτικοί φίλοι» – ένας/μία διδάσκων/ουσα συνεργάζεται με ολιγάριθμη ομάδα «κριτικών φίλων» με στόχο την επανεξέταση της πρακτικής τους, την αμοιβαία παρατήρηση κατά τη διδασκαλία και την ανταλλαγή εποικοδομητικών σχολίων

” Το σχολείο σας έχει αναλάβει τυπικές ή άτυπες πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των πρακτικών διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Εάν ναι, ποιες είναι αυτές;

Προτάσεις για τη βέλτιστη διαχείριση της διαδικασίας εξέλιξης

Καίτοι η ευθύνη της διδασκαλίας και της μάθησης βαρύνει εντέλει το/τη σχολικό διευθυντή/τρια, η ευθύνη της καθημερινής διδασκαλίας είναι σκόπιμο να ανατίθεται σε άτομα ικανά να εφαρμόσουν μια πιο πρακτική προσέγγιση «ενεργού ρόλου». Συναφώς παρέχονται δύο δυνατότητες:

- ▶ Ορισμός συντονιστή/τριας ή μέντορα – ενός προσώπου με άριστη γνώση του θέματος, το οποίο είναι ικανό να ηγηθεί διά του παραδείγματος και διαθέτει το κύρος που απαιτείται για τη διαχείριση μιας πρωτοβουλίας που αφορά το σύνολο της σχολικής μονάδας.
- ▶ Δημιουργία ομάδας προβληματισμού (think tank) ή ομάδας εργασίας – μιας ολιγάριθμης ομάδας αποτελούμενης από μέλη του προσωπικού που ενδιαφέρονται για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα και διδάσκουν διάφορα μαθήματα ή σε διάφορα έτη. Εάν κριθεί απαραίτητο, η ομάδα αυτή εξουσιοδοτείται να συνεργαστεί με τους μαθητές και τις μαθήτριες.

Περιπτωσιολογική μελέτη: το δημοτικό σχολείο Lijepa Naša, Tuhelj, Κροατία

Κατά τη διάρκεια εκπαιδευτικού προγράμματος στη θερινή ακαδημία του Μαυροβουνίου, τρία μέλη προσωπικού του δημοτικού σχολείου Lijepa Naša –ο διευθυντής του σχολείου, ο διδάσκων που ήταν αρμόδιος για την ενημέρωση των μαθητών και την επικοινωνία μαζί τους και ο δάσκαλος της αγγλικής γλώσσας– σχεδίασαν ένα έργο που στόχευε στην ενίσχυση της ευαισθητοποίησης των μαθητών και των μαθητριών σχετικά με τη σημασία της επικοινωνίας σε συγκρουσιακές καταστάσεις, καθώς και των στρατηγικών που θα μπορούσαν να εφαρμόσουν για την επίλυση ανάλογων συγκρούσεων.

Ύστερα από την επιστροφή στο σχολείο, η ομάδα διοργάνωσε σειρά εργαστηρίων που απευθυνόταν στο διδακτικό προσωπικό και αφορούσαν μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης που προωθούν την ανεκτικότητα, την επίλυση των συγκρούσεων χωρίς τη χρήση βίας και την ενσυναίσθηση στην τάξη. Σε συνεργασία με ομάδες διδασκόντων αρμόδιων για την ενημέρωση και την επικοινωνία με τους μαθητές, βοήθησαν το διδακτικό προσωπικό να ενσωματώσει μεθόδους ενεργού μάθησης στην καθημερινή διδασκαλία των επιμέρους μαθημάτων –όπως είναι η διοργάνωση διαλόγων, τα παιχνίδια ρόλων και οι παρουσιάσεις– σε σταθερή βάση, με στόχο την παροχή υποστήριξης για τη διατύπωση και την ανταλλαγή απόψεων των μαθητών, καθώς και για τη συμμετοχή τους σε συζητήσεις και τη λήψη αποφάσεων κατόπιν διαβούλευσης.¹²

¹² Huddleston (2014), σελ. 12.

” Κατά τη γνώμη σας, πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει ένα τυπικό σύστημα συντονισμού και προώθησης της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Για ποιον λόγο;

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν ενδιαφέρεστε για την ανάπτυξη μίας πιο συνεπούς προσέγγισης στη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, μια καλή αφετηρία θα ήταν ο σχεδιασμός μιας απλής διαδικασίας ελέγχου της συνέπειας. Η εν λόγω διαδικασία θα περιλαμβάνει την κατάρτιση σύντομου καταλόγου δηλώσεων σχετικά με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων και την ανάθεση της αξιολόγησής τους από το σύνολο του διδακτικού προσωπικού με γνώμονα την υποκειμενική τους συνέπεια και με τη χρήση κλίμακας του τύπου «συμφωνώ απολύτως» / «διαφωνώ απολύτως». Η διαδικασία θα μπορούσε να περιλαμβάνει θέματα όπως: κατανόηση των λόγων που επιτάσσουν τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, χρήση βασικών κανόνων, φύση των αξιών που προωθούνται και στρατηγικές διδασκαλίας και μάθησης.

Κεφάλαιο 4

Πρόγραμμα μαθημάτων

Η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων δεν πραγματοποιείται εν κενώ, αλλά αποτελεί μέρος του γενικού προγράμματος μαθημάτων του σχολείου. Ενώ το τυπικό πρόγραμμα μαθημάτων συχνά δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθεί, ο τρόπος εφαρμογής του ενδέχεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην αντιμετώπιση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Ως εκ τούτου, καθώς το γενικό πρόγραμμα μαθημάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υποστήριξη της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων θεμάτων, αποτελεί σημαντικό στοιχείο ενίσχυσης της πρακτικής σε αυτόν τον τομέα.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο του γενικού προγράμματος μαθημάτων με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Πώς μπορεί το γενικό πρόγραμμα μαθημάτων να χρησιμοποιηθεί για να υποστηρίξει τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Το γενικό πρόγραμμα μαθημάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να υποστηρίξει τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων με δύο κυρίως τρόπους. Πρώτον, με τη δημιουργία υποστηρικτικού κλίματος μάθησης: στο πλαίσιο αυτό οι αντιπαραθέσεις δεν αντιμετωπίζονται ως απειλή, αλλά ως ένα φυσικό παρεπόμενο της δημοκρατικής ζωής. Διερευνώνται διάφορες απόψεις. Ζητήματα τα οποία σχετίζονται με την ποικιλομορφία και την ταυτότητα προσεγγίζονται με ευαισθησία. Ως μέσο επίλυσης των διαφορών δεν επιλέγεται ο εκφοβισμός και η βία, αλλά ο διάλογος.

Δεύτερον, παρέχοντας ευκαιρίες στους μαθητές και τις μαθήτριες προκειμένου να αναπτύξουν και να εξασκήσουν τις διαπροσωπικές και κριτικές δεξιότητες που απαιτούνται για την εκ μέρους τους εποικοδομητική αντιμετώπιση των αντιπαραθέσεων. Ως τέτοιες νοούνται, ενδεικτικά: η προσπάθεια κατανόησης της αντίθετης άποψης, η ικανότητα διατύπωσης επιχειρημάτων, ο εντοπισμός προκαταλήψεων, η αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων και των προβαλλόμενων επιχειρημάτων και η αναζήτηση εναλλακτικών ερμηνειών και απόψεων.

Τι σημαίνει αυτό πρακτικά;

Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι το προσωπικό καλείται να συνειδητοποιήσει ότι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα δεν αποτελούν απλώς λόγο ανησυχίας στο πλαίσιο κάποιου μαθήματος, αλλά ότι αφορούν το σύνολο των μαθημάτων. Η διαδικασία ξεκινά με τον εντοπισμό τρόπων υποστήριξης του προσωπικού προκειμένου να συνδέσει διάφορα αμφιλεγόμενα ζητήματα με τα διδασκόμενα μαθήματα.

Εντοπισμός ευκαιριών στο πρόγραμμα μαθημάτων: Άσκηση ομαδικού προγραμματισμού

Το διδακτικό προσωπικό συγκροτεί ομάδες επεξεργασίας παραδειγμάτων που αφορούν επίκαιρα αμφιλεγόμενα ζητήματα –σε επίπεδο σχολείου, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι ομάδες εντοπίζουν καταρχάς τα ζητήματα τα οποία καλύπτονται ήδη από το πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου και τα θέτουν εκτός θεματολογίου. Ακολούθως, εξετάζουν τα υπόλοιπα ζητήματα (τα οποία είναι, ενδεχομένως, πολύ περισσότερα) και τα αξιολογούν με γνώμονα τη συνάφειά τους με τις ζωές των νέων ανθρώπων σήμερα.

Επιλέγουν τα πλέον συναφή κατά την άποψή τους ζητήματα και επιχειρούν να δημιουργήσουν συνδέσεις μεταξύ αυτών και των διάφορων μαθημάτων του προγράμματος μαθημάτων του σχολείου. Αφού ολοκληρωθεί το εν λόγω στάδιο, οι ομάδες παρουσιάζουν τις συνδέσεις στους τομείς των διάφορων γνωστικών αντικειμένων ή στους προϊσταμένους τους, οι οποίοι αναζητούν τρόπους ενσωμάτωσης των εν λόγω ζητημάτων στη διδασκαλία του εκάστοτε μαθήματος. Η άσκηση αυτή έχει καλύτερα αποτελέσματα όταν εκτελείται από μικτές ομάδες διδασκόντων/ουσών από ευρύ φάσμα μαθημάτων και είναι χρήσιμη στο αρχικό στάδιο της εκστρατείας ευαισθητοποίησης για το επίμαχο θέμα.

” Σε ποιον βαθμό το προσωπικό του σχολείου σας θεωρεί ότι η ευθύνη για την αντιμετώπιση της ποικιλομορφίας και της διαφορετικότητας αποτελεί ζήτημα που αφορά το γενικό πρόγραμμα μαθημάτων;

Πόσο σημαντική είναι για εσάς προσωπικά η αντιμετώπιση του ζητήματος στο πλαίσιο του γενικού προγράμματος σπουδών; Γιατί;

Πώς μπορούν να συνεισφέρουν όλα τα μαθήματα;

Όλα τα μαθήματα μπορούν να συνεισφέρουν με διάφορους πρακτικούς τρόπους στη διαδικασία ανάπτυξης ενός μαθησιακού περιβάλλοντος που θα προάγει και θα υποστηρίζει τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Πώς μπορούν να συνεισφέρουν όλα τα μαθήματα; Πιθανές δράσεις

- ▶ Αναγνώριση της ποικιλομορφίας που με φυσικό τρόπο προκύπτει μέσα από το μάθημα – καθώς και όταν εκδηλώνονται συγκρουόμενες απόψεις, ποικίλες οπτικές, συγκρούσεις αξιών και πολιτισμικές ή άλλες διαφορές.
- ▶ Χρησιμοποίηση προβλημάτων της πραγματικής ζωής και διαδικασιών επίλυσης προβλημάτων για να υποστηριχθεί η μάθηση – συμπεριλαμβανομένης της επίλυσης προβλημάτων που σχετίζονται με το σχολείο, όπως είναι οι διακρίσεις και ο εκφοβισμός.
- ▶ Παροχή ευκαιριών διατύπωσης των απόψεων των μαθητών/τριών και συμμετοχής τους σε ασκήσεις διαλόγου – περιλαμβανομένων ασκήσεων στο πλαίσιο μικρών ομάδων και ασκήσεων σε επίπεδο τάξης.
- ▶ Ανάπτυξη διαπροσωπικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων κριτικής σκέψης – περιλαμβανομένων των διαλεκτικών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων διατύπωσης επιχειρημάτων.
- ▶ Ενθάρρυνση των μαθητών/τριών να προτείνουν ιδέες για θέματα συζήτησης – περιλαμβανομένων, κατά περίπτωση, δράσεων παρακολούθησης της συνέχειας αδιαμεσολάβητων προτάσεων διαλόγου.

” Πόσο καλά θεωρείτε ότι το τρέχον πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου σας υποστηρίζει τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Υπάρχουν τομείς που θα θέλατε να βελτιωθούν; Εάν ναι, ποιοι τομείς και γιατί;

Κατά τη γνώμη σας, ποιες είναι οι κύριες δυσκολίες καθ' οδόν προς την αλλαγή στον συγκεκριμένο τομέα;

Τι προσφέρουν τα διάφορα μαθήματα;

Ενώ όλα τα μαθήματα μπορούν να ενσωματώσουν στη διδασκαλία τους αρκετές πρακτικές, κάθε μάθημα έχει επίσης κάτι ιδιαίτερο να προσφέρει. Ως εκ τούτου, η ενθάρρυνση των διδασκόντων/ουσών να εξετάσουν όλα τα είδη αντιπαραθέσεων και τις πληροφορίες σχετικά με αντιπαραθέσεις που προκύπτουν στο πλαίσιο του μαθήματός τους αποτελεί σημαντικό μέρος της διαδικασίας εξέλιξης στον συγκεκριμένο τομέα. Παρόλο που η κατάσταση διαφέρει από χώρα σε χώρα, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα ακόλουθα γενικά παραδείγματα:

- ▶ Λογοτεχνία – πληροφορίες σχετικά με προσωπικά ζητήματα (όπως η σεξουαλικότητα), κοινωνικά ζητήματα (όπως ο ρατσισμός και η ισότητα), διαχρονικές αλλαγές στάσης που αφορούν συγκεκριμένα ζητήματα.
- ▶ Γλώσσα – πληροφορίες σχετικά με άλλες χώρες και πολιτισμούς, πολιτισμικοί σύνδεσμοι, διαφορετικές απόψεις για επίμαχα ζητήματα.
- ▶ Ιστορία – πολλαπλές ερμηνείες του παρελθόντος, ρίζες του εθνικισμού, του φασισμού, του αντισημιτισμού και της ισλαμοφοβίας. Εξέλιξη των απόψεων για το φύλο, τη σεξουαλικότητα και την αναπηρία.
- ▶ Φυσικές επιστήμες – εξέλιξη, κλιματική αλλαγή, πειράματα με ζώα, έρευνα βλαστοκυττάρων, γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα.

- ▶ Θρησκευτική εκπαίδευση – θρησκευτική ποικιλομορφία, χρήση θρησκευτικών συμβόλων όπως ο σταυρός και το χιτζάμπ.
- ▶ Υγεία και σεξουαλική εκπαίδευση – σεξουαλικός προσανατολισμός, δικαιώματα λεσβιών, ομοφυλοφίλων, αμφιφυλόφιλων και διεμφυλικών ατόμων, έκτρωση, χρήση ναρκωτικών ουσιών.
- ▶ Μαθηματικά – διαφορετικά συστήματα αριθμών, χρήση και κατάχρηση των στατιστικών, όπως τα ποσοστά εγκληματικότητας και μετανάστευση.
- ▶ Αγωγή του πολίτη και κοινωνική εκπαίδευση – διαφορετικά πολιτικά συστήματα, πολιτικά κόμματα, πολιτικές και ιδεολογίες.
- ▶ Φυσική αγωγή – πολιτισμικές στάσεις απέναντι στον αθλητισμό, πρότυπα με βάση το φύλο στον αθλητισμό, αντιπαραθέσεις (π.χ., αναβολικά).
- ▶ Τέχνες – πολιτισμικές στάσεις απέναντι στις τέχνες, η τέχνη ως προπαγάνδα και διαμαρτυρία, η χρήση της τέχνης για ευαισθητοποίηση.
- ▶ Τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών – ριζοσπαστικοποίηση των νέων μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, πορνογραφία, ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο, ηλεκτρονική δημοκρατία και διαδικτυακές εκστρατείες.
- ▶ Γεωγραφία – τοπικά ζητήματα (όπως η οικοδόμηση μινιάρεδων, ο έλεγχος της μόλυνσης, ο σχεδιασμός και ο διαχωρισμός), παγκόσμια ζητήματα (όπως το δίκαιο εμπόριο (fair-trade), η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή και ο ηθικός τουρισμός).
- ▶ Μουσική – πολιτισμικές στάσεις απέναντι στη μουσική, η μουσική ως προπαγάνδα και διαμαρτυρία, ρατσιστικοί και σεξιστικοί στίχοι στη μουσική.

Περιπτωσιολογική μελέτη: το δημοτικό σχολείο Veljko Drobnjaković, Ριζάν, Μαυροβούνιο

Ενώ ήδη το εθνικό πρόγραμμα μαθημάτων προέβλεπε τη διδασκαλία αυτοτελούς μαθήματος με την ονομασία «πολιτική αγωγή», η διεύθυνση του σχολείου θεώρησε ότι αυτό δεν ήταν αρκετό και ότι η συζήτηση για ζητήματα σχετικά με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει βρεθεί στην πρώτη γραμμή όλων των μαθημάτων. Ο περιορισμός της δυναμικής αυτής σε ένα μόνο μάθημα του προγράμματος μαθημάτων δεν επέτρεπε στους μαθητές να σκέπτονται και να αισθάνονται ως ενεργοί πολίτες.

Με τη βοήθεια ενός εκπροσώπου τοπικής μη κυβερνητικής οργάνωσης και ενός εκπαιδευτικού, η διεύθυνση του σχολείου συνεργάστηκε με το σύλλογο διδασκόντων για να εισαγάγει τα σχετικά ζητήματα σε διάφορα μαθήματα του προγράμματος, περιλαμβανομένων των αγγλικών, των ιταλικών, της γεωγραφίας, της ιστορίας, της βιολογίας, των κοινωνικών και των φυσικών επιστημών.¹³

”Υπάρχουν παραδείγματα αμφιλεγόμενων ζητημάτων που έχουν πρόσφατα παρακαμφθεί από το σχολικό πρόγραμμα μαθημάτων και θεωρείτε ότι πρέπει να συμπεριληφθούν; Εάν ναι, ποια ζητήματα και γιατί; Ίδανικά, σε ποιο/α μάθημα(τα) θα τα εντοπίζατε;

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν ενδιαφέρεστε να ενθαρρύνετε το προσωπικό να ενσωματώσει περισσότερα παραδείγματα αμφιλεγόμενων ζητημάτων στη διδασκαλία των αντίστοιχων μαθημάτων, μια καλή αφετηρία θα ήταν η διοργάνωση συνεδρίας «δια-μαθησιακής ταχείας γνωριμίας». Διαρρυθμίστε μια αίθουσα τοποθετώντας τρεις καρέκλες σε κάθε πλευρά κάθε τραπεζιού. Χωρίστε το προσωπικό σε ομάδες των έξι, χωρίς να υπάρχει ομάδα που να περιέχει δύο μέλη από τον ίδιο τομέα. Οργανώστε την κάθε ομάδα με τρία ζευγάρια γύρω από τρία τραπέζια. Κάθε ζευγάρι πρέπει να αναγνωρίσει τουλάχιστον ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα το οποίο απαντά σε αμφότερα τα μαθήματα. Αλλάξτε κυκλικά θέση μέσα στην ομάδα για λίγα λεπτά και επαναλάβετε τη διαδικασία. Τα ζευγάρια πρέπει να καταγράψουν τις ιδέες τους και να τις συζητήσουν μετά μαζί με το υπόλοιπο προσωπικό.

¹³ Huddleston (2014), σελ. 13.

Κεφάλαιο 5

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών

Η ποιότητα της φωνής των μαθητών και των μαθητριών προσδιορίζει τον τόνο της συζήτησης και του εν γένει σχολικού διαλόγου. Οι μαθητές και οι μαθήτριες, οι οποίοι συχνά έχουν λόγο για τα ζητήματα που τους αφορούν και οι απόψεις τους λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, είναι πιο πιθανό να εκτιμήσουν τις ευκαιρίες για συζήτηση και να θελήσουν να συνεισφέρουν. Είναι πιο πιθανό να αισθανθούν ότι μπορούν να μιλήσουν ανοιχτά και ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν συγκρουσιακές γνώμες και απόψεις. Το κυριότερο, είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν ικανότητες για συζήτηση και διάλογο και να είναι σε θέση να τις χρησιμοποιήσουν με αυτοπεποίθηση. Επομένως, η φωνή των μαθητών και των μαθητριών αποτελεί σαφώς ένα σημαντικό παράγοντα στο πλαίσιο της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο της φωνής των μαθητών και των μαθητριών με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Ποια είναι η συνεισφορά της φωνής των μαθητών και των μαθητριών στη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών συνεισφέρει στη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων με τρεις κύριους τρόπους: α) βοηθώντας να δημιουργηθεί μια θετική σχολική δεοντολογία και νοοτροπία, β) εμπλουτίζοντας τη μάθηση, και γ) επηρεάζοντας την πολιτική του σχολείου και τη λήψη αποφάσεων.

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών συμβάλλει στη δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος, τόσο εντός όσο και εκτός τάξης, στο οποίο όλες οι συνεισφορές αξιολογούνται και όλοι αισθάνονται ότι ανήκουν. Εμπεδώνει στους μαθητές και τις μαθήτριες ένα αίσθημα κοινότητας, καθώς και τον σεβασμό προς την ποικιλομορφία και τη διαφορετικότητα.

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και τις μαθήτριες να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην τάξη και στην ίδια τους τη μάθηση. Οι μαθητές/τριες μπορούν να προτείνουν και να επιλέξουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα προς συζήτηση, να έχουν λόγο σχετικά με το είδος των χρησιμοποιούμενων διδακτικών μεθόδων, να συμβάλουν στον έλεγχο του διδακτικού υλικού για προκαταλήψεις και να σχεδιάσουν πρωτόκολλα για επισκέπτες ομιλητές/τριες, π.χ. για πολιτικούς και ασκούντες δημόσια αξιώματα.

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και τις μαθήτριες να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στο σχολείο τους: για παράδειγμα, αξιολογώντας τον τρόπο διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα των διάφορων διδακτικών μεθόδων, εντοπίζοντας διάφορες μαθησιακές ανάγκες μέσα στη σχολική κοινότητα, αναδεικνύοντας νέες και αναδυόμενες αντιπαραθέσεις και συμμετέχοντας στη λήψη αποφάσεων για τα μέτρα ασφαλείας – όπως τα σχετικά με τη χρησιμοποίηση εξωτερικών ομιλητών/τριών ή, όπου κρίνεται κατάλληλο, ο αποκλεισμός της πρόσβασης σε επιβλαβείς ιστοσελίδες.

” Ποια είναι η γενική στάση του προσωπικού στο σχολείο σας απέναντι στον ρόλο της φωνής των μαθητών και των μαθητριών, τόσο μέσα στην τάξη όσο και στο σχολείο συνολικά;

Υπάρχει κοινή άποψη ως προς το τι είναι και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί; Εάν ναι, τι πρεσβεύει;

Πώς μπορούμε να ενθαρρύνουμε τη φωνή των μαθητών/τριών;

Το σημαντικότερο που μπορείτε να κάνετε για να ενθαρρύνετε τη φωνή των μαθητών και των μαθητριών είναι να διασφαλίσετε ότι οι απόψεις και οι γνώμες των μαθητών/τριών λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από τους ενήλικους της σχολικής σας κοινότητας – ειδικά από το διευθυντικό προσωπικό και τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στη σχολική διακυβέρνηση, είτε πρόκειται για τα διευθυντικά στελέχη είτε για τα μέλη του διοικητικού οργάνου. Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών που χρησιμοποιείται απλώς ως «βιτρίνα» αποθαρρύνει τους μαθητές και τις μαθήτριες και υπονομεύει τις σχέσεις μεταξύ προσωπικού και μαθητών/τριών.

Η επίτευξη του στόχου αυτού προϋποθέτει τη διασφάλιση του ουσιαστικού χαρακτήρα της συμμετοχής των μαθητών/τριών – της δυνατότητας των μαθητών/τριών να επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων οι οποίες επηρεάζουν σοβαρά τη ζωή τους και τη ζωή των συναδέλφων τους. Προϋποθέτει επίσης τη διασφάλιση ευκαιριών συμμετοχής για όλους, ανεξάρτητα από την ηλικία, τις ικανότητες ή το υπόβαθρό τους. Είναι σημαντικό να μεταφερθεί το μήνυμα ότι όλες οι κοινωνικές ομάδες έχουν λόγο και ότι ο λόγος και του τελευταίου ανθρώπου μετράει.

Περιπτωσιολογική μελέτη: Lark Rise Academy, Dunstable, Αγγλία, Ηνωμένο Βασίλειο

Η Lark Rise Academy είναι ένα δημοτικό σχολείο με μαθητές/τριες ηλικίας 3 έως 9 ετών. Μέσω ενός συστήματος ομάδων εστίασης, το σχολείο διαπίστωσε ότι οι μαθητές/τριες ήταν δυσαρεστημένοι/ες από τον τρόπο λειτουργίας το σχολικού συμβουλίου. Αισθάνονταν ότι δεν αντιπροσώπευε την πραγματική βούληση του συνόλου των μαθητών/τριών. Ελάχιστοι μαθητές κι ελάχιστες μαθήτριες επιφορτίζονταν με την άσκηση διοικητικών αρμοδιοτήτων, ενώ ο αριθμός όσων επιθυμούσαν να συμμετέχουν στη διοίκηση του σχολείου ήταν μεγαλύτερος. Επίσης, προβαλλόταν η μομφή ότι μόνο μαθητές και μαθήτριες με «διαγωγική κοσμιότητα» συμμετείχαν στην άσκηση διοικητικών αρμοδιοτήτων.

Οι μαθητές/τριες ήταν πρόθυμοι/ες να συμφωνήσουν μια νέα δομή, η οποία θα επέτρεπε τη συμμετοχή όλων των μαθητών και μαθητριών στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη ζωή στο σχολείο. Αποφάσισαν να διοργανώσουν εβδομαδιαίες συναντήσεις σε επίπεδο τάξης, τις οποίες αποκαλούσαν «rownows».

Αυτές οι ημίωρες συναντήσεις συντονίζονται από τον διδάσκοντα ή τη διδάσκουσα κάθε τάξης, ενώ χρέη πρακτικογράφου εκτελεί ο/η βοηθός διδάσκων/ουσα. Όλες οι τάξεις συζητούν τα ίδια ερωτήματα, τα οποία διατυπώνει με γενικό τρόπο ο/η διευθυντής/τρια του σχολείου. Οι ερωτήσεις καλύπτουν αρκετά θέματα που παρέχουν εναύσματα για προβληματισμό, όπως είναι η εργασία στο σπίτι, η αναζήτηση τρόπων ενίσχυσης του ενδιαφέροντος για τα μαθήματα γραμματισμού, η λειτουργία της παιδικής χαράς ή τα δικαιώματα των παιδιών. Σε αυτές τις συνεδρίες συμμετέχουν όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες, ακόμη και οι τρίχρονοι/ες μαθητές/τριες του παιδικού σταθμού. Οι μαθητές καλούνταν να προβληματιστούν και να αιτιολογήσουν τις απαντήσεις τους. Όλες οι απαντήσεις ακούγονται και καταγράφονται. Εν συνεχεία, οι μαθητές και οι μαθήτριες ενημερώνονται για όλες τις αποφάσεις που λαμβάνονται.¹⁴

” Σύμφωνα με όσα γνωρίζετε, πώς αισθάνονται οι μαθητές/τριες για τις ευκαιρίες να ακουστεί η φωνή των μαθητών/τριών στο σχολείο σας; Θεωρούν ότι η συνεισφορά τους εκτιμάται;

Σε ποια σχολικά ζητήματα θεωρείτε ότι η γνώμη των μαθητών και των μαθητριών θα ήταν περισσότερο ωφέλιμη; Υπάρχουν σχολικά ζητήματα που θα έπρεπε να εξαιρεθούν; Εάν ναι, ποια και γιατί;

Πώς διαφοροποιούνται οι δραστηριότητες της φωνής των μαθητών και των μαθητριών;

Η φωνή των μαθητών και των μαθητριών εκφράζεται μέσω ενός ευρέος φάσματος δραστηριοτήτων. Οι απλούστερες δραστηριότητες αφορούν την έκφραση της γνώμης των μαθητών/τριών. Οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμμετέχουν σε πιο σύνθετες δραστηριότητες μπορούν να ηγούνται συλλογικών δράσεων συνομηλικών και ενηλίκων. Οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμμετέχουν σε δραστηριότητες βασικού επιπέδου αντιμετωπίζονται ως πηγές δεδομένων σχετικά με το σχολείο. Αντίθετα, όσοι συμμετέχουν σε δραστη-

¹⁴ www.smartschoolcouncils.org.uk/school-council-case-studies/lark-rise-academy/.

ριότητες υψηλότερου επιπέδου αντιμετωπίζονται ως ηγούμενοι της αλλαγής. Καθώς αυξάνεται η ηλικία και ο βαθμός ωριμότητας, οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να αναλάβουν πιο περίπλοκους και υπεύθυνους ρόλους. Ωστόσο, οι περισσότεροι/ες μαθητές/τριες κάθε ηλικίας μπορούν –και πρέπει να ενθαρρύνονται– ανά πάσα στιγμή να αναλαμβάνουν απλά καθήκοντα σε ολόκληρο το φάσμα δραστηριοτήτων. Όσο περισσότερο συμμετέχουν, τόσο περισσότερα κίνητρα συμμετοχής αποκτούν. Η «μαθητική φωνή» εκφράζεται μέσω διάφορων διαθέσιμων τύπων δραστηριοτήτων.

Δραστηριότητες στο πλαίσιο της φωνής των μαθητών/τριών: τυπολογία

Το φάσμα των δραστηριοτήτων της φωνής των μαθητών και των μαθητριών είναι απλό και κυμαίνεται από την ατομική έκφραση έως την ανάληψη ηγετικών ρόλων.

- ▶ Έκφραση – διατύπωση απόψεων σε εθελοντική βάση
- ▶ Συμβουλευτική – ζητούνται οι απόψεις των μαθητών και των μαθητριών
- ▶ Συμμετοχή – οι μαθητές και οι μαθήτριες παρίστανται σε συνεδρίες
- ▶ Συνεργασία – οι μαθητές και οι μαθήτριες αναλαμβάνουν επίσημο ρόλο στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων
- ▶ Ακτιβισμός – οι μαθητές και οι μαθήτριες εντοπίζουν προβλήματα και σχεδιάζουν λύσεις
- ▶ Ηγεσία – οι μαθητές και οι μαθήτριες σχεδιάζουν και λαμβάνουν αποφάσεις¹⁵

” Σε ποιο σημείο του φάσματος των δραστηριοτήτων της «φωνής των μαθητών και των μαθητριών» θα εντοπίζατε την τρέχουσα πρακτική του σχολείου σας;

Τι είδους υποστήριξη χρειάζεται;

Πολλοί μαθητές και πολλές μαθήτριες δεν διαθέτουν την αυτοπεποίθηση που απαιτείται για να διατυπώσουν δημοσίως τις απόψεις τους ή τις δεξιότητες που απαιτούνται για την υποστήριξη ορισμένων δραστηριοτήτων της φωνής των μαθητών και των μαθητριών. Ενδέχεται να απαιτηθεί καθοδήγηση και υποστήριξη από συνομήλικους, τα οποία, με τη σειρά τους, απαιτούν την υποστήριξη της διεύθυνσης του σχολείου – για παράδειγμα, με τη μορφή ενός συντονιστή ή μίας συντονίστριας της φωνής των μαθητών και των μαθητριών.

Η ποιότητα της φωνής των μαθητών και των μαθητριών βρίσκεται, καταρχάς, στα χέρια του διδάσκοντα ή της διδάσκουσας. Εξαρτάται εν μέρει από την αντιμετώπιση που το προσωπικό επιφυλάσσει στη φωνή των μαθητών και των μαθητριών στο πλαίσιο της διδασκαλίας και της μάθησης, καθώς και από την αποτελεσματικότητα των μέτρων που εφαρμόζονται για τη διευκόλυνσή της. Η διευκόλυνση της φωνής των μαθητών και των μαθητριών συνδέεται στενά με τη διευκόλυνση της συζήτησης και του διαλόγου και απαιτεί παρόμοιες δεξιότητες. Υπό το πρίσμα αυτό, οι συζητήσεις σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως πτυχή της φωνής των μαθητών και των μαθητριών, ενώ ισχύει και το αντίστροφο.

” Έχει κάποιο μέλος του προσωπικού του σχολείου σας οριστεί επισήμως ως αρμόδιο για τη φωνή των μαθητών και των μαθητριών;

Τι συμβαίνει εάν η φωνή των μαθητών και των μαθητριών φέρεται να συγκρούεται με άλλες εκπαιδευτικές προτεραιότητες;

Η σημασία της ανοικτής και ειλικρινούς έκφρασης της γνώμης των μαθητών και των μαθητριών βρίσκεται στο επίκεντρο της ιδέας της φωνής των μαθητών και των μαθητριών, καθώς και της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Ωστόσο, η αρχή αυτή φέρεται ενίοτε να συγκρούεται με άλλες εκπαιδευτικές προτεραιότητες, όπως είναι η προώθηση εθνικών αξιών ή η πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης – για παράδειγμα, στο πλαίσιο της στρατηγικής της Βρετανικής Κυβέρνησης “Prevent” («Πρόληψη»). Οι σχολικοί διευθυντές/τριες ενδέχεται να πιστεύουν ότι η ελεύθερη έκφραση των μαθητών/τριών δεν συμβιβάζεται με το καθήκον προώθησης συγκεκριμένων αξιών από το σχολείο.

¹⁵ www.studentsatthecenter.org/sites/scl.dl-dev.com/files/Motivation%20Engagement%20Student%20Voice_0.pdf.

Σε ανάλογες καταστάσεις σημαντικό να έχει κανείς υπόψη ότι η έκφραση αντισυμβατικών απόψεων από τους μαθητές και τις μαθήτριες είναι ενίοτε αναμενόμενη, αποτελεί δε έκφανση της φυσικής τάσης των νέων να πειραματίζονται και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται κατ' ανάγκην ως απειλή για τις «επίσημες» αξίες του σχολείου.

Είναι επίσης σημαντικό να θυμόμαστε ότι στις ευρωπαϊκές χώρες η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, ο δε νομότυπος περιορισμός της είναι δυνατός μόνον για να προστατευθεί κάποιο άλλο ανθρώπινο δικαίωμα.

” Έχει το σχολείο σας άλλες εκπαιδευτικές προτεραιότητες ή ανάγκες, οι οποίες ενδεχομένως συγκρούονται με τη φωνή των μαθητών και των μαθητριών; Εάν ναι, ποιες και με ποιον τρόπο;

Ποιοι άλλοι παράγοντες τείνουν να εμποδίζουν την ελεύθερη έκφραση των μαθητών/τριών στο σχολείο; Πώς, κατά τη γνώμη σας, μπορούν να αντιμετωπιστούν καλύτερα;

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν ενδιαφέρεστε για την ανάπτυξη του ρόλου της φωνής των μαθητών και των μαθητριών στο σχολείο σας, μια καλή αφετηρία θα ήταν η διενέργεια ελέγχου των μαθημάτων. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τον σχεδιασμό σύντομων ερωτηματολογίων που απευθύνονται σε μαθητές και μαθήτριες και εστιάζουν σε μεμονωμένα μαθήματα. Οι ερωτήσεις πρέπει να αφορούν τις ευκαιρίες έκφρασης γνώμης των μαθητών/τριών, συζήτησης αμφιλεγόμενων θεμάτων, υποβολής προτάσεων, κ.λπ. που παρουσιάζονται στο εκάστοτε μάθημα. Ενημερώστε το προσωπικό σχετικά με το ερωτηματολόγιο, όχι όμως και για την ημερομηνία συμπλήρωσής του. Κατά την ημερομηνία της επιλογής σας, φροντίστε να μοιράσετε τα ερωτηματολόγια μετά το πέρας της διδασκαλίας του εκάστοτε ερευνώμενου μαθήματος, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να τα συμπληρώσουν στην αρχή του επόμενου μαθήματος ενώ έχουν ακόμη στη μνήμη τους νωπές τις εντυπώσεις τους από το μάθημα που μόλις διδάχθηκε. Το διευθυντικό προσωπικό θα αναλύσει τα αποτελέσματα και θα καταρτίσει έκθεση. Όλο το προσωπικό θα λάβει αντίγραφο της έκθεσης, τα δε πορίσματά της θα αξιοποιηθούν κατά την κατάρτιση του σχεδίου βελτιώσεων του σχολείου. Τα ερωτηματολόγια μπορούν να διανεμηθούν είτε στο σύνολο των μαθητών του σχολείου είτε στους μαθητές συγκεκριμένης βαθμίδας.

Καθοδήγηση και υποστήριξη

Η αντιμετώπιση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων μπορεί να θέσει σε προσωπική δοκιμασία τόσο για το προσωπικό, όσο και τους μαθητές και τις μαθήτριες. Θέτει καίρια ερωτήματα σχετικά με την αφοσίωση και την ταυτότητα. Επιπλέον, προκαλεί δυνατά αισθήματα και μπορεί να είναι τρομακτική και διχαστική. Ως εκ τούτου, η ανάγκη για προσωπική καθοδήγηση και υποστήριξη διδασκόντων/ουσών και μαθητών/τριών αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στο πλαίσιο διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο της προσωπικής καθοδήγησης και υποστήριξης με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Σε ποιους τομείς είναι πιθανό να χρειαστεί υποστήριξη το διδακτικό προσωπικό:

Το διδακτικό προσωπικό είναι πιθανό να χρειαστεί υποστήριξη για δύο κύριους λόγους. Πρώτον, για να βοηθηθεί να ξεπεράσει το αρχικό άγχος που προκαλεί η διδασκαλία συγκεκριμένων ζητημάτων, ώστε να αισθανθεί ασφαλές και να μη διστάσει να τα διδάξει. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για άγχη που προκύπτουν από τις δικές τους ηθικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις για το εκάστοτε ζήτημα, από την έλλειψη γνώσεων για το επίμαχο θέμα ή διδακτικών δεξιοτήτων και από τον φόβο κάποιας ανεπιθύμητης εξέλιξης, όπως είναι η διασάλευση της πειθαρχίας, η αναστάτωση των μαθητών/τριών ή η διατύπωση παραπόνων από τους γονείς.

Δεύτερον, οι διδάσκοντες/ουσες χρειάζονται βοήθεια για να αντιμετωπίσουν αυτοπροσώπως τα προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν κατά τη διάρκεια ή ως αποτέλεσμα της διδακτικής διαδικασίας, για παράδειγμα, προβλήματα διατήρησης της πειθαρχίας στην τάξη, απειλές για την ευημερία των μαθητών/τριών, ομαδικές συγκρούσεις και ανταγωνισμοί, ενέργειες των γονέων, παρενοχλητική ή απειλητική συμπεριφορά εντός ή εκτός σχολείου. Εδώ εντάσσεται και ο μετριασμός ή η αντιμετώπιση προσωπικών προκαταλήψεων που ενδέχεται να επηρεάσουν τη διαχείριση ενός ζητήματος.

” Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι τα πιο πιθανά άγχη που αντιμετωπίζει το προσωπικό του σχολείου σας κατά τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Τι είδους μέτρα μπορεί να λάβει η διεύθυνση του σχολείου:

Η πιο σημαντική παρέμβαση που μπορεί να κάνει η διεύθυνση του σχολείου για να υποστηρίξει το προσωπικό σε στρεσογόνες καταστάσεις αυτού του είδους είναι να προσπαθήσει να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα που θα διευκολύνει τα μέλη του προσωπικού να ζητούν βοήθεια όταν τη χρειάζονται. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επιδεικνύει τη δέουσα ευαισθησία και να αναγνωρίζει καταστάσεις που ενδεχομένως απαιτούν καθοδήγηση ή υποστήριξη, καθώς και να δρα έγκαιρα και αναλογικά όταν προκύπτουν προβλήματα. Σημαίνει επίσης ότι η διευθυντική ομάδα πρέπει να παρέχει επιπλέον υποστήριξη σε ιδιαίτερα αγχώδεις ή δύσκολες καταστάσεις.

Υποστηρίζοντας το προσωπικό σε στρεσογόνες καταστάσεις: πιθανά σημεία δράσης

- ▶ Χάραξη πολιτικής – θέσπιση σαφούς πλαισίου αρμοδιοτήτων των διευθυντικών στελεχών για σημαντικά ζητήματα, όπως είναι η συμπεριφορά και η διατήρηση της πειθαρχίας, καθώς και η επικοινωνία με τους γονείς και τους εξωτερικούς φορείς
- ▶ Τυπική καθοδήγηση – αφορά τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, συμπεριλαμβανομένης της παροχής συμβουλών για τη συμφιλίωση των προσωπικών αξιών που συνδέονται με τέτοια ζητήματα με τις αξίες του προγράμματος μαθημάτων
- ▶ Η «φωνή των διδασκόντων» – παροχή στο διδακτικό προσωπικό ευκαιριών έκφρασης των προβληματισμών του, για παράδειγμα, στο πλαίσιο των συνεδριάσεων του προσωπικού ή στο πλαίσιο ομάδων εργασίας

- ▶ Καθοδήγηση – παροχή ευκαιριών προσωπικής και συναισθηματικής υποστήριξης από έμπειρους/ες συναδέλφους, περιλαμβανομένων των συμβουλών για την αντιμετώπιση νέων και ακανθωδών ζητημάτων
- ▶ Προσωπική εξέλιξη και κατάρτιση – αφορά τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο
- ▶ Σύνδεση σχολείων – ενημέρωση σχετικά με τη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων από το προσωπικό άλλων σχολείων
- ▶ Υποστηρικτικό υλικό – πρακτικό υλικό αναφοράς που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα μαθήματα, όπως συμβουλές άμεσης απόκρισης σε ανάρμοστα σχόλια ή γλώσσα
- ▶ Μέντορας για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα – τη θέση αυτή στελεχώνει έμπειρος/η συνάδελφος που μπορεί να παράσχει εξατομικευμένη υποστήριξη προς τους άλλους διδάσκοντες και τις άλλες διδάσκουσες
- ▶ Αρχική κατάρτιση του προσωπικού – Παροχή συνδρομής προς το νεοπροσληφθέν προσωπικό ώστε να προετοιμαστεί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν κατά τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων για πρώτη φορά

” Πόσο άνετα πιστεύετε ότι αισθάνεται το προσωπικό στο σχολείο σας μπροστά στο ενδεχόμενο να ζητήσει βοήθεια για την αντιμετώπιση μιας στρεσογόνας κατάστασης;

Εφαρμόζετε συγκεκριμένα μέτρα για την παροχή βοήθειας στα μέλη του προσωπικού που βιώνουν εργασιακό άγχος ως αποτέλεσμα της υποχρέωσης να διδάξουν κάτι που θεωρούν αμφιλεγόμενο; Εάν ναι, ποια είναι αυτά;

Τι είδους υποστήριξη είναι πιθανό να χρειαστούν οι μαθητές και οι μαθήτριες;

Η αντιμετώπιση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι εξίσου τρομακτική για μαθητές, μαθήτριες και διδάσκοντες, διδάσκουσες, αλλά από ορισμένες οπτικές γωνίες η συναισθηματική πρόκληση μπορεί να είναι μεγαλύτερη για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Οι μαθητές και οι μαθήτριες ενδέχεται να αισθάνονται ότι απειλούνται ή να περιέρχονται σε σύγχυση όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με απόψεις που συγκρούονται με εκείνες της οικογένειάς τους. Μπορεί να ντραπούν να εκφράσουν τις απόψεις τους λόγω του φόβου γελοιοποίησής τους ή του ενδεχομένου να δώσουν τη «λάθος» απάντηση. Μπορεί να εκφοβιστούν ή να γίνουν στόχος ρατσιστικών συμπεριφορών ή άλλων μορφών κακοποίησης λόγω των πεποιθήσεών τους – είτε διάζωσης είτε μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου.

” Έχετε κάποια εμπειρία στο σχολείο σας από μαθητές ή μαθήτριες που χρειάστηκαν προσωπική υποστήριξη σε σχέση με κάποια πτυχή του προγράμματος μαθημάτων; Εάν ναι, σε τι αφορούσε και πώς ανταποκριθήκατε;

Τι μπορείτε να κάνετε για να ανταποκριθείτε σε αυτές τις ανάγκες;

Το πιο σημαντικό που μπορείτε να κάνετε για να συμβάλετε στην κάλυψη αυτών των αναγκών είναι να δημιουργήσετε ένα περιβάλλον στο οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες θα αισθάνονται ασφαλείς και σίγουροι/ες, θα ενθαρρύνονται να μιλήσουν και θα εισακούονται. Αυτό σημαίνει ότι το προσωπικό θα γνωρίζει κάθε μαθητή και κάθε μαθήτρια ξεχωριστά και θα είναι ενημερωμένο για τις ιδιαίτερες ανάγκες του. Σημαίνει επίσης ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα γνωρίζουν ότι υπάρχουν ενήλικες στο σχολείο, τους οποίους μπορούν να προσεγγίσουν όταν προκύπτει κάποιο πρόβλημα.

Υποστηρίζοντας τους μαθητές και τις μαθήτριες σε στρεσογόνες καταστάσεις: πιθανά σημεία δράσης

- ▶ Χάραξη πολιτικής – θέσπιση σαφούς γενικού πλαισίου αρμοδιοτήτων σε τομείς όπως η αντιμετώπιση του εκφοβισμού, η ασφάλεια στο διαδίκτυο και η παιδική προστασία
- ▶ Επαγγελματική κατάρτιση και εξέλιξη όσον αφορά την ασφαλή διαχείριση συναισθηματικών ζητημάτων στην τάξη
- ▶ Τυπικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά την αναγνώριση περιπτώσεων στις οποίες η ευημερία του μαθητή ή της μαθήτριας κινδυνεύει, καθώς και τρόπων απόκρισης, περιλαμβανομένης της «πλύσης εγκεφάλου» από εξτρεμιστικές ιδεολογίες
- ▶ Υποστήριξη από τους συνομήλικους και τις συνομήλικες – εξατομικευμένη υποστήριξη ή καθοδήγηση μαθητών/τριών από μαθητές και μαθήτριες, εκπαιδευμένους/ες για αυτόν τον σκοπό
- ▶ Διαμεσολάβηση από συνομήλικους ή συνομήλικες – επίλυση διαφορών μεταξύ μαθητών/τριών από εκπαιδευμένους σχολικούς διαμεσολαβητές και διαμεσολαβήτριες
- ▶ Ορισμός υπεύθυνου ή υπεύθυνης ασφαλείας – πρόκειται για άτομο στο οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να απευθυνθούν για συναισθηματική υποστήριξη καθώς εκτελεί χρέη πρώτου σημείου επαφής μαθητών/τριών, γονέων, διδακτικού και μη προσωπικού και εξωτερικών φορέων για το σύνολο των θεμάτων παιδικής προστασίας.
- ▶ Προσωπική και κοινωνική εκπαίδευση – μαθήματα για την αντιμετώπιση διάφορων μορφών καταπίεσης από συνομήλικους και συνομήλικες
- ▶ Συμμετοχή των γονέων και της κοινότητας – ανάπτυξη στενής συνεργασίας με τους γονείς σε ζητήματα σχετικά με την ευημερία κάθε μαθητή και κάθε μαθήτριας, καθώς και με εκπροσώπους της κοινότητας, όπως επικεφαλής θρησκευτικών και μη θρησκευτικών φορέων.

Περιπτωσιολογική μελέτη: Home Counties, Αγγλία, Ηνωμένο Βασίλειο

Σε ένα πρότυπο σχολείο στις Home Counties, το μοναδικό αγόρι εβραϊκής καταγωγής παραπονέθηκε στους δασκάλους του ότι έχει υποστεί εκφοβισμό από συμμαθητή του, βρετανικής-πακιστανικής καταγωγής, που βοηθήθηκε και υποστηρίχθηκε από διάφορους άλλους. Απευθύνονταν στο αγόρι ως «δολοφόνο του Χριστού» και «δολοφόνο των Παλαιστινίων». Το απείλησαν ότι θα υποστεί αντίποινα για τα εγκλήματα που έχουν διαπράξει οι Εβραίοι και ότι το Ολοκαύτωμα δεν συνέβη ποτέ. Ο εκφοβισμός συνέβαινε καθημερινά, όχι μόνο στο σχολείο αλλά και στο τρένο της επιστροφής στο σπίτι. Κλείστηκε στον εαυτό του και άρχισε να αρνείται να πάει στο σχολείο. Το σχολείο απευθύνθηκε στην υπηρεσία υποστήριξης της δημοτικής αρχής για τη χειραφέτηση των εθνικών μειονοτήτων με σκοπό την καθοδήγηση και υποστήριξη. Ο αρμόδιος σύμβουλος οργάνωσε ακολούθως συναντήσεις με τον διευθυντή και τα διευθυντικά στελέχη του σχολείου για να συζητηθεί το πρόβλημα.

Αποφασίστηκε ότι η ενδεικνυόμενη προσέγγιση ήταν να καλέσουν τον τοπικό ιμάμη και τον ραβίνο της εβραϊκής οικογένειας να συμμετάσχουν στη συζήτηση. Αμφότεροι μίλησαν για τα επίμαχα περιστατικά στα αγόρια που ενέχονταν σε αυτά και στους γονείς τους. Επιπλέον, παρείχαν υποστήριξη στο ίδιο το αγόρι που είχε πέσει θύμα εκφοβισμού, αλλά και στην οικογένειά του.

Ο ιμάμης απευθύνθηκε στις προσευχές της Παρασκευής στην τοπική μουσουλμανική κοινότητα τονίζοντας την ανάγκη για ειρήνη και συμφιλίωση. Ο αρμόδιος σύμβουλος συνέχισε να ασχολείται με την υπόθεση οργανώνοντας μία σχολική συγκέντρωση για να συζητηθούν οι συνέπειες του ρατσιστικού εκφοβισμού, ενώ στο πλαίσιο του μαθήματος της ατομικής και κοινωνικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης σε θέματα υγείας (PSHE) μαθητές, μαθήτριες, δάσκαλοι και δασκάλες είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν σε βάθος τα εν λόγω ζητήματα και να καταλήξουν σε συμπεράσματα για τον αρνητικό αντίκτυπο του ρατσισμού και του εκφοβισμού στη σχολική κοινότητα. Δεν σημειώθηκαν άλλα περιστατικά ρατσιστικού εκφοβισμού.¹⁶

” Πόσο καλά προετοιμασμένο είναι το σχολείο σας για να αντιμετωπίσει μαθητικά προβλήματα που προκύπτουν από τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Μπορείτε να σκεφτείτε τομείς που θα θέλατε να τύχουν ιδιαίτερης ενίσχυσης; Εάν ναι, ποιους τομείς και γιατί;

¹⁶ www.sgsts.org.uk/SupportForVulnerablePupils/EMTAS/Shared%20Documents/Recording%20and%20reporting%20racist%20incidents.pdf

Πώς να ξεκινήσετε

Εάν σας ενδιαφέρει η δημιουργία μιας πιο υποστηρικτικής ατμόσφαιρας για το διδακτικό προσωπικό, μια καλή αφετηρία θα ήταν η ανάθεση της διδασκαλίας ενός αμφιλεγόμενου ζητήματος σε κάποιον διδάσκοντα ή σε κάποια διδάσκουσα. Δώστε στον διδάσκοντα ή τη διδάσκουσα συγκεκριμένες στρατηγικές κατευθύνσεις και εξηγήστε –ή οργανώστε συναφώς ένα παιχνίδι ρόλων– τις λεπτομέρειες υλοποίησης αυτών των κατευθύνσεων στην τάξη, για παράδειγμα, αναλυτικές οδηγίες σχετικά με την οργάνωση της συζήτησης, τα διάφορα είδη ερωτήσεων, κ.λπ. Όταν εμφανιστείτε ενώπιον του διδάσκοντα ή της διδάσκουσας, διαβεβαιώστε τον/την ότι είστε εκεί για να παρακολουθήσετε την υλοποίηση των στρατηγικών κατευθύνσεων και όχι για κάποιον άλλο σκοπό. Εφόσον είστε στο χώρο, ο διδάσκων ή η διδάσκουσα έχει την ευκαιρία να δοκιμάσει τις στρατηγικές με μικρό κίνδυνο μη συμμόρφωσης των μαθητών/τριών. Όσο περισσότερο παραμένετε στην αίθουσα, ακόμη και πίσω από έναν υπολογιστή, τόσο περισσότερο οι μαθητές και οι μαθήτριες θα συνειδητοποιήσουν ότι τόσο εσείς όσο και ο διδάσκων ή η διδάσκουσα αντιμετωπίζετε με μεγάλη σοβαρότητα τη συγκεκριμένη μαθησιακή διαδικασία. Εάν ο χρόνος δεν επαρκεί, δοκιμάστε εναλλαγές με άλλους συναδέλφους και άλλες συναδέλφισσες από τη διευθυντική ομάδα.

Κεφάλαιο 7

Δέσμευση των γονέων

Δεν είναι ασυνήθιστο οι γονείς να διατηρούν επιφυλάξεις για όσα διδάσκονται τα παιδιά τους στο σχολείο. Συχνά αυτό είναι αποτέλεσμα μιας απλής παρανόησης. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να πρόκειται για ζήτημα αρχής – για παράδειγμα, ένας γονέας μπορεί να είναι αντίθετος/η στην διδασκαλία συγκεκριμένων ζητημάτων με αποδέκτη το παιδί του, με γνώμονα το θρήσκευμα ή την πολιτική ιδεολογία του. Η οικοδόμηση σχέσεων με τους γονείς μπορεί να βοηθήσει να διευθετηθούν γρήγορα οι παρεξηγήσεις και να συζητηθούν οι προβληματισμοί που υπάρχουν σε πρώιμο στάδιο προτού γίνουν πιο σοβαροί. Είναι επομένως μια σημαντική πλευρά του χειρισμού των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο της οικοδόμησης σχέσεων με τους γονείς με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Πώς οικοδομούνται οι σχέσεις;

Οι σχέσεις που υποστηρίζουν πιο αποτελεσματικά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι εκείνες που βασίζονται στην εμπιστοσύνη. Οι γονείς έχουν ανάγκη να αισθάνονται ότι το σχολείο συνεργάζεται μαζί τους προς το συμφέρον των παιδιών τους και ότι δεν εφαρμόζει κάποια «κρυφή ατζέντα». Έχουν ανάγκη να αισθάνονται ότι οποτεδήποτε προκύψει κάποιο αμφιλεγόμενο ζήτημα, η διδασκαλία του θα γίνει με ευαισθησία και με τρόπο εξισορροπητικό, σεβόμενη την πληθώρα των διαφορετικών απόψεων – συμπεριλαμβανομένων των δικών τους. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να οικοδομηθεί αυτού του είδους η εμπιστοσύνη.

Οικοδόμηση σχέσεις με τους γονείς: σημαντικές δράσεις

- ▶ Γνωρίστε τους γονείς και ακούστε τις απόψεις τους
- ▶ Κάντε τους να νιώσουν ότι συμμετέχουν
- ▶ Εντάξτε τους στη ζωή του σχολείου
- ▶ Ενημερώστε τους σχετικά με την προσέγγιση που εφαρμόζετε όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων

” Σε ποιον βαθμό θα λέγατε ότι οι γονείς στο σχολείο σας υποστηρίζουν το έργο του σχολείου;

Πόσο σημαντική πιστεύετε ότι είναι η δημιουργία ατμόσφαιρας εμπιστοσύνης ανάμεσα στο σχολείο και τους γονείς; Πώς, κατά τη γνώμη σας, επιτυγχάνεται καλύτερα ο στόχος αυτός;

Πώς μπορείτε να πείσετε τους γονείς να συμμετέχουν;

Για να πείσετε τους γονείς ότι συμμετέχουν απαιτείται να τους αντιμετωπίζετε ισότιμα. Πρέπει επίσης να αναγνωρίσετε τον παιδαγωγικό τους ρόλο στην ανατροφή των παιδιών τους. Προπάντων, πρέπει να τους πείσετε ότι είναι ευπρόσδεκτοι/ες στο σχολείο, για παράδειγμα διευκολύνοντας την επικοινωνία ή τη συνάντηση με κάποιο μέλος του προσωπικού. Πρέπει να προσπαθήσετε να μεταφέρετε αυτά τα μηνύματα-κλειδιά στην επικοινωνία και τις επαφές σας με τους γονείς: για παράδειγμα, μέσω των λογοτύπων και των σχολικών συνθημάτων, των δηλώσεων αποστολής, των σχολικών ιστοσελίδων, των ενημερωτικών δελτίων, των σχολικών εισόδων και των χώρων υποδοχής επισκεπτών, των απογευματινών συναντήσεων με τους γονείς και των σχολικών δρώμενων.

” Λαμβάνετε ειδικά μέτρα για να βοηθήσετε τους γονείς να αισθανθούν ευπρόσδεκτοι στο σχολείο σας; Αν ναι, τι είδους μέτρα;

Γιατί πρέπει να συμμετέχουν οι γονείς στη σχολική ζωή;

Όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, όσο πιο άμεσα συμμετέχουν οι γονείς στη σχολική ζωή τόσο πιο πιθανό είναι να εκδηλώσουν μεγαλύτερη κατανόηση και υποστήριξη προς το έργο του σχολείου. Η συμμετοχή στη σχολική καθημερινότητα βοηθά τους γονείς να διαπιστώσουν ιδίοις όμμασι τις προσπάθειες που καταβάλλει το σχολείο. Βοηθά στην άρση των παρεξηγήσεων και μετριάξει τους τυχόν φόβους των γονέων.

Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι προώθησης της συμμετοχής των γονέων στη σχολική καθημερινότητα. Αναφέρονται, ενδεικτικά, οι εξής:

- ▶ Η συμμετοχή των γονέων στις διαβουλεύσεις σχετικά με τη χάραξη της σχολικής πολιτικής, π.χ. μέσω της διενέργειας έρευνας σχετικά με τη σχολική δεοντολογία. Ο βαθμός συμμετοχής των γονέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων διαφέρει από χώρα σε χώρα. Αυτού του είδους οι αρμοδιότητες πρέπει πάντοτε να ρυθμίζονται με προσοχή και να ανατίθενται περιοριστικά στα αρμόδια θεσμικά όργανα, όπως είναι οι οργανώσεις γονέων ή τα όργανα σχολικής διακυβέρνησης, οι δε γονείς δεν επιτρέπεται να έχουν δικαίωμα αρνησικυρίας κατά των αποφάσεων που λαμβάνει το σχολείο.
- ▶ Η λειτουργία τους ως μαθησιακού πόρου για τους μαθητές και τις μαθήτριες, π.χ. στο πλαίσιο εργασίας για το σπίτι που αφορά αμφιλεγόμενο ζήτημα, οι μαθητές/τριες θα μπορούσαν να πάρουν συνέντευξη από μέλη της οικογένειάς τους σχετικά με τις στάσεις και τις εμπειρίες τους. Εναλλακτικά θα μπορούσε να διοργανωθεί ένα «απόγευμα διευκόλυνσης του διαλόγου», στο οποίο του οποίου οι μαθητές/τριες θα μπορούν να θέτουν προς συζήτηση θέματα που αφορούν συγκεκριμένο αμφιλεγόμενο ζήτημα και οι ενήλικες θα έχουν τον ρόλο των ακροατών, εκφράζοντας τις ελπίδες και τους προβληματισμούς τους για τα παιδιά τους.
- ▶ Η συμβολή τους στη διδακτική διαδικασία, π.χ. μέσω της πραγμάτευσης αμφιλεγόμενων ζητημάτων από γονείς που διαθέτουν επαγγελματική πείρα σε συγκεκριμένο τομέα (π.χ. επαγγελματίες του τομέα της υγείας ή νομικοί) και συμμετέχουν σε ανάλογες δραστηριότητες ως επισκέπτες/τριες.

” Σε ποιον βαθμό προσπαθείτε να πείσετε τους γονείς να συμμετέχουν στη ζωή του σχολείου σας; Τι μεθόδους χρησιμοποιείτε;

Πόσο σημαντική θεωρείτε την προσπάθεια να πείσετε τους γονείς να συμμετέχουν στην σχολική καθημερινότητα; Γιατί; Ποιον σκοπό θεωρείτε ότι εξυπηρετεί η συμμετοχή τους;

Πώς πρέπει να παρουσιάσετε στους γονείς την προσέγγισή σας όσον αφορά τη συζήτηση των αμφιλεγόμενων θεμάτων;

Καθώς πολλά αμφιλεγόμενα ζητήματα προκύπτουν απροσδόκητα, η εκ των προτέρων γνωστοποίηση στους γονείς της προσέγγισής σας σχετικά με τη συζήτηση τέτοιων θεμάτων θα αύξανε τον βαθμό ετοιμότητας αμφοτέρων για την αντιμετώπισή τους όποτε προκύπτουν. Η εν λόγω γνωστοποίηση μπορεί να συνίσταται σε μια συνοπτική δήλωση που θα παρουσιάζει τις βασικές αρχές της προσέγγισής σας και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των κύριων αμφιλεγόμενων ζητημάτων που διδάσκονται. Αν είναι απαραίτητο, θα μπορούσε να εμπλουτιστεί από μερικές σύντομες πληροφορίες σχετικά με την αντιμετώπιση που επιφυλάσσει στα αμφιλεγόμενα ζητήματα το πρόγραμμα μαθημάτων, τα μαθησιακά οφέλη που συνεπάγεται η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων για τα παιδιά τους, καθώς και τα οφέλη για την εξωσχολική τους ζωή.

Θετικό αντίκτυπο θα είχε επίσης η ενημέρωση των γονέων για τις συναφείς πολιτικές του σχολείου και τον τρόπο με τον οποίο αυτές συνδέονται με τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, π.χ. τις πολιτικές σε θέματα συμπεριφοράς, καταπολέμησης του εκφοβισμού και των διακρίσεων και προώθησης της ισότητας των φύλων.

Διδάσκοντας αμφιλεγόμενα ζητήματα: κατευθυντήριες γραμμές για τους γονείς

Ακολουθεί ένα παράδειγμα κατευθυντήριων γραμμών που σκοπό έχουν να διαβεβαιώσουν τους γονείς ότι οι διδάσκοντες/ουσες θα τηρήσουν ισορροπημένη προσέγγιση όσον αφορά τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Οι διδάσκοντες/ουσες στο σχολείο μας:

- ▶ διευκολύνουν τη συζήτηση και την αντιπαράθεση απόψεων, την οποία προκρίνουν έναντι της από καθεδράς διαπραγμάτευσης του εκάστοτε θέματος.

Οι διδάσκοντες/ουσες στο σχολείο μας:

- ▶ δεν παρουσιάζουν τις απόψεις τους ως τεκμηριωμένες αλήθειες στους μαθητές και τις μαθήτριες.
- ▶ δεν αποκαλύπτουν την προσωπική τους άποψη επί των απόψεων τρίτων.
- ▶ δεν παρουσιάζουν πληροφορίες ως γνώμες και όχι ως αδιαμφισβήτητα γεγονότα.¹⁷

” Αναφερθήκατε στη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων επ’ ευκαιρία κάποιας πρόσφατης επικοινωνίας με τους γονείς; Πόσο σημαντικό νομίζετε ότι είναι να το κάνετε αυτό;

Περιπτωσιολογική μελέτη: σχολείο σε αστική περιοχή, Ιρλανδία

Πρόκειται για ένα μεγάλο, χαρακτηριζόμενο από εθνοτική ποικιλομορφία σχολείο σε αστική περιοχή. Στη δήλωση αποστολής του το σχολείο αυτοδεσμεύεται στον εορτασμό των διαφορετικών εκφάνσεων της ποικιλομορφίας. Στο πλαίσιο εορτασμού του σεξουαλικού προσανατολισμού το σχολείο προγραμματίσει μια εβδομάδα εκδηλώσεων αφιερωμένη στα ΛΟΑΔ άτομα, την οποία διοργάνωσε το μαθητικό συμβούλιο. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας πραγματοποιήθηκαν διάφορες δραστηριότητες, οι οποίες περιλάμβαναν ομιλίες από προσκεκλημένους ομιλητές/τριες, έκθεση «σέλφι» φωτογραφιών με θέμα τα ΛΟΑΔ άτομα και εκδήλωση για την καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού. Η σημαία των ΛΟΑΔ υψώθηκε κατά την έναρξη της εβδομάδας από τον Υπουργό Υγείας και το γεγονός έλαβε δημοσιότητα στον εθνικό τύπο.

Μία ομάδα γονέων από την ανατολική Ευρώπη, στο σύνολό τους μέλη συγκεκριμένου δόγματος, εξέφρασε τους προβληματισμούς της στον πάστορά τους, ο οποίος, μαζί με επικεφαλής άλλων δογμάτων της κοινότητας, απηύθυνε επιστολή διαμαρτυρίας στο διευθυντικό συμβούλιο (Board of Management) και τον διευθυντή (Patron) του σχολείου. Οι γονείς συλλογικά απέσυραν τα παιδιά τους από το σχολείο για το υπόλοιπο της εβδομάδας. Το σχολείο ανταποκρίθηκε απευθύνοντας απαντητική επιστολή προς τους εκκλησιαστικούς ηγέτες, με την οποία εξηγούσε το σκεπτικό της εβδομάδας εκδηλώσεων. Η ίδια επιστολή κοινοποιήθηκε επίσης στις οικογένειες που προέβησαν στο συγκεκριμένο διάβημα, με την επισήμανση ότι το σχολείο σέβεται την απόφασή τους και πρόσθετες διευκρινίσεις σχετικά με τον σκοπό της εβδομάδας εκδηλώσεων. Καίτοι ακόμη δυσαρεστημένοι με το γεγονός ότι τα παιδιά τους κλήθηκαν να συμμετάσχουν σε μια τέτοια εκδήλωση, οι γονείς, έχοντας την ευκαιρία να δουν την όλη κατάσταση από την πλευρά του σχολείου, δεν προέβησαν σε οποιαδήποτε περαιτέρω ενέργεια. Η εβδομάδα στέφθηκε με επιτυχία και αποτελεί πλέον καθιερωμένο στοιχείο του ακαδημαϊκού ημερολογίου.¹⁸

Πώς να ξεκινήσετε

Αν ενδιαφέρεστε να διευρύνετε τη συμμετοχή των γονέων στη σχολική ζωή, μια καλή αφετηρία θα ήταν η διοργάνωση ορισμένων δωρεάν συνεδριών κατάρτισης για γονείς προσφύγων ή παιδιών που ανήκουν σε μειονότητες, καθώς και για τους γονείς των παιδιών που μόλις εγγράφονται στο σχολείο. Επιλέξτε κάποια χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια της εβδομάδας που θα εξυπηρετεί την πλειονότητα των ενδιαφερομένων. Θέματα των συνεδριών κατάρτισης θα μπορούσαν να αποτελέσουν η γλωσσική επάρκεια, το εκπαιδευτικό σύστημα, η ισότητα των φύλων, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των γονέων και οι σχολικές πολιτικές και πρακτικές.

¹⁷ http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/CCEA_Controversial_Issues.pdf.

¹⁸ Προσωπική επικοινωνία με την Mary Gannon.

Κεφάλαιο 8

Διαχείριση κινδύνων

Κάθε μάθημα που διδάσκεται σε ένα σχολείο είναι σκόπιμο να ενέχει κάποιον βαθμό ανάληψης κινδύνων –διαφορετικά τα πάντα θα παρέμεναν στάσιμα. Ως διαχείριση κινδύνων νοείται ο εντοπισμός και η αξιολόγηση πιθανών κινδύνων και, εν συνεχεία, η απόκριση σε αυτούς. Οι κίνδυνοι κατατάσσονται σε διάφορες κατηγορίες. Όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, αναφέρονται, ενδεικτικά, οι εξής: αντίκτυπος στους μαθητές και τις μαθήτριες και στη μαθητική συμπεριφορά, αντιδράσεις των γονέων, στάσεις της τοπικής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των μη θρησκευτικών και των θρησκευτικών οργανώσεων, καθώς και ανταπόκριση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Το ενδεχόμενο διαμαρτυριών των γονέων, αρνητικής δημοσιότητας στον Τύπο ή παρεμβάσεων της τοπικής κοινότητας ή θρησκευτικών ηγεσιών είναι πάντοτε πιθανό. Ως εκ τούτου, η αποτελεσματική διαχείριση κινδύνων αποτελεί μια σημαντική πτυχή του της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε το ρόλο της διαχείρισης κινδύνων με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Τι αφορά η διαχείριση κινδύνων;

Η διαχείριση κινδύνων περιλαμβάνει δύο παραμέτρους. Η πρώτη είναι ο μετριασμός του κινδύνου, ήτοι η λήψη μέτρων για τη μείωση της πιθανότητας εμφάνισης του κινδύνου, καθώς και του μετριασμού των επιπτώσεων σε περίπτωση εμφάνισης του κινδύνου. Η δεύτερη είναι η διαχείριση κρίσεων, η οποία περιλαμβάνει τη λήψη μέτρων έκτακτης ανάγκης για την αποτροπή ήδη προκύψαντος κινδύνου. Θα εξετάσουμε την κάθε παράμετρο ξεχωριστά.

Πώς μπορείτε να μετριάσετε κινδύνους που συνδέονται με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Πολλοί από τους κινδύνους που συνδέονται με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων προκύπτουν από την σύγχυση ή την έλλειψη κατανόησης σχετικά με τους στόχους του προγράμματος μαθημάτων σε αυτόν τον τομέα. Ο κίνδυνος της προσβολής ευαισθησιών λόγω παρεξηγήσεων ελαττώνεται σημαντικά όταν υπάρχει σαφές και κατανοητό από όλους σκεπτικό όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Αυτό μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Αναφέρονται, ενδεικτικά, οι ακόλουθοι:

- ▶ Διασφάλιση της συνέπειας στην διδασκαλία και τη μάθηση που αφορούν αμφιλεγόμενα ζητήματα, π.χ. μέσω συνεργατικής διδασκαλίας ή κατευθυντήριων γραμμών για το προσωπικό
- ▶ Ενημέρωση των γονέων σχετικά με τη φιλοσοφία του σχολείου όσον αφορά τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, για παράδειγμα μέσω κατευθυντήριων γραμμών για τους γονείς
- ▶ Γνωστοποίηση των θεμελιωδών αξιών του σχολείου, για παράδειγμα μέσω της δήλωσης αποστολής ή της δήλωσης αξιών του σχολείου
- ▶ Καθιέρωση προσέγγισης ανοικτού πνεύματος, για παράδειγμα παρέχοντας στους μαθητές και τις μαθήτριες ευκαιρίες αξιολόγησης της διδασκαλίας και της μάθησης, στους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες ευκαιρίες συζήτησης των προβληματισμών τους και στους γονείς ευκαιρίες διατύπωσης των δικών τους προβληματισμών
- ▶ Διασφάλιση σαφήνειας στην επικοινωνία, για παράδειγμα στις οδηγίες σχετικά με τις εργασίες που ανατίθενται για το σπίτι
- ▶ Κατάρτιση πρωτόκολλων για δραστηριότητες που αφορούν αμφιλεγόμενα ζητήματα, για παράδειγμα για επισκέψεις ομιλητών, όπως πολιτικοί, θρησκευτικοί ή κοινοτικοί ηγέτες και ηγέτιδες.

” Μεταξύ των διάφορων μέτρων πρόληψης που μπορεί να λάβει ένα σχολείο για να μετριάσει τους κινδύνους που συνδέονται με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων, ποιο θα λέγατε ότι είναι το πιο σημαντικό; Γιατί;

Τί είδους μέτρα έκτακτης ανάγκης είναι σκόπιμο να εφαρμόζονται;

Ένα προσβάσιμο σύστημα υποστήριξης των μαθητών/τριών, καθώς και η ύπαρξη σαφών πολιτικών για ζητήματα όπως είναι ο σχολικός εκφοβισμός, οι διακρίσεις και η προστασία των παιδιών, αποτελούν χρήσιμα μέτρα έκτακτης ανάγκης για την επίλυση προβλημάτων που σχετίζονται με την ευημερία και τη συμπεριφορά των μαθητών/τριών.

Η ύπαρξη πρόσφορης διαδικασίας εξέτασης παραπόνων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διαχείριση των ανησυχιών των γονέων και των παραπόνων που αφορούν αμφιλεγόμενα ζητήματα. Και τούτο διότι η διαδικασία αυτή διασφαλίζει, στο μέτρο του δυνατού, την ταχεία και άτυπη επίλυση των προβλημάτων, καθώς και την αποτροπή της κλιμάκωσής τους. Πρέπει να εφαρμόζονται σαφείς διαδικασίες σχετικά με την υποβολή και την καταχώριση αιτήσεων και παραπόνων, καθώς και αποτελεσματικός μηχανισμός παραπομπής στο αρμόδιο για τον χειρισμό τους μέλος του προσωπικού.

Ωστόσο, πάντοτε ελλοχεύει ο κίνδυνος «εξάπλωσης» μιας διαφωνίας πέραν των ορίων του σχολείου. Η αρνητική κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορεί να προκαλέσει σοβαρή ζημία στη φήμη ενός σχολείου. Εάν υπάρχει κίνδυνος να συμβεί κάτι τέτοιο, απαιτείται άμεση αντίδραση. Για τον σκοπό αυτόν, κρίνεται σκόπιμο η πολιτική του σχολείου για την αντιμετώπιση κρίσιμων περιστατικών να διαλαμβάνει και για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα. Η ύπαρξη συμπεφωνημένης φιλοσοφίας για τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων και εγγράφων υποστήριξης, π.χ. κατευθυντήριων αρχών και πρωτοκόλλων, μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη εάν χρειαστεί να δοθούν συνεντεύξεις, να πραγματοποιηθούν ενημερώσεις ή να συνταχθούν δελτία Τύπου.

Εξάλλου, υπάρχει μια δεύτερη κατηγορία κινδύνων που πρέπει να συνεκτιμώνται οσάκις το σχολείο ή παράμετροι της λειτουργίας του σχολείου είναι πιθανό να ελκύσουν αρνητική δημοσιότητα. Πρόκειται για τον πιθανό αντίκτυπο γεγονότων ή διαφωνιών που προκύπτουν εκτός του σχολείου, π.χ. πολιτικών εκστρατειών που στοχοποιούν συγκεκριμένη μειονοτική ομάδα ή της καθ' οιονδήποτε τρόπο δαιμονοποίησης τμημάτων της τοπικής κοινότητας. Σε ανάλογες καταστάσεις ενδέχεται να απαιτηθεί η λήψη μέτρων αποτροπής των αρνητικών επιπτώσεων της δημοσιότητας στις σχέσεις εντός και εκτός του σχολείου. Για το θέμα είναι επίσης σκόπιμο να διαλαμβάνει η γενική πολιτική του σχολείου για την αντιμετώπιση κρίσιμων περιστατικών.

Περιπτωσιολογική μελέτη: Μπρίστολ, Αγγλία, Ηνωμένο Βασίλειο

Στην πόλη Μπρίστολ υπάρχει ένα μικτό δευτεροβάθμιο σχολείο που χαρακτηρίζεται από την ευρεία πολιτισμική ποικιλομορφία των μαθητών του, ηλικίας από 11 έως 16 ετών, οι οποίοι προέρχονται από πάνω από 40 εθνικότητες, συμπεριλαμβανομένου ενός σημαντικού αριθμού παιδιών σομαλικής καταγωγής. Δεκατρείς άντρες από τη σομαλική κοινότητα καταδικάστηκαν για αδικήματα που αφορούσαν εκμετάλλευση ανήλικων λευκών κοριτσιών, σύμφωνα με αστυνομική έρευνα που διεξήχθη στο Μπρίστολ. Η διευθύντρια ενημερώθηκε για τις εξελίξεις λίγο προτού τα νέα μεταδοθούν από τα τοπικά και εθνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Επιμένοντας στην επιδίωξη των σκοπών του σχολείου, ως ενός λίκνου πολιτισμικής ποικιλομορφίας και φροντίδας όπου «εκτιμώνται η ταυτότητα και οι δυνατότητες όλων», η διευθύντρια έλαβε μέτρα για να μετριάσει τον αρνητικό αντίκτυπο που η επικείμενη θύελλα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναμενόταν να έχει στο σχολείο, τους μαθητές και τις μαθήτριές του και τις κοινότητες που αυτό υπηρετεί. Φοβόταν ιδιαίτερα το ενδεχόμενο βίαιων αντιδράσεων σε βάρος της σομαλικής κοινότητας και των Σομαλών μαθητών/τριών του σχολείου.

Προέβη, μεταξύ άλλων, στη λήψη των ακόλουθων μέτρων:

- ▶ τη σύνταξη δελτίου Τύπου που διαβεβαίωνε την τοπική κοινότητα ότι το σχολείο λαμβάνει σοβαρά υπόψη την ασφάλεια των μαθητών/τριών και συνεργάζεται ήδη με τις αρμόδιες αρχές για να διασφαλίσει ότι οι μαθητές/τριες γνωρίζουν πώς να προστατεύουν τους εαυτούς τους και να αναφέρουν τυχόν περιστατικά που εγείρουν ανησυχία·
- ▶ τη συνεργασία με τα τοπικά μέσα –μέσω συνεντεύξεων σε τηλεόραση, ραδιόφωνο και εφημερίδες– με σκοπό να επισημάνει τα θετικά μέτρα που εφαρμόζονται για την προώθηση της αρμονικής συνύπαρξης μαθητών/τριών με διαφορετικό υπόβαθρο στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας·
- ▶ την πρόσκληση προς τους γονείς ή τα μέλη της κοινότητας που είχαν τυχόν ανησυχίες να επικοινωνήσουν με το σχολείο χωρίς δισταγμό·
- ▶ τη σύγκληση έκτακτης συνέλευσης όλων των μελών της σχολικής κοινότητας προκειμένου οι μαθητές/τριες να ενημερωθούν για το ενδεχόμενο βίαιων αντιδράσεων σε βάρος των Σομαλών μαθητών/τριών στην περιοχή και να τονιστεί η ανάγκη υποστήριξης όλων των μαθητών/τριών εκ μέρους όλων, εντός και εκτός του σχολείου·

- ▶ τη συνάντηση και τη διαβούλευση με την ηγεσία της σομαλικής κοινότητας για την από κοινού λήψη μέτρων, με έμφαση στις σχολικές πολιτικές για την προώθηση της ισότητας και της ποικιλομορφίας;
- ▶ την επανεξέταση των μέτρων προστασίας της πολιτισμικής ταυτότητας και προώθησης της ποικιλομορφίας στο πλαίσιο του προγράμματος μαθημάτων.

Τα μέτρα αυτά περιόρισαν τη δυναμική της επαπειλούμενης κρίσης, ύστερα δε από μερικές ημέρες η ένταση των δημοσιευμάτων υποχώρησε. Το σχολείο συνέχισε να λειτουργεί κανονικά καθ' όλη την διάρκεια της έκτακτης αυτής κατάστασης, ενώ όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών/τριών που ανήκαν στη σομαλική κοινότητα, εξακολούθησαν να νιώθουν ασφαλείς σε αυτό.¹⁹

” Πώς θα αξιολογούσατε την αποτελεσματικότητα της υπάρχουσας διαδικασίας του σχολείου σας για την διαχείριση των παραπόνων; Υπάρχουν τυχόν πτυχές που επιδέχονται βελτίωση; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Πώς διαχειρίζεστε τα σχόλια στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;

Δοθείσης της φύσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, το σχολείο αναμένεται να γίνεται στόχος επικριτικών σχολίων από καιρού εις καιρόν. Μόνο όταν οι επικρίσεις γίνονται επίμονες και διαρκείς είναι πιθανό να χρειαστεί να αντιδράσετε. Απαιτείται επαγγελματική ευθυκρισία για να αποφασίσετε τότε και πώς να το κάνετε. Υπάρχει πάντα η πιθανότητα να επιδεινώσετε την κατάσταση, γνωστοποιώντας τις απόψεις σας σε ένα ευρύτερο κοινό. Όταν τα σχόλια είναι μεν επικριτικά αλλά όχι προσβλητικά προς το πρόσωπό σας, μπορείτε να προσκαλέσετε το άτομο που τα διατύπωσε να συζητήσει τις ανησυχίες του μαζί σας στο σχολείο ή να του προτείνετε να ακολουθήσει την τυπική διαδικασία του σχολείου για την υποβολή παραπόνων. Ωστόσο, αν τα δημοσιεύματα γίνουν συκοφαντικά, απειλητικά ή ρατσιστικά, είναι ενδεχομένως ορθότερο να αναζητήσετε νομική συμβουλή ή να επικοινωνήσετε με την αρμόδια δημόσια αρχή ή με την αστυνομία.

” Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντική είναι η πιθανότητα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να βλάψουν το σχολείο; Είναι κάτι το οποίο σας απασχολεί στο σχολείο σας; Αν ναι, γιατί;

Πώς να ξεκινήσετε

Αν ενδιαφέρεστε να μετριάσετε κάποιους από τους κινδύνους που συνδέονται με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο σας, μια καλή αφετηρία θα ήταν η διενέργεια μιας απλής αξιολόγησης των κινδύνων στην ευρύτερη περιοχή. Πρώτα εντοπίστε τους βασικούς κινδύνους. Έπειτα, αξιολογήστε κάθε επιμέρους παράγοντα με γνώμονα το δυνητικό του αντίκτυπο και την πιθανότητα εμφάνισής του ως «υψηλού», «μέτριου», ή «χαμηλού» κινδύνου.

Εναλλακτικά, βαθμολογήστε κάθε παράγοντα κινδύνου από το 0 έως το 5. Όταν η βαθμολόγησή τους ολοκληρωθεί, θα έχετε μια καλή συνολική επισκόπηση των επιπέδων κινδύνου, την οποία μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ως οδηγό για μελλοντικές βελτιώσεις των μέτρων που εφαρμόζετε. Μπορείτε να υλοποιήσετε τη δραστηριότητα αυτοί μόνοι σας, όμως ο αντίκτυπος θα είναι ενδεχομένως μεγαλύτερος αν την υλοποιήσετε της αναλάβει η διευθυντική ομάδα ως σύνολο.

¹⁹ Προσωπική επικοινωνία.

Κεφάλαιο 9

Εξέλιξη του προσωπικού και κατάρτιση

Η αμφισβήτηση είναι ένα αναπόφευκτο και ολοένα πιο έντονο χαρακτηριστικό της σχολικής ζωής στην Ευρώπη. Παρ' όλα αυτά ελάχιστοι/ες διευθυντές/τριες σχολείων, μέλη του διευθυντικού προσωπικού ή διδάσκοντες/ουσες στις ευρωπαϊκές χώρες λαμβάνουν κάποια επίσημη κατάρτιση όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Τα προγράμματα κατάρτισης των διδασκόντων πριν από την έναρξη και κατά τη διάρκεια του υπηρεσιακού τους βίου σπάνια τους προετοιμάζουν – αν τους/τις προετοιμάζουν – για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων. Ομοίως, τα προγράμματα κατάρτισης μελλοντικών διευθυντών/τριών σχολείων και διευθυντικών στελεχών σπανίως διαλαμβάνουν για το πρόβλημα αυτό. Ως εκ τούτου, η παροχή ευκαιριών συνεχούς επαγγελματικής εξέλιξης είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Στην παρούσα ενότητα θα κληθείτε να αναλογιστείτε τον ρόλο της εξέλιξης του προσωπικού και της κατάρτισης με στόχο την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Τι είδους επαγγελματική εξέλιξη;

Οι δραστηριότητες επαγγελματικής εξέλιξης όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα ζητήματα κατατάσσονται σε αρκετές ευρείες κατηγορίες με βάση τους στόχους της εκάστοτε δραστηριότητας και τα πρόσωπα στα οποία αφορά. Ενδεικτικά, οι εν λόγω δραστηριότητες επικεντρώνονται στις ακόλουθες θεματικές:

- ▶ ορθή κατανόηση του σκεπτικού που διέπει τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων – όλο το προσωπικό·
- ▶ καλύτερη κατανόηση συγκεκριμένων ζητημάτων, όπως είναι, π.χ., το Ολοκαύτωμα – επιλογή κατάλληλων διδασκόντων, οι οποίοι/ες να έχουν συναφές αντικείμενο·
- ▶ απόκτηση διδακτικών δεξιοτήτων και επάρκειας όσον αφορά τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων – αφορά όλο το προσωπικό·
- ▶ απόκτηση των διαχειριστικών δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη χάραξη και την υλοποίηση πολιτικής όσον αφορά τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων – διευθυντές/τριες σχολείων και διευθυντικά στελέχη.

” Στο βαθμό που γνωρίζετε, υπάρχει κάποιο μέλος του προσωπικού του σχολείου σας που έχει λάβει κάποια τυπική κατάρτιση όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Αν ναι, τι είδους κατάρτιση και με ποια αποτελέσματα;

Τι είδους μεθόδους κατάρτισης μπορείτε να χρησιμοποιήσετε;

Καίτοι η παρακολούθηση εξωτερικών προγραμμάτων είναι ενδεχομένως προσφορότερη για την ατομική κατάρτιση σε συγκεκριμένα ζητήματα, όπως η σεξουαλική εκπαίδευση, εντούτοις οι μέθοδοι ενθάρρυνσης του διαλόγου και ανταλλαγής εμπειριών είναι πιο αποτελεσματικές για την παροχή κινήτρων στο προσωπικό και για την ανάπτυξη εμπειρογνομosύνης όσον αφορά τη συνολική διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο.

Καίριας σημασίας συναφώς είναι η ανάγκη να καθιερωθεί ένα σύστημα υποστήριξης της διδασκαλίας και της διαχείρισης αμφιλεγόμενων ζητημάτων από ομότιμους/ες. Στο πλαίσιο αυτό, πολλές από τις συνήθεις μεθόδους που χρησιμοποιούνται στον τομέα της επαγγελματικής εξέλιξης εφαρμόζονται και στον τομέα της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Εξέλιξη προσωπικού: ενδεικτικές μέθοδοι κατάρτισης

- ▶ Παρακολούθηση εργασίας: παρακολούθηση της διδασκαλίας συγκεκριμένου ζητήματος ή εν γένει αμφιλεγόμενων ζητημάτων από κάποιο/α συνάδελφο
- ▶ Καθοδήγηση – τακτικές συναντήσεις με κάποιο/α έμπειρο/η συνάδελφο προκειμένου να συζητηθεί η προσωπική πρόοδος όσον αφορά τη διδασκαλία συγκεκριμένων ζητημάτων, να αποκτηθούν νέες ιδέες κ.λπ
- ▶ Σχεδιασμός κοινών μαθημάτων – συνεργασία για τη διδασκαλία του ίδιου αμφιλεγόμενου ζητήματος
- ▶ Ομάδες έρευνας – πραγματοποίηση εβδομαδιαίων συναντήσεων προκειμένου να συζητηθούν διδακτικές μέθοδοι που έχουν χρησιμοποιηθεί σε ατομικό επίπεδο
- ▶ Ομαδική διδασκαλία – συνεργασία με κάποιο/α συνάδελφο για τη συνδιδασκαλία συγκεκριμένου ζητήματος στην τάξη
- ▶ Εξωτερικά συνέδρια και μαθήματα – τα οποία αφορούν συγκεκριμένα ζητήματα ή τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων εν γένει
- ▶ Επαγγελματικός διάλογος – συζήτηση πρακτικών θεμάτων διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων με κάποιο/α προϊστάμενο/η στο πλαίσιο της διαδικασίας διαχείρισης των επιδόσεων
- ▶ Συνεργασία με εξωτερικά δίκτυα, ομάδων ή έργων επαγγελματικής εξέλιξης – παροχή ευκαιριών επαγγελματικής εξέλιξης όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων
- ▶ Επαγγελματικό προσωπικό υψηλής ειδίκευσης – Προσωπικό ειδικευμένο στη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων επιφορτίζεται με την κατάρτιση συναδέλφων ανά τμήμα, τομέα ή σχολικό έτος

” Ποια από τις μεθόδους κατάρτισης που χρησιμοποιούνται για την επαγγελματική εξέλιξη στο σχολείο σας πιστεύετε ότι θα απέδιδε εξίσου καλά όσον αφορά την εξέλιξη του προσωπικού στη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;

Πώς επιλέγετε την πιο κατάλληλη μέθοδο κατάρτισης για το προσωπικό:

Κατά την επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου κατάρτισης για το προσωπικό πρέπει να λαμβάνονται υπόψη πολλοί παράγοντες. Ένας από αυτούς είναι οι δεξιότητες που το προσωπικό ήδη κατέχει, συμπεριλαμβανομένων των δεξιοτήτων των σχολικών διευθυντών/τριών και των λοιπών διευθυντικών στελεχών. Άλλοι τέτοιοι παράγοντες είναι ο τομέας της πρακτικής που επιθυμείτε να ενισχύσετε, τα προσωπικά ενδιαφέροντα και τα σχέδια επαγγελματικής σταδιοδρομίας των ενδιαφερομένων και οι τυχόν συναφείς κυβερνητικές εντολές ή οι συναφείς κατευθυντήριες γραμμές. Ενδέχεται επίσης να κατευθυνθείτε από προτεραιότητες που έχουν προκύψει στο πλαίσιο κάποιας διαδικασίας αξιολόγησης κινδύνων στον συγκεκριμένο τομέα.

Μεταξύ των μεθόδων τεκμηρίωσης των αναγκών κατάρτισης του προσωπικού περιλαμβάνονται οι εξής:

- ▶ κατάλογοι ελέγχου για αυτοαξιολόγηση
- ▶ ερωτηματολόγια
- ▶ ατομικές αιτήσεις
- ▶ συζήτηση με τους/τις άμεσους προϊσταμένους/ες
- ▶ επίσημες συνεντεύξεις αξιολόγησης ή διαχείρισης επιδόσεων

Οποιαδήποτε μέθοδος και αν επιλεγεί, το ζητούμενο για τους διδάσκοντες και τις διδάσκουσες είναι η απόκτηση των σημαντικών δεξιοτήτων και της επάρκειας που απαιτείται για τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, για δε τα διευθυντικά στελέχη οι δεξιότητες και οι ικανότητες που απαιτούνται για τη διαχείρισή τους.

Αξιολογώντας τις ανάγκες κατάρτισης των διδασκόντων: ενδεικτικές δεξιότητες και ικανότητες

- ▶ Κατανόηση του σκεπτικού της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων
- ▶ Κατανόηση της έννοιας του αμφιλεγόμενου ζητήματος
- ▶ Προώθηση των βασικών αξιών
- ▶ Καθιέρωση βασικών κανόνων διεξαγωγής συζητήσεων
- ▶ Δημιουργία θετικού και ασφαλούς κλίματος εντός και εκτός της τάξης

- ▶ Επιλογή κατάλληλων εκπαιδευτικών και μαθησιακών στρατηγικών
- ▶ Αποφυγή μεροληψίας
- ▶ Συνειδητοποίηση μεροληπτικών στάσεων και αυθαίρετων εικασιών εκ μέρους του/της διδάσκοντα/ουσας και παράκαμψή τους
- ▶ Διευκόλυνση ανοιχτών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων επιχειρημάτων
- ▶ Προαγωγή της φωνής των μαθητών και των μαθητριών
- ▶ Διαχείριση των συναισθηματικών αντιδράσεων των μαθητών/τριών
- ▶ Απόκριση σε αδιάκριτες παρατηρήσεις
- ▶ Επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς και τους εκπροσώπους της κοινότητας

Περιπτωσιολογική μελέτη: Goethe Gymnasium, Sebnitz, Γερμανία

Το Goethe Gymnasium είναι ένα δευτεροβάθμιο σχολείο σε μία μικρή πόλη της νοτιοανατολικής Γερμανίας. Το ενδιαφέρον για την αντιπαράθεση επιχειρημάτων ως διδακτικής μεθόδου αυξήθηκε αφότου ένας από τους διδάσκοντες παρακολούθησε ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο για τη δημόσια αντιπαράθεση επιχειρημάτων το οποίο διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Hertie.

Η δημόσια αντιπαράθεση είναι μια επίσημη μορφή δημοκρατικής διαβούλευσης η οποία διεξάγεται από δύο ομάδες και υπόκειται σε αυστηρούς κανόνες. Βοηθάει τους μαθητές και τις μαθήτριες να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και να αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη σοβαρότητα τα αμφιλεγόμενα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα.

Με αφετηρία το αρχικό αυτό ενδιαφέρον, το σχολείο προσέφερε ένα σεμινάριο ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης στην ανοιχτή αντιπαράθεση επιχειρημάτων για ολόκληρο το προσωπικό, συμπεριλαμβανομένων των διδασκόντων τα μαθήματα της γερμανικής γλώσσας, των φυσικών επιστημών και της ιστορίας. Η μέθοδος άρχισε να εφαρμόζεται επισήμως στους μαθητές και τις μαθήτριες του έτους 9 (13-14 ετών), αν και ορισμένοι/ες διδάσκοντες/ουσες άρχισαν να εφαρμόζουν λιγότερο πολύπλοκες ασκήσεις ήδη στα έτη 7 και 8 (11-13 ετών). Έως το έτος 11 (15-16 ετών), η μέθοδος της ανοιχτής αντιπαράθεσης επιχειρημάτων χρησιμοποιείται συχνά σε όλα τα μαθήματα, ιδίως δε στις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες.²⁰

” Ποια νομίζετε ότι είναι τα δυνατά σημεία και οι αδυναμίες του διδακτικού προσωπικού του σχολείου σας κατά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο;

Κατά την άποψή σας, ποιες διαφορές παρουσιάζουν οι ανάγκες κατάρτισης των διευθυντών των σχολείων και των διευθυντικών στελεχών από εκείνες του διδακτικού προσωπικού όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων; Πώς νομίζετε ότι αυτές οι ανάγκες μπορούν να εξυπηρετηθούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο μέσω της κατάρτισης;

Πώς να ξεκινήσετε

Αν σας ενδιαφέρει η παροχή ευκαιριών επαγγελματικής εξέλιξης στον τομέα της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, μια καλή αφετηρία θα ήταν η υλοποίηση ορισμένων από τις δραστηριότητες κατάρτισης που εμπεριέχονται στο πακέτο κατάρτισης για διδάσκοντες του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλο “*Living with controversy*” («Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις»)²¹

Το πακέτο έχει τεθεί επιτυχώς σε πιλοτική λειτουργία από διδάσκοντες σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και περιέχει αναλυτικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων κατάρτισης για διδάσκοντες/ουσες, σχεδιασμένο για χρήση σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, όλα τα στάδια της εκπαίδευσης και όλους τους τύπους σχολείων. Τα πακέτο κατάρτισης περιλαμβάνει θέματα όπως: επίδραση των προσωπικών πεποιθήσεων των καθηγητών στη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, ορθή προσέγγιση των αντικρουόμενων απόψεων και ισχυρισμών αλήθειας, προστασία των ευαισθησιών των μαθητών/τριών, αποτροπή επικίνδυνων καταστάσεων και χειρισμός των ζητημάτων με ισορροπημένο τρόπο και χωρίς την ανάγκη αναλυτικών πληροφοριών υποβάθρου.

²⁰ Frank and Huddleston (2009), σελ. 58-59.

²¹ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

Προσάρτημα 1

Κατάλογος ελέγχου πιθανών μέτρων

Ο ακόλουθος κατάλογος παρουσιάζει μια σειρά από μέτρα που οι διευθυντές/τριες των σχολείων και οι διευθυντικές ομάδες μπορούν να λάβουν κατά την κατάρτιση στρατηγικής για τη διαχείριση της αντιπαράθεσης και τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο. Τα μέτρα σχεδιάστηκαν με γνώμονα τις εννέα ενότητες εργαλείων που προηγήθηκαν καθώς και τα ζητήματα και τα ερωτήματα που ανέκυψαν από αυτές. Η επιλογή των εφαρμοστέων μέτρων και η ιδιότητα του/της υπεύθυνου/ης για την επιλογή εξαρτώνται από το εκάστοτε σχολικό πλαίσιο. Κανένα σχολείο δεν είναι σε θέση να τα εφαρμόσει στο σύνολό τους. Προσφέρονται απλώς για να τροφοδοτήσουν τους σχετικούς προβληματισμούς και να συνδράμουν τη διαδικασία σχεδιασμού.

Κάθε μέτρο που περιέχεται στον κατάλογο ελέγχου συνοδεύεται από ορισμένες ερωτήσεις, ο στόχος των οποίων είναι να αποτελέσουν έναυσμα για δημιουργική σκέψη και συζήτηση σχετικά με τα διάφορα μέτρα, την αξιολόγηση του αντικτύπου τους και την εξέταση των τρόπων εφαρμογής τους.

1. Επανεξέταση κατευθυντήριων γραμμών και πολιτικών

Πιθανά μέτρα

- ▶ **Επανεξέταση συναφούς νομοθεσίας, δεσμευτικών κατευθυντήριων γραμμών και καθηκόντων – για παράδειγμα, σχετικά με τη φωνή των μαθητών και των μαθητριών, την κοινοτική συνοχή, τη σεξουαλική εκπαίδευση και την εκπαίδευση σχετικά με τις σχέσεις ή την πολιτική κατήχηση**
 - Πώς σχετίζονται με την διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
 - Την υποστηρίζουν ή συγκρούονται με αυτή;
 - Η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων διευκολύνει την εφαρμογή τους;
- ▶ **Έλεγχος των τρεχουσών σχολικών πολιτικών – για παράδειγμα, των πολιτικών για την ισότητα, την προστασία των παιδιών, την αποτροπή του σχολικού εκφοβισμού, ή τη συμπεριφορά εντός του σχολείου και την πειθαρχία**
 - Πώς σχετίζονται με την διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
 - Την υποστηρίζουν ή συγκρούονται με αυτή;
 - Η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων διευκολύνει την εφαρμογή τους;

2. Επανεξέταση της εφαρμοζόμενης πολιτικής και πρακτικής

Πιθανά μέτρα

- ▶ **Εντοπίστε ζητήματα που ήδη αξιολογούνται ως αμφιλεγόμενα στο σχολείο**
 - Ποια ζητήματα αναγνωρίζουν ως αμφιλεγόμενα οι διδάσκοντες/ουσες;
 - Σε ποια μαθήματα προκύπτουν;
 - Τι καθιστά αυτά τα ζητήματα αμφιλεγόμενα;
- ▶ **Συμβουλευτείτε τους/τις διδάσκοντες/ουσες για την εμπειρία τους στη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων**
 - Πόση αυτοπεποίθηση αισθάνονται οι διδάσκοντες/ουσες σχετικά με τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
 - Τι προβληματισμούς έχουν;
 - Τι είδους κατάρτιση ή υποστήριξη θεωρούν ότι χρειάζονται;
- ▶ **Ελέγξτε την τρέχουσα πρακτική σχετικά με τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε όλα τα μαθήματα**
 - Πώς διδάσκονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα;
 - Ποιες διδακτικές μέθοδοι και στρατηγικές χρησιμοποιούνται;
 - Πόση συνέπεια υφίσταται μεταξύ των μαθημάτων;

- ▶ **Συμβουλευτείτε τους μαθητές και τις μαθήτριες σχετικά με τις εμπειρίες τους σε αμφιλεγόμενα ζητήματα στο σχολείο**
 - Ποια ζητήματα αναγνωρίζουν οι μαθητές/τριες ως αμφιλεγόμενα;
 - Πόσο άνετα αισθάνονται συζητώντας για αυτά;
 - Πόσο αποτελεσματικές κρίνουν τις μεθόδους των διδασκόντων/ουσών;
 - Τι πιστεύουν οι μαθητές/τριες ότι αποκομίζουν από την συζήτηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- ▶ **Συμβουλευτείτε την ευρύτερη σχολική κοινότητα σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα στο σχολείο**
 - Ποια ζητήματα αναγνωρίζουν οι γονείς και άλλοι εμπλεκόμενοι ως αμφιλεγόμενα;
 - Τι είδους ανησυχίες έχουν σχετικά με την διδασκαλία τους στο σχολείο;
 - Πόσο ισότιμα θεωρούν ότι τα διαχειρίζεται το σχολείο;
- ▶ **Αποσαφηνίστε τις βασικές αξίες του σχολείου**
 - Ποιες είναι οι βασικές αξίες του σχολείου;
 - Υποστηρίζουν τη διδασκαλία σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ή την αντιστρατεύονται;
 - Πόσο κατανοητές είναι από τη σχολική κοινότητα;
 - Πώς θεμελιώνονται;
 - Παραπέμπουν ρητά στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα;
- ▶ **Συμβουλευτείτε καθηγητές/τριες, μαθητές/τριες και την ευρύτερη σχολική κοινότητα σχετικά με την ποιότητα του μαθησιακού περιβάλλοντος του σχολείου**
 - Πώς είναι η ατμόσφαιρα του σχολείου;
 - Πόσο καλές είναι οι σχέσεις μεταξύ των διάφορων ομάδων;
 - Αλληλοεπιδρούν;
 - Τα μέλη της σχολικής κοινότητας αισθάνονται ότι μπορούν να μιλήσουν ανοικτά για τις διαφορές τους;
 - Η πολυμορφία εκτιμάται ή αντιμετωπίζεται ως απειλή;
- ▶ **Συμβουλευτείτε τους μαθητές και τις μαθήτριες σχετικά με τις ευκαιρίες έκφρασης της φωνής των μαθητών και των μαθητριών στο σχολείο**
 - Αισθάνονται οι μαθητές/τριες ότι έχουν λόγο στη λειτουργία του σχολείου;
 - Αισθάνονται ότι οι απόψεις τους γίνονται σεβαστές;
 - Σε ποια είδη αποφάσεων συμμετέχουν;
 - Έχουν το δικό τους όργανο για την λήψη αποφάσεων;
 - Αισθάνονται ότι έχουν την δυνατότητα να κάνουν τη διαφορά στο σχολείο;

3. Χάραξη πολιτικής

Πιθανά μέτρα

- ▶ **Συνεργαστείτε με το προσωπικό προκειμένου να καταλήξετε σε κάποια συμφωνία σχετικά με το σκεπτικό που θα διέπει τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων**
 - Τι καθιστά ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο;
 - Γιατί πρέπει να διδάσκονται τα αμφιλεγόμενα ζητήματα;
 - Ποιος είναι ο ρόλος του/της διδάσκοντος/ουσας;
- ▶ **Συνεργαστείτε με τους επικεφαλής των επιμέρους μαθημάτων προκειμένου να καταρτίσετε κατάλογο παραδειγμάτων αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε κάθε μάθημα**
 - Πού υφίστανται συγκρούσεις απόψεων ή αξιών;
 - Που μπορούν να βρεθούν αποδείξεις ποικιλομορφίας – θρησκευτικής, πολιτισμικής, πολιτικής ή άλλου είδους;
 - Σε ποια ζητήματα είναι πιθανό να υπάρχουν ποικίλες απόψεις;
- ▶ **Συνεργαστείτε με τους επικεφαλής των τομέων ή κάθε έτους, τους/τις διδάσκοντες/ουσες και τους/τις μαθητές/τριες προκειμένου να καταρτίσετε αποτελεσματικές και συμμετοχικές διδακτικές και μαθησιακές προσεγγίσεις**
 - Ποιοι είναι οι διάφοροι ρόλοι που μπορούν να διαδραματίσουν οι διδάσκοντες/ουσες;

- Ποιες δεξιότητες χρειάζονται για να προκαλέσουν και να διαχειριστούν εποικοδομητικές συζητήσεις;
- Πώς μπορούν οι διδάσκοντες/ουσες να ενθαρρύνουν τους μαθητές και τις μαθήτριες να αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη κατανόηση τις απόψεις των άλλων;
- Πώς μπορούν να παρουσιάσουν διάφορα θέματα με ισορροπημένο τρόπο;
- Πώς μπορούν να αντιμετωπίσουν πολύπλοκα ζητήματα ή ζητήματα για τα οποία έχουν ελλιπείς γνώσεις;

► **Αναγνωρίστε τα μέσα εποπτείας της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα διάφορα μαθήματα**

- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα του διορισμού ενός ατόμου ως «συντονιστή/τρια» ή «καθοδηγητή/τρια»;
- Τι είδους δεξιότητες πρέπει να έχει ένα τέτοιο άτομο;
- Ποια καθήκοντα πρέπει να επιτελεί;
- Η ύπαρξη αρμόδιας ομάδας θα βελτιώνει την αποτελεσματικότητα της εποπτείας;
- Αν ναι, με ποια κριτήρια θα έπρεπε να επιλεγούν τα μέλη της ομάδας;
- Πώς θα έπρεπε να καταναμεηθούν οι αρμοδιότητες;

► **Επανεξετάστε τις διαδικασίες διαχείρισης κινδύνων**

- Σε ποιους τομείς είναι πιθανότερο το σχολείο να είναι πιο ευάλωτο;
- Μπορούν οι γονείς να ειδοποιηθούν άμεσα αν χρειαστεί;
- Τι διαδικασίες υπάρχουν για την αντιμετώπιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης;
- Εφαρμόζετε φιλική προς τα μέσα φιλοσοφία για τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- Ξέρει καθένας και καθεμία τι πρέπει να κάνει για να προστατέψει και να στηρίξει τους μαθητές και τις μαθήτριες σε περίπτωση εξωτερικού συμβάντος ή προβλήματος που μπορεί να έχει αντίκτυπο στη σχολική κοινότητα;

4. Σχεδιασμός δράσης

Πιθανά μέτρα

► **Εντοπίστε τα υφιστάμενα δυνατά σημεία στη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων**

- Ποια ορθή πρακτική ήδη εφαρμόζεται;
- Πώς μπορεί να καλλιεργηθεί περισσότερο;
- Τι είδους εμπειρογνωμοσύνη διαθέτει το προσωπικό;
- Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί;

► **Εντοπίστε τομείς που χρήζουν βελτίωσης**

- Πόσο υποστηρικτικό είναι το μαθησιακό περιβάλλον του σχολείου;
- Πώς εφαρμόζεται το πρόγραμμα μαθημάτων;
- Πόσο κατανοητό είναι το σκεπτικό της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- Πόσο αποτελεσματικές είναι οι παιδαγωγικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από το προσωπικό;
- Πόσο συνεκτική είναι η διδασκαλία των επιμέρους μαθημάτων;
- Πόσο αποτελεσματική είναι η φωνή των μαθητών και των μαθητριών;
- Είναι οι διαδικασίες διαχείρισης ρίσκου επαρκείς;
- Πόσο κατανοούν και στηρίζουν οι γονείς τη σχολική προσέγγιση στα αμφιλεγόμενα ζητήματα;
- Είναι η προσωπική καθοδήγηση ή/και υποστήριξη εύκολα προσβάσιμη αν την χρειαστούν διδάσκοντες/ουσες ή μαθητές/τριες;

► **Εντοπίστε τις ανάγκες κατάρτισης του προσωπικού**

- Πόσο καλά αντιλαμβάνονται οι διδάσκοντες/ουσες το σκεπτικό της διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων ζητημάτων;
- Πόσο άνετα νιώθουν με το ρόλο ή τους ρόλους τους στην τάξη;
- Πόσο ικανοί/ες είναι να διευκολύνουν τη διεξαγωγή μιας θέτοντας εύστοχες ερωτήσεις, διαχειριζόμενοι/ες τα συναισθήματα των μαθητών/τριών κ.λπ;

- Πόσο ικανοί/ες είναι στον εντοπισμό αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο μάθημά τους;
- Πόση αυτοπεποίθηση επιδεικνύουν κατά την αντιμετώπιση αντιπαραθέσεων εκτός τάξης, για παράδειγμα στους διαδρόμους ή στους χώρους παιχνιδιού;

▶ **Εντοπίστε τις ανάγκες πόρων**

- Τι είδους υλικό κατάρτισης απαιτείται;
- Υπάρχει κάποια ανάγκη εξωτερικής διευκόλυνσης ή υποστήριξης, π.χ. από τις τοπικές αρχές ή από δημόσιες υπηρεσίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, πανεπιστήμια ή άλλα σχολεία;

▶ **Καταρτίστε σχέδιο δράσης**

- Τι είδους αποτελέσματα επιθυμείτε;
- Τι μεθόδους θα χρησιμοποιήσετε;
- Ποιο είναι το χρονοδιάγραμμα για την ολοκλήρωση της δράσης;
- Ποιοι είναι οι άνθρωποι κλειδιά που θα εμπλακούν και ποιοι θα είναι οι ρόλοι που θα αναλάβουν;

5. Εποπτεία και αξιολόγηση

Πιθανά μέτρα

▶ **Εντοπίστε τα κριτήρια επιτυχίας**

- Πώς θα ξέρετε αν τα σχέδιά σας για τη διαχείριση αμφιλεγόμενων ζητημάτων βαίνουν καλώς;
- Τι είδους αποτελέσματα προσδοκάτε; Για παράδειγμα, μεγαλύτερη συνέπεια στη διδασκαλία και τη μάθηση, ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των διδασκόντων/ουσών, βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των διάφορων ομάδων, μεγαλύτερη χειραφέτηση;

▶ **Καθιερώστε διαδικασίες εποπτείας, αξιολόγησης και επανεξέτασης**

- Πώς θα ελέγχετε την πρόοδο;
- Τι μεθόδους θα χρησιμοποιήσετε; Για παράδειγμα, ερωτηματολόγια για μαθητές/τριες ή/και διδάσκοντες/ουσες, ομάδες εστίασης, παρακολουθήσεις μαθημάτων;

▶ **Εντοπίστε τι είδους στοιχεία θα συλλέγονται, πότε και από ποιόν/α**

- Τι είδους στοιχεία καταδείξουν την αποτελεσματικότητα της προσέγγισής σας; Για παράδειγμα, τα επίπεδα ικανοποίησης των μαθητών/τριών ή/και των καθηγητών/τριών, μια πιο δεκτική ατμόσφαιρα, καλύτερες βαθμολογίες στις δοκιμασίες ή τις εξετάσεις

▶ **Διασφαλίστε ότι το προσωπικό λαμβάνει τακτικά ανατροφοδότηση σχετικά με την πρόοδό του**

- Τι είδους ανατροφοδότηση θα παρέχεται στο προσωπικό και σε τι μορφή; Για παράδειγμα, προφορικές εκθέσεις από τη διεύθυνση στο πλαίσιο των συνεδριάσεων των μελών του προσωπικού, εκθέσεις από τους επικεφαλής των επιμέρους μαθημάτων;

Προσάρτημα 2

Διαχείριση της αντιπαράθεσης: συνέπειες για τους σχολικούς διευθυντές και τα διευθυντικά στελέχη - Διερευνητική μελέτη

Εισαγωγή

Σκοπός

Σε μία Ευρώπη με ταχείες μετακινήσεις πληθυσμών και αυξανόμενη ποικιλομορφία, ο τρόπος με τον οποίο τα σχολεία διαχειρίζονται τις αντιπαραθέσεις και τα αμφιλεγόμενα ζητήματα είναι πιο σημαντικός από ποτέ.

Η ίδια η έννοια του αμφιλεγόμενου ζητήματος στο πλαίσιο του σχολείου ποικίλλει από χώρα σε χώρα και αλλάζει με τη πάροδο του χρόνου. Μεταξύ των τυπικών παραδειγμάτων αμφιλεγόμενων ζητημάτων στην Ευρώπη σήμερα περιλαμβάνονται τα εξής: η μετανάστευση, οι πρόσφυγες, το φύλο και η σεξουαλικότητα – ιδίως τα δικαιώματα των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφισεξουαλικών και των διεμφυλικών ατόμων–, ο θρησκευτικός ενδυματολογικός κώδικας και τα θρησκευτικά σύμβολα στη δημόσια ζωή, ο εξτρεμισμός και οι στρατηγικές καταπολέμησης της τρομοκρατίας, τα μέτρα λιτότητας και η φύση της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης.

Παρότι το δέλεαρ της αποστασιοποίησης από τα «δύσκολα» ζητήματα είναι μεγάλο για τα σχολεία, μια τέτοια επιλογή θα συνιστούσε σφάλμα. Τα εκπαιδευτικά οφέλη της διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι αδιαμφισβήτητα. Βοηθάει τα παιδιά, τους νέους και τις νέες να εμβαθύνουν τη μαθησιακή τους γνώση, να αναπτύξουν την αναλυτική και κριτική τους σκέψη και γενικά να αποκτήσουν κοινωνική συνείδηση. Ολοένα και περισσότερο, τείνει ακόμα να θεωρηθεί ως ένα μέσο εκτόνωσης των αντιπαραθέσεων και επώλωσης των πληγών που προκαλούν οι συγκρούσεις τόσο στο σχολείο όσο και στην ευρύτερη κοινωνία, καθώς και ως μέσο ανάπτυξης κοινών αξιών και ενίσχυσης της ανθεκτικότητας απέναντι στον εξτρεμισμό και τις επικίνδυνες συμπεριφορές.

Η τυχόν προσπάθεια των σχολείων να προσποιηθούν ότι τα αμφιλεγόμενα ζητήματα δεν υπάρχουν δεν αποτελεί πλέον επιλογή για τους λόγους που εκτίθενται παρακάτω.

Πρώτον, τα σχολικά προγράμματα δεν έχουν «ουδέτερο» αξιακό περιεχόμενο: είναι πάντα ανοικτά σε ενστάσεις ομάδων με αντικρουόμενες αξίες.

Δεύτερον, οι μαθητές και οι μαθήτριες πάντα θα θέτουν αυθόρμητες ερωτήσεις.

Τρίτον, τα παιδιά, οι νέοι και οι νέες γίνονται μάρτυρες γεγονότων και διαβάζουν ειδήσεις που αφορούν αμφιλεγόμενα θέματα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (διά μέσου κινητών τηλεφώνων, ταμπλετών, υπολογιστών, κ.ά.). Πολλά από αυτά έχουν άμεση εμπειρία του αντίκτυπου αυτών των θεμάτων στην καθημερινή τους ζωή.

Η σοβαρή αντιμετώπιση των αντιπαραθέσεων και των αμφιλεγόμενων θεμάτων εγείρει σημαντικά ερωτήματα για τα σχολεία –όχι μόνον όσον αφορά τις εκπαιδευτικές μεθόδους και την προσέγγιση των μαθημάτων στην τάξη αλλά και όσον αφορά την ηγεσία και τη διαχείριση: παραδείγματος χάριν, στο πλαίσιο της χάραξης πολιτικής, του σχεδιασμού του προγράμματος μαθημάτων, της κατάρτισης, της παροχής υποστήριξης προς τους διδάσκοντες, του ελέγχου ποιότητας και της διαχείρισης των ανησυχιών των γονέων.

Η παρούσα διερευνητική μελέτη εστιάζει σε ορισμένα από αυτά τα ζητήματα από τη σκοπιά των επικεφαλής των διευθυντών/τριών και των διευθυντικών στελεχών των σχολείων και παρέχει ένα γενικό θεωρητικό υπόβαθρο για το εργαλείο της αυτοαξιολόγησης.

Θεμελίωση

Η διερευνητική μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Πιλοτικών Έργων «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δημοκρατία σε Δράση», το οποίο συνδιοργανώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε συνδυασμό με το εργαλείο αυτοαξιολόγησης και το πακέτο κατάρτισης διδασκόντων “*Living with controversy*” («Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις») σχηματίζει έναν ολοκληρωμένο πόρο επαγγελματικής εξέλιξης για την πολύπλευρη υποστήριξη των σχολείων στο συγκεκριμένο πεδίο.

Ο εν λόγω πόρος προωθεί τις βασικές αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης – δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα και κράτος δικαίου- και την ιδέα της εκπαίδευσης ως προμαχώνα ενάντια σε κοινωνικά δεινά όπως ο εξτρεμισμός και η ριζοσπαστικοποίηση της νεολαίας, η ξενοφοβία και ο αντισημιτισμός, η βία και η ρητορική μίσους, η κάμψη της εμπιστοσύνης απέναντι στην πολιτική και τους πολιτικούς και οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας.

Έχει σχεδιαστεί κι έχει δοκιμαστεί από εκπροσώπους χωρών από κάθε γωνιά της Ευρώπης που συμμετείχαν σε αυτό το πιλοτικό πρόγραμμα.

Πλαίσιο

Η δημόσια ανησυχία που έχουν προκαλέσει πολύκροτα περιστατικά βίας και κοινωνικής αναταραχής σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες έχει συνδεθεί με ένα νέο τρόπο σκέψης όσον αφορά την εκπαίδευση για θέματα δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με αποτέλεσμα η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στα σχολεία να έχει αποκτήσει εκπαιδευτικώς κατεπείγοντα χαρακτήρα.

Πρώτον, περιστατικά όπως τα επεισόδια και οι φόνοι μίσους στη Νορβηγία το 2011, η επίθεση στην *Charlie Hebdo* και οι μαζικοί φόνοι στο Παρίσι το 2015, οι βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας στο Βέλγιο και η επίθεση στη Νίκαια το 2016, καθώς και οι συνέπειες της προσφυγικής κρίσης που εκτυλίσσεται στη Βόρεια Αφρική και την Μέση Ανατολή και αγγίζει την Ευρώπη, έχουν προκαλέσει τη συνολική επανεξέταση του ρόλου που διαδραματίζουν τα σχολεία στην ηθική και κοινωνική ανάπτυξη των νέων, μια ανάγκη που γίνεται αντιληπτή σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Δεύτερον, η ευρωπαϊκή πολιτική όσον αφορά την εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα έπαυσε να εξαντλείται στην επίλυση ασκήσεων που περιέχονται σε διδακτικά εγχειρίδια και στην απόκτηση θεωρητικών γνώσεων και εστιάζει πλέον στην ενεργή και συμμετοχική μάθηση, καθώς και στην «τριβή» με τα «προβλήματα της πραγματικής ζωής». Η άποψη ότι η αγωγή του πολίτη, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι διαπολιτισμικές αξίες μαθαίνονται πιο αποτελεσματικά «στην πράξη», παρά μέσω της συσσώρευσης πληροφοριών, βρίσκει ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση. Ως εκ τούτου, τα προγράμματα διδασκαλίας της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανά την Ευρώπη έχουν ενσωματώνουν νέες, απροσδόκητες και αντισυμβατικές μορφές εκπαιδευτικού περιεχομένου.

Η ενσωμάτωση αμφισβητούμενων και δύσκολων ζητημάτων στο πρόγραμμα διδασκαλίας εγείρει πολλά ερωτήματα για τα σχολεία. Καταρχάς, εγείρονται ερωτήματα σχετικά με τις μεθόδους διδασκαλίας και τις προσεγγίσεις που αφορούν τη διδασκαλία του μαθήματος στην τάξη. Το πακέτο κατάρτισης διδασκόντων “*Living with controversy*” επιχειρεί δώσει τις βέλτιστες δυνατές απαντήσεις στα εν λόγω ερωτήματα (Kerr and Huddleston, 2015).

Εξάλλου, στο παρόν πλαίσιο εγείρονται ειδικότερα ερωτήματα που αφορούν τους/τις διευθυντές/τριες και τα διευθυντικά στελέχη των σχολείων, π.χ. ερωτήματα του τύπου:

- ▶ πώς μπορούν να ενθαρρύνουν το προσωπικό να αναλάβει τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο πλαίσιο των επιμέρους μαθημάτων του σχολικού προγράμματος και να νιώθει άνετα με τη δραστηριότητα αυτή;
- ▶ πώς μπορούν να υποστηρίξουν το προσωπικό στην τάξη και κατά την αλληλεπίδρασή του με τους γονείς;
- ▶ πώς μπορούν να διασφαλίσουν την πρόσβαση του προσωπικού στην αναγκαία κατάρτιση για τη διαχείριση δύσκολων θεμάτων με ασφάλεια και διακριτικότητα;
- ▶ πώς μπορούν να δημιουργήσουν ευκαιρίες για τη συζήτηση αμφιλεγόμενων θεμάτων εντός και εκτός τάξης, π.χ. σε συνελεύσεις, μαθητικά συμβούλια, μαθητικές επιτροπές, ομάδες διαλόγου;
- ▶ πώς μπορούν να βελτιώσουν και να διατηρήσουν την ποιότητα της διδασκαλίας και τη συνέπεια της προσέγγισης στο σχολείο ως σύνολο;
- ▶ πώς μπορούν να δημιουργήσουν μία υποστηρικτική σχολική δεοντολογία και νοοτροπία;

- πώς μπορούν να διαχειριστούν τις ανησυχίες των γονέων και άλλων ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Τις τελευταίες τρεις έως τέσσερις δεκαετίες αυξάνεται αργά αλλά σταθερά η βιβλιογραφία που τάσσεται υπέρ της αντιμετώπισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων ως κεντρικού στοιχείου του μαθήματος της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζει τις σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι δάσκαλοι όταν χειρίζονται τέτοια θέματα εντός της τάξης.

Η εν λόγω βιβλιογραφία περιλαμβάνει επιστημονικές μονογραφίες και συλλογικά έργα, π.χ. Berg et al., 2003, Claire and Holden, 2007, Cowan and Maitles, 2012, Hess, 2009, Stradling et al., 1984, καθώς και άρθρα στον Τύπο, π.χ. Ashton and Watson, 1998, Clarke, 1992, Dearden, 1981, Kelly, 1986, Soley, 1996, Wilkins 2003. Περιλαμβάνει επίσης ένα ευρύ φάσμα χρήσιμων κατευθυντήριων γραμμών και διαδικτυακών πόρων για εκπαιδευτικούς (π.χ. Huddleston and Kerr, 2006, CitizED, 2004, Citizenship Foundation, 2004, Clarke, 2001, Crombie and Rowe, 2009, City of Dublin Vocational Education Committee, 2012, Fiehn, 2005, Oxfam, 2006, Richardson, 2011).

Ορισμός των «αμφιλεγόμενων ζητημάτων»

Ο όρος «αμφιλεγόμενα ζητήματα» χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους σε διάφορες περιπτώσεις. Παρόλα αυτά, οι διαφορές είναι κατά κανόνα αμελητέες. Φαίνεται ότι αποτελούν παραλλαγές του ίδιου γενικού συνόλου θεμάτων παρά ριζικά διαφορετικές υποβόσκουσες αντιλήψεις.

Θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ως θέματα τα οποία «διεγείρουν έντονα συναισθήματα και διχάζουν τις κοινότητες και την κοινωνία».

Καταρχάς, τα αμφιλεγόμενα ζητήματα περιγράφονται ως αντιπαραθέσεις ή θέματα τοπικού χαρακτήρα που διεγείρουν έντονα συναισθήματα, προκαλούν αντικρουόμενες εξηγήσεις και λύσεις βασισμένες σε διαφορετικές απόψεις ή αξίες ή αντικρουόμενα συμφέροντα, με αποτέλεσμα να διχάζουν την κοινωνία. Τα θέματα αυτά είναι συνήθως ιδιαίτερα περίπλοκα, ενώ η διευθέτησή τους δεν μπορεί να βασιστεί στην απλή επίκληση των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων.

Εξάλλου, η δυνατότητα των αμφιλεγόμενων ζητημάτων να διεγείρουν έντονα συναισθήματα εντός και εκτός της τάξης αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για τα σχολεία. Πολλοί/ές σχολιαστές/τριες υποστηρίζουν ότι το ειδοποιόν χαρακτηριστικό ενός αμφιλεγόμενου ζητήματος είναι ο πολιτικά ευαίσθητος χαρακτήρας του, ήτοι η τάση του να προκαλεί δημόσια καχυποψία, θυμό ή ανησυχία— μεταξύ των μαθητών/τριών, των γονέων, των σχολικών στελεχών, των επικεφαλής των διάφορων θρησκευτικών και κοινοτικών ομάδων, των δημοσίων αρχών, καθώς και των διδασκόντων/ουσών και του προσωπικού του σχολείου.²²

Μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη η διάκριση μεταξύ δύο τύπων αμφιλεγόμενων ζητημάτων: αφενός των μακροχρόνιων ζητημάτων (όπως οι θρησκευτικές διαιρέσεις και οι εντάσεις μεταξύ διάφορων ομάδων σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες) και, αφετέρου, των επίκαιρων ζητημάτων (όπως η αυξανόμενη ανησυχία σχετικά με τον θρησκευτικό εξτρεμισμό, τη βία, την «πλύση εγκεφάλου» και τη ριζοσπαστικοποίηση των νέων Ευρωπαίων ή η αύξηση των κρουσμάτων εκφοβισμού μέσω διαδικτύου και των κρουσμάτων κλοπής της διαδικτυακής ταυτότητας).

Αμφότεροι οι τύποι αμφιλεγόμενων ζητημάτων συνεπάγονται παρόμοιες δοκιμασίες για τους/τις διδάσκοντες/ουσες, αλλά με διαφοροποιούμενη έμφαση. Η πρόκληση που συνεπάγονται τα μακροχρόνια ζητήματα για τα σχολεία συνίσταται στην εξεύρεση νέων επιχειρημάτων για τη διαπραγμάτευση του εκάστοτε ζητήματος χωρίς αυτά να μεγαλώσουν το χάσμα που χωρίζει συγκεκριμένες ομάδες ή άτομα. Όσον αφορά τα ζητήματα που έχουν προκύψει προσφάτως, η πρόκληση συνίσταται στη στάση που θα τηρήσει ο/η διδάσκων/ουσα κατά την αυθόρμητη συζήτηση μεταξύ των μαθητών/τριών, στην εξεύρεση αξιόπιστων πληροφοριών για το συζητούμενο θέμα στη διαμόρφωση της θέσης του/της διδάσκοντος/ουσας επί του θέματος.

Καθώς οι συμπεριφορές μεταβάλλονται και οι συνθήκες ποικίλλουν, ό,τι θεωρείται αμφιλεγόμενο στη μία περίπτωση μπορεί να φαίνεται σχετικά ακίνδυνο στην άλλη, ενώ ό,τι θεωρείται αμφιλεγόμενο σε έναν τόπο ενδέχεται να μη θεωρείται αμφιλεγόμενο σε έναν άλλο, π.χ. η ιδέα της χρηματοδοτούμενης από το κράτος περίθαλψης αμφισβητείται έντονα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ενώ είναι σχεδόν πλήρως απο-

²² Stradling (1984) σελ. 2.

δεκτή στην Ευρώπη.²³ Ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και θρησκευτικές διαφορές μπορούν να τύχουν συναινετικής αντιμετώπισης σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ σε άλλες εγείρουν αντιδράσεις. Παρομοίως, ό,τι θεωρείται αμφιλεγόμενο σε ένα σχολείο, ή ακόμα και σε μία σχολική τάξη, μπορεί να έλκει ελάχιστα την προσοχή σε κάποιο άλλο.²⁴

Περαιτέρω, ο Stradling (1984) προβαίνει σε μια χρήσιμη διάκριση μεταξύ των θεμάτων που αμφισβητούνται επιφανειακά και εκείνων που είναι εγγενώς αμφισβητούμενα. Τα πρώτα, στη θεωρία τουλάχιστον, επιδέχονται λύση βασισμένη στην επίκληση γεγονότων. Τα δεύτερα προέρχονται από διαφωνίες που ανάγονται σε θεμελιώδεις πεποιθήσεις ή αξιολογικές κρίσεις, με αποτέλεσμα η επίλυσή τους να παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες.²⁵

Τα εκπαιδευτικά οφέλη από τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων

Ο Stradling (1984) διακρίνει τις αιτιολογήσεις της διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε «αυτές που έχουν ως βάση το προϊόν» και σε «αυτές που έχουν ως βάση την διαδικασία».

α. Αιτιολόγηση με βάση το προϊόν

Εν προκειμένω, τα ζητήματα αντιμετωπίζονται ως σημαντικά αυτά καθαυτά, είτε επειδή σχετίζονται με «μείζονα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά ή ηθικά προβλήματα της εποχής μας», είτε επειδή «τελούν σε άμεση συσχέτιση με τις ζωές των μαθητών/τριών».²⁶ Σύμφωνα με την έκθεση Crick (1998), ένας από τους σημαντικότερους λόγους που επιτάσσουν τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι ο εξής:

Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα είναι σημαντικά αυτά καθαυτά, η δε παράλειψη ενημέρωσης και συζήτησης για αυτά συνεπάγεται ένα ευρύ και σημαντικό χάσμα στην εκπαιδευτική εμπειρία των νέων, καθώς και την ελλιπή προετοιμασία τους για την ενήλικη ζωή.²⁷

Μια ελαφρώς διαφοροποιημένη άποψη διατείνεται ότι η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι σημαντική όχι μόνον επειδή πρόκειται για σημαντικά ζητήματα αυτά καθαυτά, αλλά και διότι επιβάλλεται η αντιστάθμιση της μονόπλευρης και συνεπαγόμενης σύγχυσης παρουσίας ορισμένων ζητημάτων από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και άλλα μέσα στα οποία έχουν πρόσβαση τα παιδιά, οι νέοι και οι νέες σήμερα. Έτσι, οι Scarratt and Davison (2012) παρατηρούν:

Η εξέλιξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης ευθύνεται για την ολοένα και μεγαλύτερη έκθεση των παιδιών σε ευαίσθητα θέματα, τα οποία χρήζουν απομυθοποίησης και συζήτησης.²⁸

Μια πρόσφατη εκδοχή αυτού του επιχειρήματος είναι ότι η διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων παρέχει στα σχολεία τη δυνατότητα αντίκρουσης των εξτρεμιστικών ιδεολογιών μέσω της προβολής ενός «αντίθετου αφηγήματος» (National Union of Teachers, 2015). Η διατύπωση «αντίθετων αφηγημάτων» από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες εκτιμάται ότι παράγει εξαιρετικά αποτελέσματα (Jamieson, 2015).

β. Αιτιολόγηση με βάση τη διαδικασία

Η αιτιολόγηση με βάση τη διαδικασία αντιμετωπίζει την ουσία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων ως ήσσονος σημασίας σε σχέση με την απόκτηση ικανοτήτων ή τη διαμόρφωση κοινωνικών στάσεων και συμπεριφορών που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επαφής με αυτά. Η «τριβή» με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα οφέλη.

- ▶ Σχετικά με το μάθημα – για παράδειγμα, η διαπίστωση ότι η αντιπαράθεση δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με φόβο αλλά αποτελεί μέρος της ζωής σε μία δημοκρατία, η ικανότητα συζήτησης αμφισβητούμενων ζητημάτων με πολιτισμένο και παραγωγικό τρόπο, οι στρατηγικές συμμετοχής σε τέτοιες συζητήσεις, η συνειδητοποίηση ότι οι απόψεις όλων είναι ισότιμες σε μια δημοκρατία.²⁹

²³ Hess (2009).

²⁴ Stradling (1984).

²⁵ Stradling (1984), σελ. 2.

²⁶ Stradling (1984), σελ. 3.

²⁷ Click report (1998), 10.4.

²⁸ Scarratt and Davison (2012), σελ. 38.

²⁹ Hess (2009), σελ. 162.

- ▶ Διαμαθησιακές ικανότητες – για παράδειγμα, γλωσσικές και επικοινωνιακές ικανότητες, αυτοπεποίθηση και διαπροσωπικές δεξιότητες,³⁰ υψηλότερου επιπέδου διαλογικές και συλλογιστικές ικανότητες,³¹ επεξεργασία πληροφοριών, ευθυκρισία, διατύπωση ερωτημάτων, δημιουργική σκέψη και αξιολογικές δεξιότητες.³²
- ▶ Κοινωνική συμπεριφορά – για παράδειγμα, ενίσχυση του ενδιαφέροντος για την πολιτική,³³ υιοθέτηση δημοκρατικών αξιών, μεγαλύτερη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες,³⁴ περισσότερες γνώσεις που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη, μεγαλύτερο ενδιαφέρον για συζήτηση των δημόσιων πραγμάτων εκτός σχολείου, αυξημένες πιθανότητες συμμετοχής των νέων στις εκλογές και ενίσχυσης του πνεύματος του εθελοντισμού.³⁵

Κοινές αξίες και ανθεκτικότητα στον εξτρεμισμό

Τα τελευταία χρόνια διαρκώς αυξάνεται το ενδιαφέρον για τη συμβολή της συζήτησης επίκαιρων ζητημάτων στην απόκτηση κοινών αξιών από παιδιά και νέους και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους απέναντι στον εξτρεμισμό. Η βιβλιογραφία έχει επισημάνει αρκετές επιμέρους – όμως αλληλένδετες – πτυχές αυτής της διαδικασίας.

α. Δημοκρατικός διάλογος

Η συζήτηση επίκαιρων ζητημάτων θεωρείται ότι συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της συμμετοχής των νέων στον δημοκρατικό διάλογο. Ο διάλογος ανθρώπων με αποκλίνουσες αξίες και διαφορετικό τρόπο ζωής αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό της δημοκρατικής διαδικασίας και θεμελιώδη διαδικασία για την οικοδόμηση κοινών αξιών στην κοινωνία. Η ανάπτυξη των διαλογικών δεξιοτήτων των μαθητών, ιδίως όσον αφορά «ευαίσθητα, αμφιλεγόμενα ζητήματα» αντιμετωπίζεται ως σημαντική διδακτική ικανότητα από το εργαλείο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις ικανότητες των διδασκόντων/ουσών που σχετίζονται με τη διδασκαλία της αγωγής του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

β. Κοινωνική συνοχή

Αποδίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων ως εργαλείου για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την εξουδετέρωση των δυνάμεων που ευθύνονται για τον διχασμό της κοινωνίας (Brown et al. 2012, Gross and Davies, 2015). Η εκπαίδευση θεωρείται ότι αποτελεί «ισχυρό όπλο απέναντι στον εξτρεμισμό, ο οποίος επιχειρεί να τονίσει τις διακρίσεις και τις διαφορές μεταξύ των ατόμων και των κοινοτήτων και εκμεταλλεύεται τους φόβους που βασίζονται στην άγνοια ή την προκατάληψη».³⁶ Για παράδειγμα, οι επίσημες κατευθυντήριες γραμμές για τα σχολεία στην Αγγλία επισημαίνουν το ρόλο της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων ως μέσου απόκρουσης της «εξτρεμιστικής ρητορικής», «προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και «οικοδόμησης ισχυρών, ασφαλών και συνεκτικών κοινοτήτων».³⁷ Τα σχολεία ενθαρρύνονται να παρέχουν ευκαιρίες στους μαθητές και τις μαθήτριές τους «να κατανοήσουν, να γνωριστούν και να συναναστραφούν με άτομα με διαφορετική πίστη, πολιτιστική παράδοση και κοινωνικό υπόβαθρο με τρόπους που προωθούν κοινές αξίες αναγνωρίζοντας την ποικιλομορφία που επικρατεί στο εσωτερικό των κοινοτήτων».³⁸ Μεταξύ των παραγόντων που θεωρείται ότι συμβάλλουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής περιλαμβάνονται οι παιδαγωγικές μέθοδοι που εφαρμόζονται στα σχολεία και το δημοκρατικό σχολικό περιβάλλον (Shuayb, 2012).

γ. «Ασφαλείς χώροι»

Η έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των διάφορων προσεγγίσεων που αποβλέπουν στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας απέναντι στον εξτρεμισμό υποδεικνύει ότι η δημιουργία «ασφαλών χώρων» για τη συζήτηση αμφιλεγόμενων ζητημάτων αποτελεί:

³⁰ Claire and Holden (2007).

³¹ Wegerif (2003).

³² Lambert and Balderstone (2010), σελ. 142.

³³ Soley (1996).

³⁴ Hess (2009), σελ. 31.

³⁵ Civic Mission of Schools report, όπως αναφέρεται στο Hess (2009), σελ. 28.

³⁶ Greater Manchester Police (2010), σελ. 5.

³⁷ Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), σελ. 9.

³⁸ Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), σελ. 10.

ζωτικής σημασίας χαρακτηριστικό κάθε διδακτικής μεθόδου ή παρέμβασης που αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας απέναντι στον εξτρεμισμό.³⁹

Ένας «ασφαλής χώρος» είναι κάτι περισσότερο από έναν φυσικό χώρο εντός του οποίου οι μαθητές δεν κινδυνεύουν να πέσουν θύματα βίας. Πρόκειται για:

ένα περιβάλλον στο οποίο οι επαγγελματίες και οι συμμετέχοντες μπορούν να πραγματοποιούν γόνιμες και εποικοδομητικές συζητήσεις για αμφιλεγόμενα ζητήματα, οι δε νέοι και νέες αισθάνονται ασφαλείς για να συζητήσουν τέτοια θέματα.⁴⁰

Ένας «ασφαλής χώρος» υπό αυτήν την έννοια διασφαλίζει ότι οι νέοι και οι νέες αισθάνονται ικανοί να εκφράσουν τις απόψεις τους ανεξαρτήτως του περιεχομένου τους και των αντιδράσεων που αυτές ενδέχεται να προκαλέσουν. Ένας χώρος όπου μπορούν να διατυπώνουν ερωτήματα χωρίς να προβληματίζονται για το αν είναι «ανόητα» ή «εσφαλμένα». Ένας χώρος όπου μπορούν ανοιχτά να δηλώσουν ότι θεωρούν μια άποψη ή ένα ερώτημα προσβλητικά ή απαράδεκτα.

δ. Η σχολική τάξη ως «χώρος πολιτικών ζυμώσεων»

Μια συναφής ιδέα είναι η αντίληψη ότι η σχολική τάξη αποτελεί «χώρο πολιτικών ζυμώσεων». Υποστηρίζεται ότι στο πλαίσιο της συζήτησης εντός της σχολικής τάξης οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ώριμοι – και όχι ως εν αναμονή – πολίτες. Η σχολική τάξη πρέπει να αντιμετωπίζεται:

όχι μόνον ως οιονεί, αλλά ως πραγματικός χώρος πολιτικών ζυμώσεων, οι δε πολιτικές συζητήσεις όχι ως «απλή συζήτηση», αλλά ως μια μορφή ενεργής πολιτικής δράσης.⁴¹

ε. Υποστηρικτική σχολική δεοντολογία και νοοτροπία

Η άποψη ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες μαθαίνουν όχι μόνον ό,τι αμέσως διδάσκονται στη σχολική τάξη, αλλά και ό,τι αποκομίζουν ως έμμεση μάθηση από τα καθημερινά τους βιώματα αντιμετωπίζεται επί μακρόν ως γενικώς αποδεκτή. Ως εκ τούτου, η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας της πολιτικής αγωγής αυξάνεται όταν λαμβάνει χώρα σε σχολεία που υιοθετούν δημοκρατικό μοντέλο λειτουργίας και αξίες απορρέουσες από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα ενσωματώνουν στην καθημερινή ζωή. Ομοίως, η συζήτηση μεταξύ των μαθητών/τριών για επίκαιρα ζητήματα είναι πιο αποτελεσματική σε σχολεία τα οποία ενσωματώνουν τις αξίες του δημοκρατικού διαλόγου και της συλλογικής επίλυσης των προβλημάτων στην προσέγγισή τους σχετικά με την καθημερινή λήψη αποφάσεων. Η διδασκαλία της πολιτικής αγωγής προϋποθέτει μια σχολική δεοντολογία που «σέβεται σε ύψιστο βαθμό τις αξίες της δικαιοσύνης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στο πλαίσιο της οποίας όλοι οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζονται ισότιμα και ενθαρρύνονται να αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στη ζωή του σχολείου».⁴²

Έλλειψη υποστήριξης προς τους διευθυντές και τα διευθυντικά στελέχη του σχολείου

Ενώ είναι σαφές ότι οι συνέπειες της αντιμετώπισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σχολείο είναι πολλές και ευρείες και έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη διεύθυνση του σχολείου, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων (π.χ. Pierpoint (2014), Council for the Curriculum, Examinations and Assessment (nd)), τα ευρύτερα αυτά ζητήματα έχουν αγνοηθεί τελείως από τους σχολιαστές και τους ερευνητές. Στο σύνολό της η βιβλιογραφία ασχολείται μόνο με την παιδαγωγική της σχολικής τάξης και σχεδόν αγνοεί τον ρόλο της διεύθυνσης και των διευθυντικών στελεχών.

Δεν παρέχεται επικαιροποιημένη πρακτική κατάρτιση και υποστήριξη στους διευθυντές, τις διευθύντριες και τα διευθυντικά στελέχη όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων εντός του σχολείου, η δε ελάχιστη παρεχόμενη κατάρτιση σύντομα ξεπερνιέται από τις εξελίξεις.

Η ανάγκη κάλυψης αυτού του κενού έχει περαιτέρω ενισχυθεί από τα αποτελέσματα του πιλοτικού προγράμματος για διδάσκοντες/ουσες: *“Living with controversy”* («Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις»). Το πιλοτικό πρόγραμμα επισήμανε τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν ο/η διευθυντής/τρια και τα διευθυντικά στελέχη του σχολείου κατά τη διαμόρφωση της προσέγγισης για τη βέλτιστη δυνατή διαχείριση των αμφι-

39 Bonnell et al. (nd), σελ. 49.

40 Bonnell et al. (nd), σελ. 48.

41 Huddleston and Rowe (2015), σελ. 96.

42 Huddleston and Kerr (2006), σελ. 82.

λεγόμενων ζητήματα στα σχολεία, καθώς και την ανάγκη για επικαιροποιημένη κατάρτιση και υποστήριξη (Kerr and Huddleston, 2015).

Με αυτόν τον ρόλο και, συγκεκριμένα, με την ανάγκη για μια σφαιρική προσέγγιση για το σχολείο θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.

Μια σφαιρική προσέγγιση για το σχολείο

Μια σφαιρική προσέγγιση για το σχολείο όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα θέματα δεν περιορίζεται στη διοργάνωση μιας εκδήλωσης ή σε μια δέσμη πρωτοβουλιών κατάρτισης – παρότι μπορεί να τα περιλαμβάνει αμφότερα. Η εν λόγω προσέγγιση έχει στο επίκεντρό της τη συνεργασία με τους μαθητές και τις μαθήτριες, τους γονείς, το προσωπικό και όλη την κοινότητα, ώστε να οικοδομήσει ένα στέρεο βάθρο στο οποίο θα ενσωματώνονται συστηματικά οι εξελίξεις και οι βελτιώσεις που θα λαμβάνουν χώρα στον συγκεκριμένο τομέα.

Γιατί είναι απαραίτητη αυτή η προσέγγιση;

► Όραμα

Το εκπαιδευτικό προσωπικό πρέπει να πεισθεί για τα εκπαιδευτικά οφέλη της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων προκειμένου να τη λάβει σοβαρά υπόψη.

► Κατάρτιση

Οι διδάσκοντες/ουσες χρειάζονται υψηλού επιπέδου δεξιότητες διευκόλυνσης της συζήτησης – τις οποίες κατά κανόνα δεν λαμβάνουν στο πλαίσιο της βασικής τους κατάρτισης ή της συνεχιζόμενης επαγγελματικής τους εξέλιξης – προκειμένου να αντιμετωπίζουν τα αμφιλεγόμενα ζητήματα με ασφάλεια και ευαισθησία.

► Υποστήριξη

Δεδομένης της ενίοτε προκλητικής φύσης ορισμένων θεμάτων, οι διδάσκοντες/ουσες είναι αναγκαίο να γνωρίζουν ότι έχουν την άδεια και την κάλυψη του σχολείου για τις δραστηριότητες που διοργανώνουν, καθώς και ότι μπορούν να βασίζονται στο σχολείο για την παροχή βοήθειας κατά την αντιμετώπιση προβλημάτων πειθαρχίας ή προβληματισμών των γονέων που δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν μόνοι/ες τους.

► Προσωπικοί και επαγγελματικοί προβληματισμοί

Για να εξοικειωθούν με την ιδέα της διδασκαλίας αμφιλεγόμενων ζητημάτων, οι διδάσκοντες/ουσες χρειάζονται χρόνο για να συζητήσουν με άλλους επαγγελματίες του σχολείου τους προσωπικούς και επαγγελματικούς προβληματισμούς τους για συγκεκριμένα ζητήματα και τις πιθανές προσεγγίσεις τους.

► Κατάρτιση κοινής προσέγγισης όσον αφορά την πολιτική και την πρακτική

Για να αναπτυχθεί μια κοινή προσέγγιση όσον αφορά την πολιτική και την πρακτική για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, το προσωπικό πρέπει να έχει ευκαιρίες συλλογικής συνεργασίας και συζήτησης σχετικά με τις διδακτικές μεθόδους και προσεγγίσεις.

► Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Προκειμένου το προσωπικό να βελτιώσει τις ικανότητές του και να σημειώσει πρόοδο στη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, πρέπει να συμφωνηθεί κάποια μέθοδος μέτρησης των αποτελεσμάτων και αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της εφαρμοζόμενης πρακτικής.

► Προστασία των παιδιών, ασφάλεια και ευημερία των μαθητών

Καθώς είναι πολύ πιθανόν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες ή να επηρεαστούν αρνητικά από συζητήσεις για αμφιλεγόμενα ζητήματα, τα ευάλωτα παιδιά και οι μαθητές/τριες που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες χρειάζονται ειδική μέριμνα και εποπτεία.

► Σχολική δεοντολογία και νοοτροπία

Δεδομένης της σημασίας της σχολικής δεοντολογίας και νοοτροπίας κατά τη διαμόρφωση των μαθητικών συμπεριφορών και αξιών, το σχολείο πρέπει να διασφαλίζει ότι ο σεβασμός για τη φωνή των μαθητών και των μαθητριών και η αξία του διαλόγου αντικατοπτρίζονται στη δεοντολογία και τη νοοτροπία του.

► Διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους

Στο πλαίσιο της ευρείας διαβούλευσης σχετικά με την πολιτική για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα, το σχολείο πρέπει να είναι σε θέση να διαχειρίζεται και να συντονίζει τη συμμετοχή των διάφορων ενδιαφερομένων.

► Εξωτερικές και δημόσιες σχέσεις

Η πρόληψη αβάσιμων φόβων ή προβληματισμών των γονέων ή άλλων ενδιαφερομένων σχετικά με τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων από το σχολείο επιτάσσει αυτό να είναι σε θέση να αντιδρά γρήγορα στην παραπληροφόρηση ή σε αβάσιμες φήμες που διαδίδονται στην τοπική κοινότητα, στα κοινωνικά δίκτυα ή σε άλλα μέσα.

Ο στρατηγικός ρόλος της ηγεσίας και της διαχείρισης

Η συνολική προσέγγιση του σχολείου απαιτεί στρατηγική προσέγγιση σχετικά με την ηγεσία και τη διαχείριση. Η προσέγγιση αυτή πρέπει να είναι:

- **Ενεργή** – να ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη ενός κοινού οράματος σχετικά με τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων σε ολόκληρο το σχολείο, για τη μετουσίωση αυτού του οράματος σε πολιτική, για τη γνωστοποίηση της πολιτικής στο προσωπικό και τους/τις ενδιαφερόμενους/ες, για την εποπτεία της εφαρμογής της πολιτικής, για την παρακολούθηση της ποιότητας της εφαρμογής, για την παρακολούθηση της επισκόπησης της πολιτικής και για τον καθορισμό στόχων για το μέλλον.
- **Ευέλικτη** – να ανταποκρίνεται ταχέως και με τη δέουσα κατανόηση στους προσωπικούς και επαγγελματικούς προβληματισμούς των διδασκόντων, στην ανάγκη για υποστήριξη διδασκόντων/ουσών και μαθητών/τριών και στους προβληματισμούς ή τα παράπονα των γονέων ή τρίτων ή την κριτική που διατυπώνεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
- **Προνοητική** – να αγωνίζεται για τη βελτίωση των σχολικών προγραμμάτων, για μια πιο υποστηρικτική σχολική δεοντολογία και νοοτροπία, για τη βελτίωση των στρατηγικών εκτίμησης κινδύνων, για την παροχή μεγαλύτερης υποστήριξης στις ευάλωτες και μειονοτικές ομάδες και για τη βελτίωση των σχέσεων με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Η σχέση με τις άλλες πολιτικές του σχολείου

Η διαχείριση της αντιπαράθεσης και των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, καίτοι αποτελεί αρμοδιότητα της διεύθυνσης και των διευθυντικών στελεχών, συνδέεται στενά με τις άλλες λειτουργίες του σχολείου και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ανεξάρτητα από αυτές. Η πολιτική για τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων αλληλοεπικαλύπτεται σε σημαντικό βαθμό με τις άλλες πολιτικές του σχολείου, π.χ. τις πολιτικές σχετικά με την ισότητα των φύλων, την καταπολέμηση του εκφοβισμού, την ευημερία και την ασφάλεια των μαθητών, τη συνοχή της κοινότητας και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης.

Ως εκ τούτου, η πολιτική για τα αμφισβητούμενα θέματα πρέπει να ενσωματώνεται στο γενικό πρόγραμμα λειτουργίας του σχολείου και να αντιμετωπίζεται ως μέρος της διαδικασίας αυτοαξιολόγησης και σχεδιασμού της επαγγελματικής εξέλιξης.

Συμπεράσματα

- Από τη βιβλιογραφία προκύπτει σαφώς ότι τα εκπαιδευτικά οφέλη από τη διδασκαλία αμφιλεγόμενων ζητημάτων είναι σημαντικά και πολύπλευρα, καθώς και ότι η ένταξη των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στη διδακτέα ύλη είναι σημαντική για την αποτελεσματική διδασκαλία του μαθήματος της πολιτικής αγωγής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο στην Ευρώπη, όσο και εκτός Ευρώπης.
- Ιδιαίτερη σημασία έχει η συμβολή της διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στην οικοδόμηση κοινών αξιών και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας απέναντι στον εξτρεμισμό, καθώς και η ανάγκη δημιουργίας «ασφαλών χώρων» στα σχολεία, όπου μαθητές/τριες με διαφορετικό υπόβαθρο και τρόπο ζωής να μπορούν να συζητήσουν τους προβληματισμούς τους ανοιχτά, χωρίς φόβο.
- Είναι επίσης σαφές ότι η παρουσίαση επίκαιρων ζητημάτων στη σχολική τάξη θέτει ερωτήματα όχι μόνον παιδαγωγικής φύσεως, αλλά και όσον αφορά τον ρόλο της ηγεσίας και της διαχείρισης του σχολείου, π.χ. ερωτήματα σχετικά με την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του προσωπικού προκειμένου να διδάξει αμφιλεγόμενα ζητήματα, την υποστήριξη του προσωπικού τόσο στο πλαίσιο της σχολικής τάξης όσο και στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τους γονείς, την παροχή πρόσβασης σε προγράμματα κατάρτισης, τη διατήρηση της συνέπειας της εφαρμοστέας προσέγγισης στο σύνολο των λειτουργιών του σχολείου και την αντιμετώπιση των ανησυχιών των γονέων και των ενδιαφερομένων.
- Ο ρόλος του/της επικεφαλής του σχολείου είναι καθοριστικός όχι μόνον όσον αφορά την άσκηση εποπτικών αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο της χάραξης και εφαρμογής της πολιτικής, αλλά και όσον αφορά τη

διαμόρφωση της γενικότερης αντίληψης περί διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Οι διευθυντές/τριες των σχολείων πρέπει να λειτουργούν ως υπερασπιστές/τριες των αρχών του δημοκρατικού διαλόγου και του σεβασμού στη διαφορετικότητα και να είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμοι να τις ενσωματώσουν στην προσέγγισή τους όσον αφορά τη διοίκηση του σχολείου.

- ▶ Η δημόσια φύση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων και η απήχησή τους στη σχολική κοινότητα υποδηλώνει την ανάγκη για μια συνεργατική προσέγγιση σχετικά με τη χάραξη της πολιτικής με την ενεργό συμμετοχή του προσωπικού, των μαθητών/τριών, των γονέων και των λοιπών ενδιαφερομένων. Καταδεικνύει επίσης την ανάγκη για συνεργατική προσέγγιση όσον αφορά τη βελτίωση της πρακτικής, στο πλαίσιο της οποίας το διδακτικό προσωπικό συνεδριάζει προκειμένου να συζητήσει διάφορα ζητήματα και απόψεις, καθώς και για να καταλήξει σε συμφωνίες σχετικά με τις προσεγγίσεις και τις μεθόδους.
- ▶ Η οργάνωση και ο συντονισμός της διαδικασίας λήψης αποφάσεων του σχολείου σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα σε συνεργατική βάση συνεπάγεται την ανάγκη μιας συνολικής προσέγγισης για τη διοίκηση του σχολείου που θα φέρνει κοντά μαθητές/τριες, προσωπικό, γονείς και όλη την κοινότητα και θα άπτεται, τουλάχιστον επί της αρχής, κάθε πτυχής του έργου του σχολείου.
- ▶ Μια συνολική προσέγγιση για το σχολείο προϋποθέτει μια μορφή διοίκησης που μεριμνά ενεργά για το σύνολο των σχολικών λειτουργιών (προωθώντας ορθές πρακτικές σε κάθε τομέα), είναι ευέλικτη (ανταποκρινόμενη στις νέες εξελίξεις και τα απροσδόκητα γεγονότα) και προνοητική (προωθώντας ορθές πρακτικές και ελαχιστοποιώντας τους πιθανούς κινδύνους).
- ▶ Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του προσωπικού όσον αφορά τη διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων με ασφάλεια και ευαισθησία συνιστά αναγκαία υποχρέωση της διοίκησης. Η παροχή υψηλής ποιότητας επαγγελματικής κατάρτισης και ευκαιριών αυτοβελτίωσης εντός του σχολείου αποτελεί προϋπόθεση ζωτικής σημασίας για την πρόοδο του σχολείου σε αυτόν τον τομέα.
- ▶ Μια άλλη ουσιώδης υποχρέωση της διοίκησης είναι η παροχή υποστήριξης στο εκπαιδευτικό προσωπικό, περιλαμβανομένης της πρακτικής βοήθειας για την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν εντός ή εκτός της τάξης, καθώς και στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τους γονείς.
- ▶ Η μάθηση στη σχολική τάξη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μονοδιάστατη διαδικασία. Ό,τι συμβαίνει σε μια σχολική τάξη έχει αντίκτυπο, καλό ή κακό, στο σχολείο ως όλον. Παρομοίως, η δεοντολογία και η νοοτροπία του σχολείου έχουν αντίκτυπο σε ό,τι συμβαίνει μέσα στην τάξη. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη υποστηρικτικής σχολικής δεοντολογίας και νοοτροπίας πρέπει να αντιμετωπίζεται ως σημαντική πτυχή της πολιτικής και της πρακτικής του σχολείου.
- ▶ Τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ποικίλλουν από τόπο σε τόπο και κατά την πάροδο του χρόνου. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό η πολιτική και η πρακτική σχετικά με τα αμφιλεγόμενα ζητήματα να χαρακτηρίζονται από ευελιξία και να λαμβάνουν δεόντως υπόψη την ανάγκη προσαρμογής των διδακτικών μεθόδων και προσεγγίσεων στις τοπικές συνθήκες. Ειδικότερα, πρέπει να επιδεικνύεται η δέουσα μέριμνα για την ευημερία των παιδιών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, καθώς και των παιδιών από ευάλωτες και μειονοτικές ομάδες.
- ▶ Μια συνολική συνεργατική προσέγγιση για το σχολείο όσον αφορά τα αμφιλεγόμενα ζητήματα επηρεάζει σημαντικά τον προγραμματισμό του σχολείου και τον καταμερισμό των πόρων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που διατίθενται για τη χάραξη και εφαρμογή πολιτικής, την εξέλιξη και την υποστήριξη του προσωπικού, το διδακτικό υλικό και τις εξωτερικές σχέσεις.
- ▶ Η πολιτική και η πρακτική για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα είναι στενά συνυφασμένες με άλλους τομείς προβληματισμού του σχολείου, όπως η ισότητα των φύλων, η ποικιλομορφία και ο περιορισμός της βίας. Ως εκ τούτου, δεν πρέπει να εξετάζονται ανεξάρτητα από αυτούς. Η χάραξη και η επισκόπηση της πολιτικής πρέπει να εντάσσονται στο ετήσιο σχολικό πρόγραμμα αυτοαξιολόγησης και προγραμματισμού βελτιώσεων.
- ▶ Με ορισμένες εξαιρέσεις, ο ρόλος της ηγεσίας και της διαχείρισης του σχολείου έχει αγνοηθεί σχεδόν εντελώς από τους σχολιαστές και τους ερευνητές. Δεν παρέχεται επαρκής επικαιροποιημένη πρακτική κατάρτιση και υποστήριξη στους διευθυντές, τις διευθύντριες και τα διευθυντικά στελέχη όσον αφορά τον προγραμματισμό και τη διαχείριση της διδασκαλίας των αμφιλεγόμενων ζητημάτων, η δε ελάχιστη παρεχόμενη κατάρτιση σύντομα ξεπερνιέται από τις εξελίξεις και χρήζει αναθεώρησης. Η δημιουργία νέου υλικού κατάρτισης ή/και υποστήριξης σε αυτόν τον τομέα κρίνεται απολύτως αναγκαία.

Προτάσεις

Βάσει των ως άνω συμπερασμάτων, προτείνονται τα ακόλουθα.

- ▶ Η διαχείριση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων ως θέμα που αφορά το σχολείο ως σύνολο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα προτεραιότητας για τη βελτίωση της επαγγελματικής κατάρτισης των διευθυντών/τριών και των διευθυντικών στελεχών των σχολείων.
- ▶ Πρέπει να δημιουργηθούν νέα εργαλεία και υλικό διαχείρισης για να συνδράμουν τους διευθυντές, τις διευθύντριες και τα διευθυντικά στελέχη στην κατάρτιση κατάλληλης για το εκάστοτε σχολείο στρατηγικής προσέγγισης όσον αφορά τη διδασκαλία των αμφιλεγόμενων ζητημάτων.
- ▶ Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς για τον οποίο δημιουργούνται τα εν λόγω εργαλεία και το συναφές υλικό είναι η ανάπτυξη κοινών αξιών και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των σχολείων και της ευρύτερης σχολικής κοινότητας απέναντι στον εξτρεμισμό.
- ▶ Η ιδέα των «ασφαλών χώρων» πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα προτεραιότητας, καθώς συνδέεται με την επί μονίμου βάσεως παροχή ευκαιριών στους μαθητές και τις μαθήτριες προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα να συζητούν ελεύθερα και χωρίς φόβο τις απόψεις τους σχετικά με επίκαιρα αμφιλεγόμενα ζητήματα.
- ▶ Πρέπει να ενθαρρύνονται μορφές άσκησης των διοικητικών καθηκόντων που προωθούν μια συνεργατική προσέγγιση όσον αφορά τη χάραξη της πολιτικής του σχολείου με συμμετοχή του προσωπικού, των μαθητών/τριών, των γονέων και της ευρύτερης σχολικής κοινότητας.
- ▶ Τα εργαλεία και το υλικό κατάρτισης πρέπει να ενσωματώνονται στην υπάρχουσα κυκλική διαδικασία αυτοαξιολόγησης και στον σχεδιασμό βελτιώσεων του σχολείου.
- ▶ Τα εν λόγω εργαλεία και το υλικό κατάρτισης πρέπει να συνδέονται και να χρησιμοποιούνται από κοινού με το υλικό κατάρτισης για τους διδάσκοντες που περιέχεται στο πακέτο επαγγελματικής εξέλιξης *“Living with controversy”* («Ζώντας με τις αντιπαραθέσεις»).
- ▶ Τα εργαλεία και το υλικό κατάρτισης πρέπει να είναι εφαρμόσιμα και προσβάσιμα από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη και για όλα τα στάδια της εκπαίδευσης και τους τύπους σχολείων.

Παραπομπές και πηγές

- Ashton E. and Watson B. (1998), "Values education: a fresh look at procedural neutrality", *Educational Studies*, 24(2), σελ.183-93.
- Berg W., Graeffe L. and Holden C. (2003), *Teaching controversial issues: a European perspective*, London Metropolitan University, London.
- Brett P., Mompoin-Gaillard P. and Salema M-H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Council of Europe, Strasbourg.
- Brown et al. (2012), *Democratic citizenship in schools: teaching controversial issues, traditions and accountability*, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- City of Dublin Vocational Education Committee (CDVEC) (2012), *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*, CDVEC Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers, Dublin.
- CitizED (2004), *Teaching controversial issues: briefing paper for trainee teachers of citizenship education teachers*, CitizED, London.
- Claire H. and Holden C. (eds) (2007), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books Ltd, Stoke-on-Trent.
- Clarke P. (1992), "Teaching controversial issues", *Green Teacher* 31, Green Teacher, Niagara Falls, New York.
- Cowan P. and Maitles H. (2012), *Teaching controversial issues in the classroom: key issues and debates*, Continuum, London.
- Crick report (1998), *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Qualifications and Curriculum Authority, London.
- Dearden R. F. (1981), "Controversial issues in the curriculum", *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), σελ. 37-44.
- Fiehn J. (2005), *Agree to disagree: citizenship and controversial issues*, Learning and Skills Development Agency, London.
- Frank S. and Huddleston T. (2009), *Schools for society: learning democracy in Europe. A handbook of ideas for action*, Alliance Publishing Trust/ Network of European Foundations, London.
- Gross Z. and Davies L. (2015), *The contested role of education in conflict and fragility*, Sense Publishers, Rotterdam.
- Hess D. E. (2009), *Controversy in the classroom: the democratic power of discussion*, Routledge, London.
- Huddleston T. and Kerr D. (2006), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, John Murray, London.
- Huddleston T. (ed.) (2014), *Democracy in the making: good practices from five years of regional summer academies "Democracy at School and Human Rights in Action"*, Council of Europe/ European Wergeland Centre, Strasbourg.
- Huddleston T. and Rowe D. (2015), "Discussion in citizenship", in Gearon L. (ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school: a companion to school experience*, σελ. 94-103, Taylor and Francis, Abingdon.
- Kelly T. (1986), "Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role", *Theory and Research in Social Education*, 14(2), σελ. 113-118.
- Kerr D. and Huddleston T. (eds) (2015), *Living with controversy: teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights (EDC/HRE)*, Council of Europe, Strasbourg.
- Lambert D. and Balderstone D. (2010), *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience*, Routledge, London.
- Oxfam (2006), *Teaching Controversial Issues*, Oxfam, Oxford.
- Philpott S. et al. (2013), "Controversial issues: to teach or not to teach? That is the question", *Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), σελ. 32-44.

Scarratt E. and Davison J. (ed.) (2012), *The media teacher's handbook*, Routledge, Abingdon.

Shuayb M. (2012), *Rethinking education for cohesion: international case studies*, Palgrave Macmillan, London.

Soley M. (1996), "If it's controversial, why teach it?", *Social Education*, January, σελ. 9-14.

Stradling R., Noctor M. and Baines B. (1984), *Teaching controversial issues*, Edward Arnold, London.

Wegerif R. (2003), "Reason and creativity in classroom dialogues", *Language and Education*, 19 (3), σελ. 223-237.

Wilkins A. (2003), "Controversy in citizenship is inevitable", *Citizenship News*, Learning and Skills Development Agency, London.

Διαδικτυακές πηγές

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014), CPD Module 9, Teaching about controversial issues: www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues; CPD Module B, Controversial issues in citizenship (Primary): www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary. Τελευταία επίσκεψη 29 Ιουλίου 2016.

Bonnell J. et al. (nd), "Teaching approaches that help build resilience to extremism among young people", Office for Public Management/National Foundation for Educational Research: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf. Τελευταία επίσκεψη 15 Ιουλίου 2016.

Council for the Curriculum, "Examinations and Assessment" (nd), Teaching controversial issues at key stage 3: www.nicurriculum.org.uk. Τελευταία επίσκεψη 21 Ιουλίου 2016.

Citizenship Foundation (2004), "Teaching about controversial issues": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf. Τελευταία επίσκεψη 17 Ιουλίου 2016.

Clarke P. (2001), "Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues": www.bced.gove.bc.ca.abed. Τελευταία επίσκεψη 18 Ιουλίου 2016.

Crombie B. and Rowe D. (2009), "Dealing with the British National Party and other radical groups: guidance for schools": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/1338.pdf. Τελευταία επίσκεψη 13 Ιουλίου 2016.

Department for Education (2015), "The Prevent duty – Departmental advice for schools and childcare providers": www.gov.uk/government/publications/protecting-children-from-radicalisation-the-prevent-duty, Department for Education, London. Τελευταία επίσκεψη 29 Ιουλίου 2016.

Greater Manchester Police (GMP) (2010), "Teaching controversial issues to support the DfCSF toolkit on Prevent" (teacher training manual): <http://manchesterschoolsalliance.co.uk/assets/Teaching-Controversial-Issues-teacher-training-manual-.pdf>. Τελευταία επίσκεψη 22 Ιουλίου 2016.

National Union of Teachers (NUT) (2015), "Education and extremism: advice for members in England and Wales": www.teachers.org.uk/files/prevent-strategy.doc. Τελευταία επίσκεψη 5 Ιουλίου 2016.

Jamieson A. (2015), "The Prevent duty: addressing extremism in the classroom": www.sec-ed.co.uk/best-practice/the-prevent-duty-addressing-extremism-in-the-classroom/. Τελευταία επίσκεψη 24 Ιουλίου 2016.

Pierpoint S. (2014), "How can schools prepare for discussions of controversial issues? (Part II)" : <http://learnerlog.org/socialstudies/how-can-schools-prepare-for-discussions-of-controversial-issues-part-ii/>. Τελευταία επίσκεψη 25 Ιουλίου 2016.

Personal, Social, Health and Economic Education Association (2013), "Teaching 'sensitive' issues": www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173. Τελευταία επίσκεψη 30 Ιουλίου 2016.

Qualifications and Curriculum Development Agency (QCDA) (2010), "Community cohesion in action: a curriculum planning guide for schools": [www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key GL Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf](http://www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key%20GL%20Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf). Τελευταία επίσκεψη 18 Ιουλίου 2016.

Richardson R. (2011), "Five principles on teaching about controversial issues": www.insted.co.uk/guide.html. Τελευταία επίσκεψη 4 Ιουλίου 2016.

Η παρούσα έκδοση στοχεύει στο να βοηθήσει στην ενίσχυση της διαχείρισης των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στο σύνολο ολόκληρου του σχολείου. Αυτό θα επωφελήσει τους νέους και τις νέες και θα συνεισφέρει σε μία πιο αποτελεσματική εκπαίδευση πάνω στη δημοκρατική πολιτότητα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, καθώς και στην προστασία και ενδυνάμωση των δημοκρατικών μας κοινωνιών.

ELL

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο επιφανέστερος οργανισμός προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ευρωπαϊκής ηπείρου. Περιλαμβάνει 47 κράτη μέλη, 28 από τα οποία είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ένα σύμφωνο που έχει σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης στα κράτη μέλη.

www.coe.int

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια μοναδική οικονομική και πολιτική ένωση 28 ευρωπαϊκών χωρών. Στοχεύει στην ειρήνη, την ευημερία και την ελευθερία των 500 εκατομμυρίων πολιτών της – σε έναν πιο δίκαιο και πιο ασφαλή κόσμο. Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχηματίζουν σώματα τα οποία διοικούν την Ένωση και υιοθετούν το ευρωπαϊκό δίκαιο. Τα βασικά είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (το οποίο εκπροσωπεί τους λαούς της Ευρώπης), το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το οποίο εκπροσωπεί τις εθνικές κυβερνήσεις) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (η οποία εκπροσωπεί τα κοινά ευρωπαϊκά συμφέροντα).

<http://europa.eu>

ISBN: 978-618-82604-5-0

9 786188 260450

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE